

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ



Тетяна СОРОЧИНСЬКА
Ольга ТКАЧУК

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Навчально-методичний посібник
для здобувачів
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 013 Початкова освіта

Рівне 2025

УДК 373.3.016:(07) (072)
М54

*Друкується за рішенням НМК педагогічного факультету
Рівненського державного гуманітарного університету,
протокол № 1 від 29 січня 2025 р.*

Рецензенти:

Валентина ВІТЮК, докт. пед. наук, професор кафедри теорії і методики початкової освіти Волинського національного університету імені Лесі Українки

Тетяна СУРЖУК, канд. пед. наук, доцент, завідувач кафедри теорії і методик початкової освіти Рівненського державного гуманітарного університету

М54 Методика навчання образотворчого мистецтва в початковій школі:
навчально-методичний посібник для самостійної роботи здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 013 «Початкова освіта» / уклад.: Тетяна СОРОЧИНСЬКА, Ольга ТКАЧУК.
Рівне, 2025. 150 с.

У навчально-методичному посібнику стисло в логічній послідовності пропонується розгляд основних питань дисципліни «Методика навчання образотворчого мистецтва в початковій школі».

Запропонований посібник має на меті допомогти здобувачам першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 013 «Початкова освіта» під час самостійної підготовки до практичних і лабораторних занять, складання заліку та іспиту із зазначеної навчальної дисципліни, а також у процесі проходження педагогічної практики.

УДК 373.3.016:(07)(072)

© Тетяна СОРОЧИНСЬКА, Ольга ТКАЧУК, 2025 р.
Рівненський державний гуманітарний університет

ВСТУП

Мистецька освіта є підґрунтям розвитку національної культури. Як суспільне явище вона формує духовну й творчу еліту української нації. У творах мистецтва і продуктах художньої культури в історичній ретроспективі відображено особливості національного світогляду та характерології українського народу. Формуючи в процесі навчання і виховання мистецькі та культурні цінності, вона розвиває самосвідомість суспільства та розкриває творчий потенціал кожної особистості.

В умовах російської агресії вектор мистецької шкільної освіти в Україні спрямований передусім на ціннісне переосмислення змісту мистецької освіти (зокрема зосередження уваги на розвитку національного мистецтва) та збереження ментального здоров'я українських дітей (застосування мистецтва як терапії), які часто перебувають у стресовому стані через обстріли, повітряну тривогу, постійну зміну місця проживання, нестабільну ситуацію в країні. І головне в таких обставинах, щоб мистецько-освітня діяльність в навчальному закладі сприяла б соціалізації та адаптації дитини й була спрямована на її психологічне оздоровлення, корекцію та відновлення особистісного розвитку, а також на формування національної самосвідомості особистості та системи художньо-естетичних цінностей.

Реалізувати поставлені завдання в умовах зміни освітнього середовища зможе лише вчитель, який вміє створювати позитивно-емоційну творчу атмосферу для навчання, є гнучким з дітьми, що пережили травматичні події та майстерно адаптується до різних непередбачуваних обставин, сприймає зміни не як проблему, а як можливість для творчого пошуку, професійного зростання та розвитку. Сучасний педагог, який вміє використовувати весь свій освітній потенціал, власні педагогічні та життєві надбання для формування національної самосвідомості учнів, а також володіє мистецькою компетентністю (складниками якої є: емоційно-мотиваційний, когнітивний компоненти, змістовно-ціннісна інтерпретація навчального матеріалу, установки на діалог і співпрацю з учасниками освітнього процесу, соціокультурна активність) і є методично підготовленим до впровадження інноваційних та нетрадиційних методів навчання, різноманітних мистецьких тренінгів, арттерапевтичних методик і оздоровчих технік з метою формування в учнів психосоціальних компетенцій та предметних компетентностей.

Отож, основним завданням вищого педагогічного закладу сьогодні є підготовка здобувачів педагогічних факультетів до забезпечення мистецької освіти учнів початкової школи, зокрема формування готовності майбутніх фахівців до здійснення процесу художньо-естетичного виховання, формування особистісних і суспільно значущих світоглядних якостей фахівців,

індивідуального визначення в світі мистецьких цінностей, активізації процесів професійного вдосконалення на шляху мистецької самореалізації, саморозвитку та самовдосконалення. Під час профпідготовки у галузі мистецької освіти здобувачі педагогічних факультетів мають навчитися вміло впроваджувати інноваційні технології (як от: метод ейдетики, кроссенсу, інфографіки, естамп, плямографії, шаблонографії, скрайбінгу, фроттаж, граттаж, мозаїки, пластилінового живопису тощо) та нетрадиційні методи навчання (серед яких: особистісно зорієнтовані, колективні, ігрові, інтегративні, творчо-стимулюючі, емоційно-регулюючі, проблемно-моделюючі, перцептивно-аксіологічні у вербальних та невербальних варіантах, електронно-інформативні, полієкранні). При цьому майбутні вчителі повинні пам'ятати, що кожен урок образотворчого мистецтва в початковій школі з застосуванням названих технологій вирізняється високою щільністю і швидким темпом, тому його варто продумувати до секунд. Що програма таких проєктів досить насичена і надзвичайно цікава для учнів завдяки використанню підібраних спеціальних методик, технологій навчання, різноманітних технік, інструментів візуалізації (наочності, ілюстрованим, аудіо- та відеоматеріалам), іграм, танцювальним рухам і музичним паузам. Такий процес навчання стає захоплюючим для учнів й сприяє формуванню та розвитку їхніх комунікативних, культурних та інших компетентностей через пізнання та осягнення мистецтва.

Навчальна дисципліна «Методика навчання образотворчого мистецтва в початковій школі» належить до циклу дисциплін професійної підготовки вчителя початкової школи, що формують профіль майбутнього фахівця з теорії, практики та методики навчання мистецької освітньої галузі. Вона вивчається здобувачами вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 013 Початкова освіта і має на меті формування у студентів відповідних фахових навичок, набуття практичних знань та умінь як з основ педагогічного малюнка, так і з методики навчання образотворчого мистецтва у початкових класах загальноосвітньої школи. Дисципліна присвячена ознайомленню зі специфікою викладання та методологічними аспектами вчителя початкової школи при побудові системи навчання молодших школярів образотворчої діяльності. Здобувачам вищої освіти продемонстровано роль образотворчого мистецтва в художньо-естетичному вихованні школярів і місце предмета в системі загальноосвітніх дисциплін, розкрито принципи організації художньої творчості дітей на уроках образотворчого мистецтва, особливості методики підготовки та організації занять з образотворчого мистецтва в сучасних умовах.

Мета та цілі курсу: формувати методичну компетентність майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення мистецької освітньої галузі. Ознайомити студентів з цілями, завданнями, змістом і особливостями побудови

курсу образотворчого мистецтва в початковій школі; нормативними документами, якими має керуватися вчитель; структурою уроку образотворчого мистецтва; з методиками опрацювання основних тем програми; сформувати в студентів готовність застосовувати знання про методику навчання молодших школярів окремих питань програми; до самостійної розробки систем навчальних завдань із підготовки до введення нового матеріалу; готовність до реалізації здобутих знань та вмінь під час проєктування реальних уроків образотворчого мистецтва за наявності будь-якого навчально-методичного комплексу; ознайомити здобувачів із технологіями формування належних художньо-графічних компетентностей молодших школярів.

Завдання вивчення дисципліни передбачає набуття знань, вмінь і навичок в таких напрямках:

- володіння методикою викладання образотворчого мистецтва у кожному з класів початкової школи;
- знання особливостей психофізіологічного розвитку дітей, їх можливостей в образотворчій діяльності;
- використання наступності та системності у викладанні образотворчого мистецтва;
- формувати у процесі творчої діяльності самосвідомість, національну ідентичність, психосоціальні компетенції та предметні компетентності учнів;
- передбачення посильних завдань, забезпечивши їх реалізацію через: сприйняття задуму заняття, творче переосмислення, створення художнього образу шляхом інтерпретації набутих знань;
- розуміння художньо-виразних засобів образотворчого мистецтва та естетичних якостей дитячої художньої творчості.
- розвивати інтерес до образотворчої грамоти шляхом поглиблення уявлень про мову образотворчого мистецтва, розвиток художньої культури через пізнання законів композиції, розуміння ролі художнього образу, його емоційної оцінки та власної діяльності в усіх видах мистецтва, засвоєння художніх термінів, засвоєння художніх технік, інтерпретації набутих знань та умінь, пізнання краси через мистецтво;
- вміння впливати засобами мистецтва на художньо-естетичну свідомість, формуючи естетичні ідеали;
- володіння методами, прийомами педагогічного малюнку.

Навчальна дисципліна «Методика навчання образотворчого мистецтва в початковій школі» сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти наступних компетентностей:

Інтегральної компетентності – здатності розв’язувати складні спеціалізовані задачі початкової освіти з розумінням відповідальності за свої дії; складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у сфері психології, що передбачають застосування основних психологічних теорій та методів та характеризуються комплексністю і невизначеністю умов.

Загальних і спеціальних компетентностей:

- Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

- Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.
- Здатність працювати в команді.
- Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми.
- Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).
- Здатність до інтеграції та реалізації предметних знань як основи змісту освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти: мовно-літературної, математичної, природничої, технологічної, інформатичної, соціальної і здоров’язбережувальної, громадянської та історичної, мистецької, фізкультурної.

- Здатність управляти власними емоційними станами, налагоджувати конструктивну та партнерську взаємодію з учасниками освітнього процесу, формувати мотивацію здобувачів початкової освіти до навчання та організовувати їхню пізнавальну діяльність.

- Здатність до організації освітнього процесу в початковій школі з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів, розвитку в них критичного мислення та формування ціннісних орієнтацій.

- Здатність до моделювання змісту відповідно до очікуваних результатів навчання, добору оптимальних форм, методів, технологій та засобів формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів у процесі вивчення освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти: мовнолітературної, математичної, природничої, технологічної, інформатичної, соціальної і здоров’язбережувальної, громадянської та історичної, мистецької, фізкультурної.

- Здатність до різних видів оцінювання навчальних досягнень здобувачів початкової освіти на засадах компетентнісного підходу.

Програмних результатів навчання:

- Інтегрувати та використовувати академічні предметні знання як основу змісту освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти (мовно-літературної, математичної, природничої, технологічної, інформатичної, соціальної і здоров'язбережувальної, громадянської та історичної, мистецької, фізкультурної) та трансформувати їх у різні форми.
- Планувати й здійснювати освітній процес з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів, забезпечувати розвиток пізнавальної діяльності учнів, формувати в них мотивацію до навчання.
- Планувати та організовувати освітній процес у початковій школі, позаурочні й позашкільні заняття та заходи, використовуючи різні організаційні форми навчання та типи занять, із дотриманням принципу науковості та вимог нормативних документів початкової школи.
- Використовувати в освітній практиці різні прийоми формувального, поточного і підсумкового оцінювання навчальних досягнень здобувачів початкової освіти, прийоми диференційованого оцінювання дітей з особливими освітніми потребами.
- Застосовувати методи та прийоми навчання, інновації, міжпредметні зв'язки та інтегрувати зміст різних освітніх галузей в стандартних і нестандартних ситуаціях професійної діяльності в початковій школі, оцінювати результативність їх застосування.

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ МЕТОДИКИ
НАВЧАННЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В
ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ**

Тема 1

**Образотворче мистецтво з методикою
навчання як педагогічна наука та складова
мистецької освітньої галузі**

Основні питання:

1. Завдання, мета та предмет курсу методика навчання образотворчого мистецтва в початковій школі.
2. Історія розвитку методики образотворчого мистецтва.
3. Роль принципів дидактики в освітньо-виховному процесі з образотворчого мистецтва.
4. Педагогічні умови навчання образотворчого мистецтва.
5. Педагогічні умови творчого розвитку молодших школярів засобами образотворчого мистецтва.
6. Методологічні основи навчання образотворчого мистецтва у початковій школі.

Література

1. Волошенюк О., Чорний О. Методика формування умінь з медіаграмотності на заняттях з інтегрованого курсу «Мистецтво» в НУШ. Навчально-методичний посібник. Київ: Академія української преси, Центр Вільної Преси, 2020. 54 с.
2. Гловацький С., Лемешева Н. НУШ у базовій середній освіті: мистецька освітня галузь. Черкаси, 2022. 131 с.
3. Красовська О. О. Технології викладання освітньої галузі «Мистецтво». Навчально-методичний посібник. Львів: Новий Світ-2000, 2020. 152 с.
4. Ліпчевська І., Малихін О. Педагогічна майстерність учителя початкових класів: візуалізація навчальної інформації в початковій школі : методичний посібник. Київ: «Видавництво Людмила», 2023. 74 с.
5. Мартинова В. Мистецтво: особливості викладання в початковій школі: навчально-методичний посібник. Харків: Друкарня Мадрид, 2019. 111 с.
6. Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти : 1–2 та 3–4 класи, Київ : Видавництво «Світоч», 2019. 336 с.

1. Завдання, мета та предмет курсу «Методика навчання образотворчого мистецтва в початковій школі»

Мистецтво – це творче відображення дійсності в художніх образах, художня творчість у цілому: література, скульптура, живопис, графіка, декоративно-ужиткове мистецтво, музика, танець, театр, кіно. У вузькому розумінні, мистецтво – образотворче відображення дійсності.

Образотворче мистецтво – це вид мистецтва, що відображає дійсність у наочних, зорових образах.

Образотворче мистецтво з методикою навчання – це педагогічна наука, адже предметом її дослідження є процес формування образотворчих знань, умінь і навичок в умовах навчання дітей у початковій школі. Образотворче мистецтво з методикою навчання в початкових класах визначає основи образотворчої грамоти для учнів 1–4 класів і пропонує ефективні методи, прийоми і форми організації процесу естетичного виховання молодших школярів, формування у них емоційно-ціннісного ставлення до себе, навколишнього світу і творів мистецтва.

Навчальна дисципліна «Методика навчання образотворчого мистецтва в початковій школі» передбачає набуття знань, умінь та навичок у таких напрямках:

- ✓ володіння методикою викладання образотворчого мистецтва;
- ✓ знання особливостей психофізіологічного розвитку дітей, їх можливостей в образотворчій діяльності; використовувати наступність у викладанні образотворчого мистецтва;
- ✓ передбачати посильні завдання, забезпечивши їх реалізацію через: сприйняття задуму заняття, творче переосмислення, створення художнього образу шляхом інтерпретації набутих знань;
- ✓ розуміння художньо-виразних засобів образотворчого мистецтва та естетичних якостей дитячої художньої творчості;
- ✓ розвивати інтерес до образотворчої грамоти шляхом поглиблення уявлень про мову образотворчого мистецтва, розвиток художньої культури через пізнання законів композиції, розуміння ролі художнього образу, його емоційної оцінки та власної діяльності в усіх видах мистецтва, засвоєння художніх термінів, засвоєння художніх технік, інтерпретації набутих знань та умінь, пізнання краси через мистецтво;
- ✓ впливати засобами мистецтва на художньо-естетичну свідомість, формуючи естетичні ідеали;
- ✓ володіння методами, прийомами педагогічного малюнку.

Освітню програму цієї галузі створено на основі Державного стандарту початкової освіти.

Метою курсу «Методика навчання образотворчого мистецтва в початковій школі» є ознайомлення майбутніх учителів з основними концептуальними контекстами, що визначають сучасне розуміння, сприйняття і трактування мистецтва; оволодіння основними теоретичними питаннями з історії розвитку різних видів мистецтв; формування цінностей у процесі пізнання мистецтва та художньо-творчого самовираження в особистому та суспільному житті, поваги до національної та світової мистецької спадщини; оволодіння сучасними методиками управління мистецькою діяльністю дитини.

Розвивати вміння зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя. Формувати художньо-образне, асоціативне мислення у процесі художньо-творчої діяльності через аспекти інтеграції образотворчого, музичного та інших видів мистецтва. Сформувати уявлення про історичну обумовленість еволюційних змін в сферах формоутворення, композиції і технологій в творах мистецтва. Сприяти розвитку в студентів здібностей суб'єктивної інтерпретації художніх образів, ціннісного та цілісного розуміння феномену художньо-творчої діяльності.

Реалізація окресленої мети та завдань здійснюється за **змістовими лініями**: «Художньо-практична діяльність», «Сприймання та інтерпретація мистецтва», «Комунікація через мистецтво».

Змістова лінія **«Художньо-практична діяльність»** націлює на розвиток креативності та мистецьких здібностей учнів через практичне засвоєння основ художньої мови різних видів мистецтва та способів художньо-творчого самовияву. Ця змістова лінія реалізується через формування в учнів умінь застосовувати різні виражальні засоби для творення художніх образів, імпровізування та естетичного перетворення довкілля, а також формування уявлень про можливість і способи впливати на емоційний стан завдяки мистецькій діяльності.

Змістова лінія **«Сприймання та інтерпретація мистецтва»** спрямована на пізнання цінностей, що несуть твори мистецтва. Її реалізація передбачає розвиток емоційної сфери учнів, збагачення естетичного досвіду, формування в них умінь сприймати, аналізувати, інтерпретувати, оцінювати мистецтво, виявляючи до нього емоційно-ціннісне ставлення, а також формування уявлень

про можливість і способи впливати на свій емоційний стан завдяки сприйманню творів мистецтва.

Реалізація змістової лінії **«Комунікація через мистецтво»** націлена на соціалізацію учнів через мистецтво, усвідомлення ними свого «Я» (своїх мистецьких можливостей). Змістова лінія передбачає формування в учнів умінь презентувати себе і свої досягнення, критично їх оцінювати, взаємодіяти з іншими через мистецтво у середовищі, зокрема в різних культурно-мистецьких заходах, обговореннях тощо.

Мистецька освітня галузь може реалізуватися через інтегровані предмети або предмети за окремими видами мистецтва: наприклад, музичне мистецтво, образотворче мистецтво тощо за умови реалізації упродовж циклу навчання всіх очікуваних результатів галузі.

Предмет курсу: зміст, форми організації освітньо-виховного процесу та методи викладання образотворчого мистецтва у початкових класах.

Методика, як вчення про методи викладання, є важливою складовою такої галузі педагогічної науки, як дидактика. Методика конкретизує на навчальному матеріалі основні категорії дидактики: цілі, зміст, організаційні форми та методи навчання. На рівні предметного змісту вона відповідає на запитання: як найкраще навчати, розвивати і виховувати школярів у процесі засвоєння навчального матеріалу? Тобто методика виступає своєрідним «інструментарієм» для вчителя в його педагогічно-практичній роботі.

У курсі «Образотворче мистецтво з методикою навчання» висвітлюється мета, завдання і зміст вивчення образотворчого мистецтва в початкових класах, розкриваються засоби, методи, прийоми навчально-виховної діяльності учнів на уроках образотворчого мистецтва у початковій школі, форми організації естетичного виховання молодших школярів в позакласній, позаурочній роботі та засоби підвищення ефективності навчально-виховної роботи з образотворчого мистецтва.

Структура методики продиктована вимогами діючої програми з образотворчого мистецтва для початкової школи і сучасним розвитком науки про дитячу художню творчість. Центральне місце навчальної дисципліни «Образотворче мистецтво з методикою навчання» займають питання формування в учнів початкових класів кольорознавчих, композиційних знань, умінь і навичок, вміння передавати форму об'єктів навколишнього світу, об'єм та простір. Дані знання, вміння і навички формуються в процесі опанування різних видів образотворчої діяльності: малювання на площині, декоративно-прикладної діяльності, аплікації, ліплення, художнього конструювання з паперу.

Учитель початкових класів повинен досконало володіти основами грамоти образотворчого мистецтва, знати методику її викладання. Дбайливий

педагог повинен самостійно удосконалювати методику викладання образотворчого мистецтва, вивчати передовий досвід кращих учителів, цікавитися відповідною літературою, дбати про належне обладнання і високий науково-методичний рівень проведення уроків, позаурочної та позакласної роботи.

2. Історія розвитку методики образотворчого мистецтва

Образотворче мистецтво має свою історію та традиції. Становлення цієї галузі педагогічної науки з найдавніших часів до сучасності досить ґрунтовно висвітлено у великій кількості наукових мистецтвознавчих, педагогічних та історичних працях. Ґрунтовне дослідження історії розвитку і становлення сучасної методики образотворчого мистецтва представлено в науковому доробку Світлани Коновець.

Основними складовими мистецької освіти визначалися знання з теорії та історії різних видів мистецтва та уміння і навички щодо художньо-практичної діяльності. Відомо, що з 20-х років XX століття найпоширенішими стали два напрямки методики викладання образотворчого мистецтва:

1) *методика комплексного навчання малювання* (Д. Кардовський, М. Кузін, М. Солом'яний, М. Кириченко, О. Боровиков, В. Єлін, Г. Коробов);

2) *методика розвитку вільної творчості дитини* (А. Бакушинський, Г. Лабунська, В. Пестель, І. Глінська, В. Полуніна, Б. Фоміна, Б. Юсов, Л. Любарська, О. Ковальов).

Прибічники «комплексного» напрямку розробляли методику викладання образотворчого мистецтва у вигляді низки комплексних тем («Природа», «Наше місто», «Охорона здоров'я»), відповідно до яких і структурувався та наповнювався зміст навчальної діяльності школярів: «малювання з натури», «малювання на теми», «декоративне малювання» та «бесіди про образотворче мистецтво». Особливого значення у такій методиці надавалося (за висновками Б. Юсова) опануванню «технічного образу» через навчально-технічний рисунок на школу «художньому образу» через естетичне сприймання та образотворчість. Такий підхід призвів до спрощення творчого шкільного предмета «Образотворче мистецтво».

Іншою є сутність методики «розвитку вільної творчості», яка полягає в актуалізації чуттєвих та творчих можливостей учнів в умовах загальноосвітньої школи. Представником методики «розвитку вільної творчості дитини» був А. Бакушинський, який в період становлення вітчизняної педагогіки мистецтва закликав до створення належних умов для «свободи дитячої художньої уяви та творчості».

Як стверджує С. Коновець, справжнє відродження для теоретично-методичних розвідок А. Бакушинського настало лише у 70-х роках ХХ століття, коли група небайдужих ентузіастів (митців, педагогів, учених) під керівництвом Б. Неменського та Б. Юсова розпочала науково-дослідницьку та практично-методичну діяльність у напрямку створення нової системи художньої освіти та естетичного виховання школярів. Були розроблені та на протязі двох десятиліть апробовані відповідні навчальні програми, посібники і підручники для початкових класів загальноосвітніх шкіл.

За найпершими варіантами цих нових методик зміст уроків та види діяльності учнів структурувалися в трьох напрямках: «зображення на площині», «зображення в об'ємі» та «сприймання мистецтва». В Україні вони були удосконалені таким чином, що навчальна та художньо-творча діяльність учнів набула нового змістового наповнення за такими умовними напрямками: «колір», «форма», «композиція», «простір та об'єм», «сприймання дійсності», «сприймання творів мистецтва». Протягом майже тридцяти останніх років було детально розроблено, експериментально перевірено та впроваджено в практику широке коло різних програм, посібників, підручників. Послідовники згаданих методик працюють сьогодні в Україні. Серед них: Л. Бичкова (м. Полтава), Л. Любарська (м. Одеса), Л. Бабенко (м. Кіровоград), Є. Ковальов (м. Глухів), С. Коновець (м. Київ) та багато інших. У зв'язку з цим існують обґрунтовані сподівання на позитивні зміни у змісті та методичному забезпеченні уроків образотворчого мистецтва в початкових класах, де предмети художньо-естетичного циклу мають неабиякий вплив на формування особистості дитини.

3. Роль принципів дидактики в освітньому процесі з образотворчого мистецтва

Вивчення мистецької освітньої галузі у початковій школі передбачається Державним стандартом початкової загальної освіти. Її зміст ґрунтується на загальнолюдських цінностях та загальнодидактичних і мистецьких принципах. Принципи дидактики визначають зміст, організаційні форми та методи процесу навчання. Принципи дидактики тісно пов'язані між собою і правила одного з них органічно включаються в правила, положення інших принципів дидактики.

Принцип науковості. Даний принцип акцентує увагу на тому, щоб учням початкових класів викладалися науково обґрунтовані, перевірені практикою елементарні основи теоретичних знань в галузі образотворчого мистецтва. Образотворче мистецтво ґрунтується на цілому комплексі різноманітних наукових закономірностей. Особливе значення мають закономірності лінійної та повітряної перспективи, світлотіні, композиції, кольорознавства, пластичної анатомії. Тільки під час свідомого оволодіння теоретичними знаннями можливе

успішне формування практичних умінь та навичок образотворчої діяльності. Недостатні знання законів зображення, правил відтворення приводить до появи в дитячих малюнках помилок та неточностей. Тому у програмі «Образотворче мистецтво» для 1-4 класів визначено такі основні навчальні проблеми: «колір», «форма», «композиція», «простір та об'єм».

Принцип виховуючого характеру навчання. Перед образотворчим мистецтвом як навчальним предметом поставлено завдання виховного змісту. Ці завдання розв'язуються на уроках з усіх видів образотворчої діяльності. Так під час уроків сприймання мистецтва розвивається естетичний смак дітей, вміння співчувати, бачити красу у навколишньому світі. Вивчення та аналіз молодшими школярами творів образотворчого мистецтва формує емоційно-естетичне ставлення до об'єктів і явищ навколишньої дійсності, вміння давати власну емоційно-естетичну оцінку творам мистецтва та висловлювати моральну думку про їхній зміст. За умови майстерного викладання образотворчого мистецтва успішно впроваджуються завдання патріотичного, екологічного, естетичного, морального виховання.

Принцип систематичності і послідовності. Даний принцип обумовлює успішний розвиток мислення дитини, активне пізнання школярами оточуючого світу. За допомогою впорядкованої, стрункої системи засвоєння образотворчих знань та формування умінь і навичок учень розкриває характерне в явищах та предметах, завдяки чому може створювати свої власні неповторні творчі роботи.

Принцип свідомості та активності навчання. Діти повинні активно і свідомо оволодівати основами знань образотворчої грамоти і прийомами їх використання на практиці. Результатом такого навчання є нестереотипне ставлення до образотворчої діяльності, свідоме оперування самостійними творчими образами в чуттєвому сприйнятті об'єктів і явищ навколишньої дійсності.

Принцип наочності передбачає використання системи наочних посібників.

Систему наочних посібників можна представити у вигляді класифікації.

1. Предметні наочні посібники (для малювання з натури – муляжі, гіпсові фігури, розети, іграшки, предмети побуту, опудала птахів і тварин, листя, квіти).
2. Об'ємні моделі для з'ясування будови предметів, світлотіней, кольорознавства, законів перспективи (дротяні моделі геометричних фігур, фігури людини).
3. Навчально-методичні таблиці, що демонструють поетапне виконання роботи.
4. Репродукції художніх картин, рисунків, творів мистецтва.

5. Педагогічний рисунок учителя на дошці.

Принцип зв'язку навчання з практикою передбачає свідоме використання теоретичних знань з основ образотворчої грамоти у творчій практичній роботі.

Принцип діалогу культур спрямований на врахування художніх інтересів та запитів сучасних школярів та усвідомлення учнями закономірностей історичного розвитку образотворчого мистецтва і художньої культури в цілому. Він передбачає розуміння вчителем того, що спираючись на наявні у школярів естетичні запити та інтереси, необхідно знайти такі форми та засоби їх задоволення, які породжували б нові естетичні потреби. Організуючи процес естетичного виховання молодших школярів засобами образотворчого мистецтва, педагог повинен при виборі творів мистецтва і під час їх обговорення максимально враховувати інтереси дітей і використовувати найменшу можливість для зв'язку змісту твору мистецтва з оточуючою дійсністю, спираючись на його життєвий досвід.

Принцип врахування вікових особливостей сприйняття образотворчого мистецтва учнями молодшого шкільного віку. Вікові особливості молодших школярів сприяють засвоєнню національних цінностей, загальнолюдських ідеалів та чеснот, моральних правил, традицій та звичаїв саме через емоційно-почуттєву сферу. Вплив мистецтва викликає позитивні реакції, полегшує і прискорює засвоєння цінностей, що втілені в національній та світовій культурі.

Принцип інтегративності передбачає осмислення єдності видового багатства мистецтва. Для естетичного виховання молодших школярів найбільш доцільна інтегративна взаємодія різновидів мистецтва. У молодших школярів є певна база естетичних знань, оскільки основні види мистецтва: образотворче мистецтво, музика, хореографія, дитяча художня література вивчаються як навчальні предмети у початковій школі. Вступаючи у взаємодію, різні види мистецтва наповнюються новим художнім змістом, здобуваючи якісно нові властивості і якісніше діють на особистість порівняно з впливом окремого виду мистецтва.

Взаємодіючи між собою, різні види мистецтва не тільки розвивають ті сфери почуттів, на які вони діють безпосередньо, але й формують, відточують їх, концентруючи естетичні переживання в різноманітні емоційні стани. Взаємодія різновидів мистецтва в школі спрямована на забезпечення цілісного формування особистості учня: свідомості, моральної та естетичної, морально-етичної поведінки, моральної готовності до праці та естетичного до неї ставлення, творчої активності.

Крім загальнодидактичних педагогіка викладання мистецьких дисциплін визначає **специфічні принципи мистецького навчання**. Це провідні положення,

що визначають сутність, зміст, провідні вимоги до взаємодії вчителя і учнів, виконання яких передбачає досягнення результативності процесу оволодіння учнями мистецтвом.

У монографії «Педагогіка мистецтва» Г. Падалка визначає принципи навчання мистецьких дисциплін: цілісності, культуровідповідності, естетичної спрямованості, індивідуалізації, рефлексії.

У навчально-методичному посібнику О. Рудницької «Педагогіка загальна та мистецька» окреслено такі вихідні положення мистецької освіти:

- принцип довершення навчальної дії виховною у педагогічному впливі;
- принцип урізноманітнення видів і форм діяльності учнів в організації педагогічної взаємодії;
- принцип залежності розвитку особистісних якостей від створюваних педагогічних ситуацій;
- принцип емоційної насиченості навчально-виховного процесу;
- принцип спонукання до творчого самовираження.

4. Педагогічні умови навчання образотворчого мистецтва

Під *педагогічними умовами* навчання образотворчого мистецтва розуміємо цілеспрямовано створені чи використовувані обставини мистецького навчання, які забезпечують досягнення його результативності. Серед них варто визначити такі:

- створення позитивної атмосфери навчання образотворчого мистецтва;
- досягнення діалогових засад взаємодії учителя і учня в навчальному процесі;
- забезпечення пріоритету творчої практичної діяльності.

Створення позитивної атмосфери навчання образотворчого мистецтва вимагає від вчителя забезпечення такого характеру взаємодії на уроці, при якому повністю зникають побоювання за невдалі дії. Адже почуття страху руйнує творчу ініціативу, перешкоджає можливостям розкриття учнів. Довіра ж до вчителя є запорукою досягнення зацікавленого ставлення учня до образотворчого мистецтва.

Забезпечення діалогової взаємодії учителя з учнями – одна з основоположних умов у процесі навчання образотворчого мистецтва. Навчальний процес у системі мистецької освіти, на думку Г.М. Падалки, можна визначити як організоване спілкування між педагогом, який має високий рівень знань з образотворчого мистецтва і тими, хто їх набуває. Учителю повинен ставитися до учня як до суб'єкта, що здатен до саморегуляції, самореалізації відповідно до свого художньо-навчального пошуку.

Забезпечення пріоритету практичної діяльності передбачає значущість і першочерговість практичних форм засвоєння мистецтва порівняно з теоретичними. Підготовчі вправи, ескізи, тематичні композиції, декоративно-прикладна діяльність повинна переважати над теоретичними способами вивчення образотворчого мистецтва.

5. Педагогічні умови творчого розвитку молодших школярів засобами образотворчого мистецтва

Молодший шкільний вік є сенситивним для творчого розвитку, адже дитина більше здатна до творчості, ніж дорослий, бо на неї не впливають різні стереотипи; молодшим школярам властива емоційність, багатство уяви, чутливість до образних вражень, допитливість і відкритість до навколишнього світу, вони схильні до фантазування, імпровізації й залюбки беруть участь у різних видах творчої діяльності. Період молодшого шкільного віку означений сформованим відчуттям лінії, форми та взаємовідношень частин. Важливу роль в образотворчій діяльності учнів відіграє уява, що постає як форма образного мислення, сприяє руйнуванню минулих уявлень у довготривалій візуальній пам'яті та створенню нового образу-уявлення, що спонукає дитину вийти за межі сформованих раніше стереотипів. Це надає можливість стверджувати, що спеціально організований, цілеспрямований вплив на оволодіння молодшими школярами засобами і техніками образотворчого мистецтва матиме позитивний ефект щодо їх творчого розвитку.

Нині у вітчизняній і зарубіжній мистецькій освіті існують два різні підходи щодо використання образотворчої діяльності як засобу творчого розвитку дітей: виховання в мистецтві та виховання через мистецтво.

У контексті творчого розвитку, перед учителем початкових класів стоїть завдання створити творчу атмосферу, всіляко заохочувати дітей до пізнання й поважати їх інтелектуальні сили. У початковій школі мають бути пріоритети розвивального навчання, культ самостійності і нестандартності думки. Майстерність педагога полягає у залученні всіх учнів до розв'язання розв'язання різномовних творчих завдань. З цією метою педагогам доцільно: правильно організувати спостереження молодших школярів, адже діти цього віку часто «дивляться», але «не бачать»; акцентувати увагу учнів на важливому (у й новому); застосовувати у практиці навчання уроки мислення серед природи з метою розвитку творчих здібностей дітей; стимулювати творчу уяву, допомагати зрозуміти побачене й почуте, знаходити зв'язки та відношення між явищами й предметами; розвивати в дітей потребу в творчості, створювати атмосферу творчого процесу, використовуючи притаманну молодшим школярам

імпульсивність та спрямовуючи її на творчість; надавати дитині можливість отримувати задоволення від власної творчої діяльності та власних досягнень.

Стосовно творчого розвитку молодших школярів, дослідники звертають увагу на такі чинники, які слід враховувати в освітньому процесі:

- сприятливе середовище, що стимулює дітей до творчості;
- застосування психолого-педагогічних технологій, що забезпечують активність учнів у процесі творчої діяльності;
- урахування індивідуальних особливостей і можливостей дітей молодшого шкільного віку;
- системність роботи з розвитку творчих здібностей учнів; практична спрямованість творчості;
- зміна характеру міжособистісних стосунків між учителем і учнями у напрямку їх демократизації, діалогізації;
- комплексна підготовка учнів до створення творчих продуктів; збагачення їхнього емоційно-чуттєвого та комунікативного досвіду;
- навчання учнів простих прийомів творчості і різних видів творчої діяльності (літературної, образотворчої, театральної, музичної);
- цілеспрямоване педагогічне керівництво із застосуванням системи завдань, розроблених з урахуванням мотиваційного, змістового і процесуального компонентів навчальної діяльності та орієнтованих на розвиток усіх творчих здібностей.

На думку М. Лук'янчук, розвиток творчих здібностей та реалізація творчих прагнень молодших школярів забезпечується завдяки дотриманню педагогом внутрішніх і зовнішніх умов. До зовнішніх умов здійснення цього процесу належать належить організоване навчання під керівництвом педагога, а саме:

- підґрунтям для стимуляції розвитку творчих здібностей є взаємодія вчителя і учнів, що відбувається на основі особистісно-орієнтованого підходу;
- розвиток творчих здібностей молодших школярів у процесі навчання характеризується емоційною привабливістю, особистісною та соціальною цінністю, змістовною і практичною насиченістю;
- мета навчальної діяльності дітей мінімізує застосування репродуктивних методів, а домінантним є використання методів і технологій, які забезпечують самотійну активність молодших школярів у процесі творчої діяльності.

До внутрішніх чинників розвитку творчих здібностей молодших школярів віднесені їхні психофізіологічні та соціальні надбання, творчий потенціал,

емоційний, інтелектуальний і практичний досвід дитини. Як наголошує автор, доцільне поєднання, врахування різних аспектів цієї проблеми є актуальним у розвитку творчих здібностей та розвитку особистості в цілому (Лук'янчук, 2016, 84–85).

О. Грушко досліджує педагогічні умови, застосування яких сприятиме успішному розвитку творчих здібностей школярів у процесі цілеспрямованої роботи з образами уяви, а саме:

- стимуляція розвитку творчих здібностей дітей на основі особистісно орієнтованої взаємодії вчителя та учнів;
- використання педагогічних технологій, що забезпечують самостійність і активність школярів у процесі творчої діяльності;
- системність мовленнєвої роботи зі школярами в умовах творчого розвивального середовища (Грушко, 2005).

У результаті теоретичного аналізу з'ясовано, що образотворче мистецтво посідає важливу місце в процесі творчого розвитку учнів молодшого шкільного віку, а творчий розвиток учня в процесі образотворчої діяльності залежить в першу чергу від середовища, яке його оточує, а також низки різноманітних чинників його розвитку та навчання. Тож перспективним є виявлення педагогічних умов творчого розвитку молодших школярів засобами образотворчого мистецтва, які ми трактуємо як спеціально створені обставини, що сприяють ефективному розвитку творчих якостей дитини в процесі образотворчої діяльності.

Педагогічними умовами успішного творчого розвитку молодших школярів засобами образотворчого мистецтва є такі:

- 1) застосування на уроках продуктивних (зокрема евристичних і проблемних) методів образотворчої діяльності;
- 2) збагачення образотворчої діяльності іншими видами творчої мистецької діяльності (літературною, музичною, хореографічною, театральною тощо);
- 3) надання дитині свободи вибору запропонованих варіативних творчих завдань.

Розглянемо детальніше сутність зазначених педагогічних умов творчого розвитку учнів початкової школи засобами образотворчого мистецтва.

Умова 1. Застосування на уроках продуктивних (евристичних і проблемних) методів образотворчої діяльності.

Уроки мистецтва мають потужні можливості щодо організації творчої діяльності школярів, що стосується як власне практичної художньої діяльності, так і «спілкування» з художніми творами. Розглянемо ці аспекти детальніше.

Ознайомлення з художніми творами посідає важливе місце на уроках мистецтва. Невипадково, на думку В. Кардашова, твори образотворчого мистецтва є найбільш організованим і матеріалізованим запасом творчої енергії, а спілкування з ними надає можливість максимально використовувати таку енергію у творчій роботі шляхом їх творчого переживання (Кардашов, 2000).

Ознайомлення з роботами видатних і сучасних майстрів пензля, а також з дитячими малюнками, надає широкі можливості для творчого сприймання й естетичного переживання художніх творів, для емпатійного занурення в образний світ їх творців.

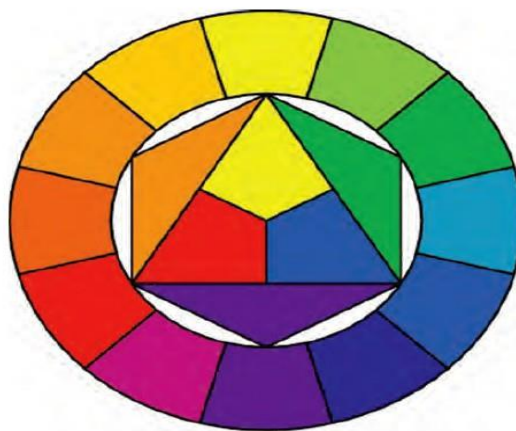
Ефективним методом творчого розвитку молодших школярів вважають евристичну бесіду за змістом чи засобами виразності певного художнього твору. Важливо, щоб поставлені перед дітьми евристичні запитання спонукали їх до роздумів, пошуку оригінальної відповіді, висловлення власної думки. Наприклад, ознайомлення з картиною можна доповнити евристичними запитаннями щодо її впливу на настрій глядача. Доречним будуть також творчі завдання з пропозицією придумати до картини назву тощо.

У контексті реалізації першої педагогічної умови ми вважаємо, що евристичну бесіду можна та доцільно застосовувати не лише при ознайомленні дітей з художнім твором, а й стосовно вивчення певного мистецько-теоретичного матеріалу. Наведемо приклад відповідних евристичних запитань, що стосуються зіставлення уявлень школярів про художній колорит і музичний тембр і передбачають колективне обговорення дітьми (рис.1).

Хвилинка-говоринка

Прочитайте слова. Чи можна їх застосовувати щодо музичного тембру? А щодо *колориту* – поєднання кольорів у художньому творі?

Теплий – холодний
Світлий – темний
Прозорий – насичений
М'який – різкий
Яскравий – тьмянний



Розглянь колірне коло. Знайди у центрі основні й похідні кольори, а зовні – холодні й теплі. Передай свої враження від улюбленої музики теплими або холодними кольорами.

Рис. 1. Евристичні питання та завдання стосовно вивчення мистецько-теоретичного матеріалу (Лобова, 2018, 87).

Наведені в цьому прикладі питання й завдання передбачають також і інтеграцію опанування образотворчого та музичного мистецтва, що передбачено наступною педагогічною умовою.

Для урізноманітнення практичної творчої роботи учнів важливо застосовувати не лише малювання, а й інші види художньої творчості: аплікацію, ліплення, конструювання тощо. Широкі можливості містить робота з природними матеріалами, наприклад, осінніми листям дерев. Творчість дитини починається вже на етапі підбору сировини, а створення з неї художнього виробу приносить юному художнику справжню естетичну насолоду.

Умова 2. Збагачення образотворчої діяльності іншими видами творчої мистецької діяльності (літературною, музичною, хореографічною, театральною тощо).

Підставою для визначення цієї педагогічної умови є, насамперед, інтегрований характер викладання мистецьких дисциплін в сучасних закладах загальної середньої освіти, що відбувається в межах інтегрованого курсу «Мистецтво». Цей факт надає широкі можливості для збагачення образотворчої діяльності молодших школярів засобами і творами літературного, музичного, хореографічного, театрального та інших видів мистецтва. Таке розширення «мистецьких меж» є надзвичайно плідним чинником творчого розвитку дітей. Наведемо приклади.

Літературне мистецтво (вірші, оповідання тощо) збагачує образотворчу діяльність виразними та яскравими образами, полегшує сприймання й розуміння художніх творів. Водночас, літературний твір може стати джерелом образотворення, як, наприклад, вірш В.Полюнок «Кольоровий дощик». У підручнику «Мистецтво. 1 клас» текст вірша подається без назви, що спонукає дітей запропонувати власні варіанти заголовка. А за змістом вірша дітям запропоновано намалювати кольоровий дощик акварельними фарбами.

Інший варіант передбаченого умовою збагачення – інтеграція образотворчого мистецтва з музичним. Найбільш поширеним у шкільній практиці творчим завданням такого типу є створення малюнків за змістом пісні. Є чи мало дитячих пісень, сюжети та образи яких можуть надихнути молодших школярів на візуалізацію засобами малювання, ліплення, аплікації тощо.

Наприклад, для учнів 1 класу запропоновано пісню «Намалюю Україну», назва і зміст якої безпосередньо пов'язані з образотворчою діяльністю, то ж доречним буде запропонувати дітям створити малюнок за змістом пісні. Для полегшення виконання цього завдання школярам рекомендовано попередн

ьо ознайомитись із наведеним прикладом дитячого малюнка, який учні порівнюють зі змістом пісні (Лобова, 2018, 50-51).

Подібні завдання можна застосовувати і до інструментальних творів, музика яких, не конкретизована текстом, надає ще більше можливостей для виконання творчої роботи. У цьому контексті обрані для ілюстрування музичні твори можуть бути як непрограмні (п'єса, концерт, симфонія тощо), так і програмні – з назвою, що пояснює чи конкретизує зміст музики.

На перших етапах роботи доцільно «малювати» саме програмну музику, адже конкретна назва допомагає дитині краще зорієнтуватись у змісті й образній сфері музичного твору. Програмна назва чітко вказує на образний зміст музики й допомагає дитині творчо виразити себе саме в означеному контексті. Для полегшення виконання творчого завдання можна запропонувати учням розглянути приклад відповідної дитячої роботи. Цікавим прикладом інтеграції образотворчої, музичної, хореографічної та театральної діяльності є творче опрацювання української народної пісні «Ходить гарбуз по городу», яку можна не лише слухати й співати, а й виконати у ролях, супроводжуючи спів танцювальними рухами. Щодо образотворчої діяльності, доречним буде запропонувати дітям намалювати чи виліпити з пластиліну головних піснених персонажів (Гарбуза, Дині, Морквиці, Огірочків, Картоплі, Квасолі, Буряків), а також зробити їх фігурки для пальчикового театру. Подібні завдання можна застосувати й для української народної пісні «Два півники», зміст якої надає дітям можливість намалювати персонажів пісні та показати певними рухами обумовлені змістом дії Півників (молотять горох), Курочок (возять до млина), Козенятка (грає на скрипочці), Козуленьки (танцює), Вовчка-сірячка (з лісу виглядає) тощо.

Умова 3. Надання дитині свободи вибору запропонованих варіативних творчих завдань.

Дотримання цієї умови є надзвичайно важливим для творчого розвитку дітей, адже творчість, в теоретичному розділі дослідження, безпосередньо пов'язана зі свободою вибору. Як відомо, молодші школярі мають розвинену емоційність, багату уяву, чутливість до образних вражень, невтомну допитливість, схильність до фантазування й імпровізації тощо.

Усе це спрямовує дітей на пошук власних варіантів вирішення творчого завдання, різноманітних експериментів з художніми образами тощо. Тому важливо дозволяти дитині розфарбовувати та доповнювати малюнок на свій смак.

В образотворчій діяльності ця свобода може стосуватись і змісту, і художніх матеріалів, і техніки виконання творчої роботи. При цьому слід пам'ятати, що, за Л. Виготським, цінність дитячої творчості полягає не в її результаті

і, а в самому процесі творчої діяльності дитини. Тому маленькому художнику доцільно надавати можливість творити як за зразком (коли дитини творчо реалізовує задум педагога чи іншої людини), так і самостійно розробляти власний творчий задум. Відповідно до цього, доцільними є пропозиції малювати за зразком або по-своєму.

З часом учні стають спроможні самостійно формулювати проблему та розробляти власний задум її розв'язання. За таких умов дитина здобуває можливість творити відповідно до індивідуальних особливостей власного творчого розвитку, створюючи величезну кількість варіантів розв'язання поставлених завдань із даної теми.

У результаті теоретичного аналізу наукових джерел педагогічні умови творчого розвитку молодших школярів засобами образотворчого мистецтва трактовано як спеціально створені обставини, що сприяють ефективному розвитку творчих якостей дитини в процесі образотворчої діяльності.

Відповідно, визначено такі педагогічні умови:

1. *Застосування на уроках продуктивних (зокрема евристичних і проблемних) методів образотворчої діяльності.* Для реалізації цієї умови застосовано можливості практичної художньої діяльності школярів і їх «спілкування» з художніми творами. У цьому контексті ефективним методом є евристичну бесіду за змістом чи засобами виразності художнього твору. Доречними є також творчі завдання з пропозицією придумати до картини назву тощо. Для урізноманітнення практичної творчої роботи учнів важливо застосовувати не лише малювання, а й інші види художньої творчості: аплікацію, ліплення, конструювання, роботу з природними матеріалами.

2. *Збагачення образотворчої діяльності іншими видами творчої мистецької діяльності (літературною, музичною, хореографічною, театральною тощо.* Підставою для визначення цієї умови є інтегрований характер сучасних уроків мистецтва. Інтеграцію з музикою здійснено за допомогою порівняння музичних і візуальних образів, художніх аналогій. Літературне мистецтво надає можливість для зіставлення музичних і візуальних образів та ілюстрування літературних творів. Також ми застосували завдання на інтеграцію образотворчої діяльності з кіномистецтвом.

3. *Надання дитині свободи вибору запропонованих варіативних творчих завдань.* Ця умова спрямовує дітей на пошук власних варіантів вирішення творчого завдання, різноманітних експериментів з художніми образами тощо. Тому важливо дозволяти дитині розфарбовувати та доповнювати малюнок на свій смак, обирати сюжет творчої роботи, експериментувати з художніми образами, матеріалами, техніками тощо.

6. Методологічні основи навчання образотворчого мистецтва в початковій школі

Розв'язання завдань образотворчого мистецтва в школі базується на наступних методологічних засадах:

1. Естетичне виховання молодших школярів засобами образотворчого мистецтва передбачає моральне удосконалення особистості школяра, є ефективним засобом розумового і загального розвитку особистості дитини, засобом формування її багатого духовного світу.

2. Навчання і виховання ґрунтуються на пізнанні і засвоєнні школярами естетичної суті образотворчого мистецтва, спрямовані на зближення художніх занять у школі з образотворчим мистецтвом, життям.

3. Методика образотворчого мистецтва спирається на естетику, педагогіку загальну і мистецьку, загальну і вікову педагогічну психологію, теорію і практику художньої творчості. Втілення навчально-виховних завдань предмету «Образотворче мистецтво» має базуватися на вікових, фізіолого-психологічних особливостях розвитку молодшого школяра, на даних сучасної загальної, педагогічної і вікової психології, на принципах дидактики та мистецької педагогіки.

4. Навчання образотворчого мистецтва являє собою неподільний процес освіти, виховання і розвитку: оволодіння знаннями, вміннями, навичками і формування художньо-творчих, емоційно-чуттєвих якостей; єдність активних методів навчання і творчої самостійності дітей.

Тема 2

Особливості навчання образотворчого мистецтва учнів початкової школи

Основні питання:

1. Основні форми організації процесу навчання образотворчого мистецтва в початковій школі.
2. Педагогічний малюнок як один з видів наочності на уроках образотворчого мистецтва в початковій школі.
3. Основні етапи дитячої образотворчої діяльності.
4. Зміст зображувальної діяльності молодших школярів.
5. Методико-педагогічні умови формування художнього образу.
6. Художньо-образні зіставлення.
7. Принцип візуалізації як один із найважливіших у процесі організації ефективного навчального процесу в початковій школі.

Література

1. Волошенюк О., Чорний О. Методика формування умінь з медіаграмотності на заняттях з інтегрованого курсу «Мистецтво» в НУШ. Навчально-методичний посібник. Київ: Академія української преси, Центр Вільної Преси, 2020. 54 с.
2. Гловацький С., Лемешева Н. НУШ у базовій середній освіті: мистецька освітня галузь. Черкаси, 2022. 131 с.
3. Державний стандарт початкової загальної освіти. Постанова Кабінету Міністрів України №87 від 21. 02. 2018.
4. Красовська О. О. Технології викладання освітньої галузі «Мистецтво». Навчально-методичний посібник. Львів: Новий Світ-2000, 2020. 152 с.
5. Ліпчевська І., Малихін О. Педагогічна майстерність учителя початкових класів: візуалізація навчальної інформації в початковій школі: методичний посібник. Київ: «Видавництво Людмила», 2023. 74 с.
6. Мартинова В. Мистецтво: особливості викладання в початковій школі: навчально-методичний посібник. Харків: Друкарня Мадрид, 2019. 111 с.
7. Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти : 1–2 та 3–4 класи, Київ : Видавництво «Світоч», 2019. 336 с.

1. Основні форми організації процесу навчання образотворчого мистецтва в початковій школі

Форма навчання, як дидактична категорія, означає зовнішній бік організації процесу навчання. Вона зумовлена кількістю учнів, часом, місцем, а також порядком реалізації. У методиці навчання образотворчого мистецтва виокремлюють такі форми: урок, позакласна та позашкільна робота, виставка. Кожна з форм організації характеризується певною структурою, принципами упорядкування структурних елементів та взаємозв'язками між ними.

Урок – основна форма організації навчальної роботи в школі, яка відбувається у межах точно встановленого часу за розкладом, з певним складом учнів з метою досягнення навчальних результатів.

Існують різноманітні підходи до класифікації типів уроків. Основні типи уроків найдоцільніше визначати за дидактичною метою. Це уроки вивчення нового матеріалу, закріплення і застосування знань умінь і навичок, повторення і узагальнення, перевірки і контролю.

Як правило на уроці у початкових класах переважає поєднання різних цілей навчання. Такий урок називається комбінованим. Структура комбінованого уроку, послідовність його частин та елементів, передусім залежить від мети і змісту. Для початкових класів характерна багатоваріантність структури уроків.

Загальна дидактична структура цілісного процесу навчання, який здійснюється на уроці, включає ряд етапів:

- постановка цілей і завдань, загальна мотивація діяльності учнів;
- засвоєння нових знань, умінь навичок (змісту теми навчального предмета);
- застосування засвоєних знань, умінь і навичок (засвоєного змісту);
- перевірка засвоєних знань, умінь і навичок (рівня оволодіння змістом).

Залучення дитини до образотворчої діяльності розпочинається ще до уроку з підготовки робочого місця. Усі необхідні матеріали мають бути підготовлені учнями заздалегідь.

Позакласна робота передбачає залучення учнів до педагогічно організованої художньо-творчої діяльності в загальношкільних самодіяльних об'єднаннях і колективах. Позакласна робота базується на добровільності, на інтересі та бажанні дітей її виконувати. Вона не є обов'язковою для всіх учнів класу. Зміст цієї роботи виходить за межі шкільної програми з образотворчого мистецтва тому ця робота організовується за спеціально розробленою програмою.

Найпоширенішою формою *групової* позакласної діяльності молодших школярів є *гурток* або студія образотворчого мистецтва.

Дидактичними цілями роботи гуртка є розширення та поглиблення знань та вмінь учнів з образотворчого мистецтва, поглиблення пізнавального інтересу до мистецтва, залучення дітей до активної художньої діяльності, розвиток здатності бачити прекрасне у мистецтві та дійсності, та давати йому оцінку, розвиток творчого потенціалу дітей їх індивідуальних здібностей і нахилів.

Заняття гуртка образотворчого мистецтва можуть продовжувати тематику уроків. Вони мають свої особливості. Заняття гуртка складаються із урахуванням інтересів і можливостей учнів, забезпеченості їх матеріалами. За тематикою гуртки можуть охоплювати різноманітні напрямки зображувальної або декоративно-ужиткової діяльності. Заняття гуртка проводяться не менше двох разів на місяць. Оптимальна кількість учнів, які відвідують заняття гуртка, – до 15 осіб.

План роботи гуртка включає такі розділи: тема занять, форма занять, дата проведення, зміст і методи фронтальної та індивідуальної роботи.

Масовою позакласною роботою можуть охоплюватися окремі, паралельні або всі початкові класи школи. Найпоширеніші її форми – організація виставок, зустрічей з митцями, мистецьких свят.

Позашкільна робота передбачає колективну та групову роботу з учнями поза межами загальноосвітнього навчального закладу але під керівництвом або з участю вчителів (екскурсії в музеї та на виставки, в природу, відвідування художніх майстерень).

Під час *еккурсій* відбувається збагачення чуттєвого досвіду дітей, їх уявлень про мистецтво, розвиток мовлення, мислення, уяви, пізнавальної активності. Екскурсії багатофункціональні.

У процесі підготовки до екскурсії учителям необхідно якнайбільше дізнатися про об'єкт, куди планується екскурсія, визначити, на що слід звернути увагу учнів, що їм необхідно буде пояснити. Учителям слід звернути увагу на безпечність маршруту. Про участь в екскурсії необхідно завчасно попередити учнів та їх батьків. Бажано залучити останніх до участі в екскурсії. З учнями можна провести коротку бесіду-розповідь за темою екскурсії та нагадати правила поведінки.

Проводиться екскурсія за наперед складеним планом, в якому вказуються освітні, розвивальні і виховні цілі. Визначається послідовність дій в огляді об'єктів та спостереженнях за ними. Можливе формулювання двох-трьох проблемно-пізнавальних запитань, на які і учні зможуть відповісти у результаті спостережень.

Якщо, екскурсія проводиться до музею чи виставкової зали, вчитель може звернутися за допомогою до професійних екскурсоводів.

Після екскурсійна робота передбачає закріплення результатів екскурсій і надає дітям можливість застосувати нові знання, враження, індивідуальні почуття у різноманітній діяльності. Це можуть бути такі форми роботи як узагальнююча бесіда на уроці, складання усних розповідей, оформлення тематичних альбомів, малювання.

Отже екскурсії дозволяють поглибити знання, отримані учнями на уроках, розширюють кругозір дітей, активізують їх самостійну роботу над малюнками.

Виставкова робота полягає у організації та проведенні виставок дитячого малюнка. **Виставка** – сукупність творів образотворчого мистецтва (дитячих малюнків), представлених для публічного огляду. Виставку можна вважати особливою багатофункціональною формою мистецької діяльності.

Виставка учнівських робіт може проводитися на рівні окремого класу, декількох класів, школи, району, міста, області, країни, може набувати міжнародного статусу. Найрізноманітнішою може бути тематика виставки. На виставках, які проводяться у межах класу, бажано представляти роботи усіх учнів. Їх роботи обов'язково мають подивитися батьки.

Відбір малюнків повинен відбуватися за чітко визначеними критеріями. Наприклад: відповідність темі виставки; грамотність виконання малюнку; виразність та цілісність роботи; оригінальність. Відбір малюнків на виставку можна проводити разом з дітьми.

Відібрані роботи **оформлюються** у відповідності до вимог, висунутих організаторами виставки. Підпис малюнка зазвичай розташовують у правому нижньому кутку рамки або паспарту.

Особливої уваги слід надати підготовці експозиції. **Експозиція** – показ творів мистецтва (дитячих малюнків), підібраних і виставлених за певною системою, наприклад: тематикою, видом або жанром мистецтва, стильовою манерою виконання роботи.

Про **відкриття** виставки завчасно повідомляють афіші. На афіші вказують тему виставки, день і час її відкриття, повідомляють також про статус та вік учасників. Зазвичай афіша належно оформлюється. Відкриття виставки проводиться організовано, за певним сценарієм. Виступити з привітаннями та побажаннями до учасників на відкритті виставки можуть всі бажаючі.

Переглянути виставку, що проходить у виставкових залах музеїв або галерей, можна у супроводі екскурсовода, який ознайомить глядачів із інформацією, що стосується представлених експонатів та їх авторів. Такий підхід можна практикувати і на шкільних виставках.

2. Педагогічний малюнок як один з видів наочності на уроках образотворчого мистецтва в початковій школі

Одним з головних засобів наочно-ілюстративного методу навчання образотворчому мистецтву є малюнки та робота вчителя в матеріалі, що виконуються вчителем з метою ілюстрування та доповнення усного пояснення навчального матеріалу. Тож в педагогічній діяльності слід використовувати **педагогічний малюнок** як один з видів наочності на уроках. Образотворчу діяльність вчителя, пов'язану з ілюструванням навчального матеріалу, що доповнює усне пояснення і здійснюється безпосередньо в ході уроку прийнято називати **педагогічним малюванням**. Робота вчителя в матеріалі повинна бути наочним поясненням навчальної роботи і збудженням бажання працювати. Педагогічний малюнок повинен мати виховний потенціал щодо естетичного смаку учнів. За традиційними педагогічними технологіями педагогічний малюнок має бути чітко структурованим, послідовним ілюструванням навчального матеріалу. За технологіями розвиваючого навчання, особистісно-зорієнтованою системою навчання педагогічний малюнок може використовуватися на різних етапах уроку та може бути:

- закінченим і незакінченим;
- з різноманітним кольоровим рішенням (спектральне, контрастне, ахроматичне, нюансове, з кольоровою домінантою);
- без помилок і з помилками (для подальшого виправлення);
- одна тема може бути представлена в декількох видах мистецтва (графічний малюнок, живописний етюд, ескіз стилізації форми, силуетна графіка, скульптура, ескізи архітектурних фрагментів, виріб декоративно-прикладного мистецтва);
- одна тема може бути представлена в різних художніх техніках.

Унікальністю педагогічного малюнка є: його обмеженість і у часі та певній віддаленості від 1,2 м до 6,5 м. Вертикальне розташування (на шкільній дошці, на планшеті, на мольберті, в руках). Використовується як традиційна поверхня (шкільна дошка різного кольору) так і художня поверхня (папір, ДВП, скло, картон, пластик, виріб декоративно-прикладного мистецтва, дерев'яна дошка, фаянсова таріль, пап'ємаше, фрукти, овочі, стіна).

При цьому є можливість виконувати декільком авторам (учитель, декілька учнів один за одним), що безпосередньо викликає емоційний вплив на глядача.

Вчитель образотворчого мистецтва повинен володіти швидким, миттєвим малюнком в різних техніках. Вміла організація сприйняття візуального матеріалу учнями – запорука високої результативності уроку і позитивного виховного

результату. Від якості, доцільності, методичності практичного матеріалу залежить якість навчальної і творчої роботи учнів з різною мотивацією, рівнем знань та вмінь з предмету, художніх смаків, якістю художніх матеріалів, темпераментом, втомленості, спрямованості навчання, особистісної культури, графічної грамоти тощо.

Систематична творча практична робота учителя над педагогічним малюнком живописними, графічними, прикладними матеріалами є духовною і професійною потребою, допомагає підтримувати на належному рівні творчий потенціал і художню майстерність, надає впевненість у своїх силах, авторитет як професіонала серед учнів, сприяє вільному володінню образотворчими засобами, дає можливість цікаво та ефективно проводити заняття художньо-естетичного циклу. Види і художні матеріали педагогічного малюнка.

Ретельна художня підготовка для виконання педагогічного малюнка і роботи в матеріалі є запорукою успішного сприйняття змісту уроку. У розпорядженні педагога-художника є різні види педагогічного малюнка за типом виконання:

- оригінальна статична наочність (заздалегідь підготовлені вчителем таблиці, малюнки, плакати, схеми, кінофільми, замальовки і малюнки, виконані іншими особами);

- оригінальна динамічна наочність (малюнки вчителя, виконані безпосередньо під час уроку, лаконічні начерки великого розміру, виконані різними матеріалами на класній дошці або на аркушах паперу, під час уроку з метою роз'яснення навчального матеріалу та доповнення усного пояснення);

- пояснювальний малюнок вчителя, виконаний в альбомі учня поряд з його роботою;

- виправлені помилки рукою вчителя в роботі учня.

Педагогічні малюнки можна розділити на 2 основних види за методами їх використання:

1. Малюнки великого розміру, розраховані на фронтальну демонстрацію всім учням у класі.

2. Невеликі начерки для конкретного учня (при перегляді не розсіюється увага інших), виконані викладачем на полях роботи учня або на окремих аркушах паперу з метою ілюстрування індивідуального пояснення навчального матеріалу, з метою створення конкретного художнього образу.

Педагогічний малюнок повинен відповідати основному завданню педагога – найбільш повно, дохідливо донести навчальний матеріал до слухачів.

Існує ряд основних вимог до педагогічного малюнка:

- малюнок повинен бути достатньо великого розміру, щоб всі, хто його сприймає, добре бачили його, він повинен бути також гранично простим, ясным,

лаконічним, так як вчителю необхідно виділити головне в зображеному і звернути на нього увагу учнів;

- малюнки робляться для того, щоб дати учням правильний напрямок для самостійного вирішення завдання побудови об'ємних виразів, тому довго малювати, затримуючи увагу дітей роботою на дошці, не слід;

- малюнки-вправи в альбомі учня, виконані вчителем на уроці або в позаурочний час надають алгоритм певних маніпуляцій з художніми матеріалами для досягнення пропонованого результату, виховують культуру графічної грамоти;

- лінійні виправлення будови, симетрії, композиції, додавання ритмічних ліній в альбомі учня спрямовують художньо-образну діяльність учня на потрібний рівень, допомагають ефектом присутності вчителя поряд;

- особливий тип малюнка – виправлення помилок в малюнку учня рукою учня й вчителя (Особиста поправка малюнка має велике освітнє значення. Учень бачить, як можна виправити саме його малюнок. Спостерігаючи, як вчитель працює з ним в його альбомі, учень спостерігає всі деталі цього процесу, запам'ятовуючі рухи своєї руки в руці педагога, отримує впевненість у своїх зображальних можливостях. Учень потім самостійно намагається робити так, як продемонстрував педагог. Замальовками в альбомі учня педагоги користуються зрідка, в тому випадку, коли помилка в малюнку помічена в одного, двох учнів і немає сенсу відволікати увагу всього класу. Практична допомога вчителя з'являється в альбомі учня як індивідуальна робота);

- велике освітнє і виховне значення має демонстрація малюнків видатних художників (Леонардо да Вінчі, Альбрехт Дюрер, Ілля Рєпін, Михайло Врубель, Мікеланджело, Василь Суріков, Іван Айвазовський, китайська графіка, наскальні малюнки, єгипетські розписи). Учень, розглядаючи малюнок, зроблений рукою великого майстра, бачить, якої виразності можна домогтися, малюючи звичайним олівцем, сангіною, тушшю, аквареллю. Хоча цей малюнок не буде зразком, якого може досягти учень, але саме ознайомлення з високою професійною майстерністю грає велику роль у вихованні естетичного смаку. Короткий проміжок часу для виконання на уроці: експрес-робота: 15 сек., 30 сек.; швидка робота: 1-2 хвилини, 3-5 хвилин; тривала робота: 15-25 хвилин (вчитель працює паралельно з учнями, наприкінці спостерігають готові зображення).

За традиційним педагогічними технологіями перед початком роботи вчитель пояснює завдання, супроводжуючи бесіду малюванням на дошці. При цьому в традиційній технології не можна, захоплюючись зображенням, забувати про пояснення. Протилежну думку має особистісно зорієнтоване навчання – можна пояснити без слів. За системою особистісного зорієнтованого навчання вчитель може і повинен змінювати місце на уроці для педагогічного малюнку,

виходячи від педагогічних цілей. Таким чином вчитель може виконувати роботу в матеріалі на етапі мотивації навчальних знань, актуалізації опорних знань, повторення вивченого матеріалу.

Малюнок вчителя на дошці – є ефективним методом наочного навчання, допомагає зрозуміти побачене, впливає на розумовий розвиток дитини, на правильність його суджень, зосереджує мимовільну увагу при огляді форми і кольору, пропорцій і освітлення предметів. Найбільшого поширення малюнок крейдою на класній дошці отримав у другій половині XIX століття, тобто в той період, коли малювання було введено в школах, як загальноосвітній предмет. Історики вважають, що одним з перших педагогів, який запропонував використовувати класну дошку і крейду на початкових етапах навчання, був Рамзауер, учень Песталоцці. Йоганн Генріх Песталоцці (1746–1827), розробляючи теорію навчання, писав про те, що застосування суворо науково обґрунтованої методики дозволяє будь-яку людину навчити малювати прості предмети. Навчати малюнку, вважав Песталоцці, можна тільки з натури. Зображення білою крейдою на чорній грифельній дошці використовували в школах з XIX століття Фердинанд і Олександр Дюпюї.

В Україні малювання крейдою на дошці при навчанні отримало широке поширення в другій половині XIX століття. З 1804 р. малювання починає викладатися в гімназіях і військових училищах. Великий внесок у розвиток методики та викладання внесли П.П.Чистяков і художники-передвижники. В основу методу було покладено осмислене зображення предметів з натури. Класна дошка використовувалася при бесідах, як спосіб роз'яснення послідовності малювання. Питанням малюнка на дошці вчителя приділялося усе більше уваги. Створені в процесі уроку зображення на класній дошці не можуть стати самостійними творами мистецтва, так як їхнє основне призначення – бути підсобним матеріалом при розмові, поясненні завдання. Однак не можна забувати про те, що ці малюнки мають бути виконані на високому художньому рівні. Методи малювання на уроках необхідно урізноманітнити, так як це сприяє різнобічному розвитку індивідуальних здібностей учнів. Можна практикувати лінійні зображення, виразний штрих, силуетний малюнок (позитив/негатив), малюнок кольоровою крейдою, гуашшю. Незвична поверхня для малювання на дошці зацікавить учнів, стане мотиваційним кроком до практичної роботи.

Вчителеві потрібно навчитися поєднувати чітке та послідовне виконання виразного малюнка і словесне пояснення.

Отже, малюнки на дошці та практична демонстраційна діяльність можуть викликати емоційне сприйняття мимовільної уваги, кращого запам'ятовування етапів роботи й створення ситуації успіху, бажання творити, створювати дитячі художні шедеври.

3. Основні етапи дитячої образотворчої діяльності

Особливою рисою дитячого малювання є притаманні йому зміни, пов'язані із віковими особливостями дитини. Розвиток дитячого малювання пов'язують із процесом засвоєння одного з видів знакової діяльності (надання одному об'єкту (малюнку, символу, знаку) значення іншого об'єкта (реального предмета)), в якому виражені особливості зорового сприйняття і уявлення дитини, її рухового розвитку, мислення і ставлення до дійсності. Розвиток дитячого малювання обумовлений різними формами соціального досвіду, що засвоюється дитиною.

У своєму розвитку малювання проходить ряд етапів. Початковим у дитячому малюванні є етап **«каракулів»**. Перші «малюнки» з'являються як прояв дитиною пошукової активності у наслідку маніпулятивних дій з предметами, а згодом і перші предметні дії. Олівець, крейда, фломастер здатні залишати на папері сліди – конфігурації різноманітного характеру: крапки, риси, каракулі, яким здебільшого притаманна випадковість. Дитина, наче випробовує можливості руки і задовольняється отриманим результатом.

Згодом виявлена можливість отримання різноманітних штрихів, овалів, плям та заповнення ними простору аркуша веде до цілеспрямованого повторення дитиною випадково отриманих конфігурацій, або зразка, показаного дорослим. Випадково отримані форми стають матеріалом для гри.

Цей період дитячого малювання відносять до дозображувальної стадії, адже образотворення даним роботам ще не властиве. Тенденція до розвитку графічних образів на шляху від дозображальної стадії до зображення полягає у впізнаванні випадкового поєднання ліній та умисного їх зображення.

Другий етап у розвитку дитячого малювання починається коли малюнок характеризують два неодмінні моменти – **образ та його значення**. Про початок зображувальної стадії можна говорити, якщо в елементах малюнка – кружечках, штрихах, різноманітних лініях дитина бачить тваринку, машину, будинок, квітку і дає їм назву відповідних предметів.

У подальшому дитина прагне відтворити у малюнку складний предмет, використовуючи для цього засвоєні раніше елементи образів. Складання цілого з елементів спочатку дуже хаотичне: деталі або накладаються одна на одну, або взагалі не поєднані між собою. Елементи, яких не вистачає у зображенні, доповнює фантазія. Малюнок може лише відносно нагадувати зображуваний предмет. Через неточність зображення для одного і того ж образу знаходяться все нові і нові значення. Можливо у цей час діти технічно не можуть відтворити те, що вони сприймають і надумали відобразити.

Надалі дитина у своїх малюнках відтворюватиме оточуючий її світ, поступово засвоюватиме та вдосконалюватиме власне зображальні форми.

Третій етап дитячого малювання пов'язаний із появою **схематичних зображень**. Приблизно у віці 4-5 років малюнки стають складнішими. Дитина прагне відобразити свої знання про зображуваний предмет, тому в поле зору можуть потрапити такі деталі, які є невидимими при спостереженні предмета, або при спостереженні його у певному ракурсі бачити неможливо. Предмети на малюнках розташовуються не накладеними один на один, а розгорнуто, у плані, щоб їх можна було без перешкод розглядати. У роботах можуть синтезуватися епізоди "несумісного" характеру (внесення в одну композицію різних пір року). На цьому етапі у зображеннях з'являються стійкі образи-конфігурації (індивідуальна символічна система), які мандрують з одного аркуша в інший. Це певні способи зображення дерева, квітки, сонечка, людини на основі виділення їх характерних ознак, які дозволяють передавати інформацію засобами рисунка.

У процесі розвитку дитячого малювання притаманна дітям тенденція до закріплення звичних графічних образів стикається з тенденцією перетворення цих образів в застигли шаблони, які відповідають елементарним вимогам зображення і знаходять визнання в оточуючих.

Для дітей від 6 до 11 років малювання виступає провідним видом художньої діяльності. У цьому віці діти малюють із задоволенням. Створені ним образи вражають своєю щирістю та безпосередністю.

Тематика малюнків дітей молодшого шкільного віку найрізноманітніша. Це зображення людини і тварин, казкових, фантастичних і реальних сюжетів, різноманітних предметів, будинків і транспорту.

Форму складних об'єктів діти відображають контуром. Відтворюючи будову можуть відобразити не всі деталі, порушують пропорції того, що зображують.

Об'ємність предметів та **глибину простору** у зображеннях частіше учні початкових класів не відтворюють, або відтворюють частково. Предмети здебільшого зображають силуетно, іноді можуть намалювати на них тінь. Часто в малюнках зустрічається різнопланове зображення, коли предмети малюються ніби з різних точок зору. Перспективні явища дітям відтворювати не властиво.

Композиційні побудови у дитячих малюнках можуть бути найрізноманітнішими. Найпростіші – фризіві зображення, коли всі об'єкти розташовуються уздовж нижнього краю аркуша. Рідше увесь аркуш заповнюється дрібними зображеннями. У таких сюжетних композиціях можуть бути відображені події, які відбувалися у різний час, можливо послідовно. Такі малюнки є своєрідними оповіданнями.

Колір більшість дітей використовує для розфарбовування зображення відповідно до дійсності: трава – зелена, небо – голубе, сонце – жовте. Дітям не властиво змішувати кольори, щоб отримати складні відтінки. Однак, учні

початкових класів відчують емоційну силу кольору і використовують його для оздоблення зображень та для передачі свого ставлення до зображуваного.

Є діти, які від природи тонко відчують колірне багатство світу і намагаються відтворити його у своїх малюнках. Вони сміливо змішують кольори і гармонійно поєднують їх у своїх роботах. Водночас таким учням важко даються контурні графічні роботи.

Деяка технічна недосконалість зображень, виконаних учнями початкових класів, компенсується художністю і образністю малюнків. Вчителю, який є організатором образотворчої діяльності дітей, необхідно бути готовим до сприйняття своєрідності відображення світу у дитячих малюнках.

4. Зміст зображувальної діяльності молодших школярів

Основна частина навчальних завдань з образотворчого мистецтва у початкових класах загальноосвітньої школи присвячена зображувальній діяльності.

Зображувальна діяльність полягає у відтворенні на площині та в об'ємі об'єктів та явищ оточуючої дійсності у художньо-образній формі.

Зображувальна діяльність лежить в основі живопису, графіки та скульптури. Зображуючи людину, природу, предмети, художник виражає свої думки і почуття, своє ставлення до дійсності. У живопису і графіці художні образи створюються на **площині**. Скульптурні зображення **об'ємні** або напівоб'ємні.

Живопис – вид образотворчого мистецтва, головна відмінна особливість якого полягає в тому, що зображення форми і простору, образів і подій будується за допомогою кольору.

Колір – основний **засіб вираження** мистецтва **живопису**. У живописному творі глядач сприймає насамперед його колорит, кольорову гаму. Колір може «ліпити» форму предмету, відображати красу навколишнього світу, виражати почуття, настрій, певний емоційний стан. Колір змушує радіти і викликає роздратування, тривогу, відчуття смутку, справляє на людей емоційний вплив. Одні кольори заспокоюють (зелений, голубий, синій), інші збуджують (червоний, оранжевий).

Колір основний, але не єдиний засіб художнього вираження у живопису. Є ще лінійна композиція, світлотіньове або тональне вирішення. Тон картини – ступінь світлоти її колориту. Колорит і тон картини зазвичай виражають її основну ідею. Важливими засобами вираження також є **пляма** та **характер мазка, фактура поверхні й рефлекси**, що з'являються від взаємодії кольорів, які знаходяться поряд.

Графіка – вид образотворчого мистецтва, у якому художній образ створюється на площині за допомогою **ліній, плям, штрихів**. Вони є основними засобами вираження графічного мистецтва. Активну участь у створенні загального враження від графічного твору бере білий аркуш паперу.

До мистецтва графіки належать **рисунок і друковані** художні зображення. Іноді графіку називають мистецтвом чорно-білого, однак у ній може використовуватися колір, він підпорядковується особливостям зображення властивим рисунку.

Художньо-виражальні якості графіки полягають у лаконізмі, образності. Умовне позначення предмета є особливою значущою рисою графічного зображення, розрахованого на активну роботу глядача.

Скульптура – особливий вид образотворчого мистецтва, твори якого мають матеріальний, тримірний об'єм. Основними засобами вираження мистецтва скульптури є об'ємна пластична форма та фактура (характер зовнішньої поверхні форми). Тематика скульптурних творів дещо обмежена. Це зображення людини, тварин, стилізовані орнаментально-рослинні форми. Основними засобами вираження цього виду мистецтва є **об'єм, форма, фактура матеріалу**. Колір може використовуватися в скульптурі для підвищення художньої виразності.

У процесі освоєння зображувальної діяльності молодші школярі опановують зміст таких навчальних категорій: **форма** (способи відображення форми різноманітних об'єктів на площині та в об'ємі), **колір** (основні властивості кольору та його виражальні можливості); **простір** (способи відображення глибини простору в малюнку) та **композиція** (принципи гармонійної організації зображення).

5. Методико-педагогічні умови формування художнього образу

Під час підготовки до зображальної діяльності проводиться два види аналізу об'єкта зображення:

- 1) *емоційно-образний аналіз*;
- 2) *аналітико-технічний аналіз*.

Важливе завдання полягає в тому, щоб зуміти, не втрачаючи емоційності, направити одночасно зусилля на всебічне пізнання об'єкту, на осмислення зображальних дій.

Методика формування художнього образу виходить з особливостей трьох рівнів пізнання: *сприйняття, уявлення, технічного відображення*. На кожному з них можуть бути проведені такі види роботи:

1. **Рівень сприйняття (аналіз побаченого):**
 - стан, характер, настроїв (психологічний стан);

- сприйняття з різних точок зору;
- сприйняття силуету та його частин;
- просторове (перспективне) сприйняття;
- сприйняття пластики і ритму;
- сприйняття кольору (колориту);
- сприйняття світлотіньових особливостей;
- композиційні особливості;
- характерні риси (узагальнене сприйняття)

2. Рівень уявлення (формування задуму):

- сюжетно-образний задум;
- художньо-образна характеристика;
- образні зіставлення, порівняння;
- взаємодія емоційного і раціонального;
- уявлення виражальних засобів (вибір форми);
- усвідомлення об'єму зображальних дій;
- засоби виявлення основних якостей, характерного

3. Рівень технічного відображення (реалізація задуму):

- компоновка;
- сюжет;
- просторове розміщення;
- виразність форми, кольору, світлотіні;
- передача характеру, стану;
- правильність техніки виконання;
- ступінь закінченості роботи.

Процес зображення базується на поєднанні емоційного і раціонального.

6. Художньо-образні зіставлення

Зіставлення – необхідний і основний принцип становлення художнього образу. Зіставлення, порівняння – це розумова операція, метою якої є виявлення і встановлення відношень між об'єктами.

В інтересах активізації процесу зображення проблема образного порівняння і знаходження для його визначення виразного слова-образу ставилась Б. Ф. Ломовим. Слово, на його думку, виконує такі високі функції, як відволікання і узагальнення, без чого неможливе формування образу. Педагогічне значення зв'язку між уявленням, образом і словом не можна недооцінювати. І. П. Павлов вважав слово таким же подразником, як і предмет. Тому ступінь образного зіставлення в процесі зображення багато в чому визначається умінням побачити і словесно, образно сформулювати своє ставлення до зображуваного.

Для учня часто одного словесного зіставлення буває недостатньо, йому необхідний ще і наочний матеріал: ілюстрації, малюнки, схеми, таблиці, що значно полегшує формування художнього образу.

Особливу роль в формуванні зорового образу з допомогою слова відіграє художній текст. Наприклад, в ілюстраціях в першу чергу повинна бути реалізована мова метафор, гіпербол, порівнянь, символів. Завдання полягає в практичному здійсненні синтезу слова і зображення.

Вправи на створення художнього образу на основі літературного матеріалу можуть успішно проводитись на уроках образотворчого мистецтва в школі.

За допомогою експресивних зорових асоціацій поет, письменник викликає певні почуття, образно відтворює уявну картину. Учням корисно поспробувати зобразити або передати словами, як можна зобразити прочитане. Подібні вправи, виконані навіть подумки, сприяють формуванню в учнів образного порівняння, аналізу.

Важливим є загострення уваги дітей на найхарактернішому, найважливішому у зображаному об'єкті. Таким чином діти поступово вивчають об'єкт, художньо його переосмислюють, що є базою для створення художнього образу. Наприклад, в дитячому уявленні слон може асоціюватися з пілотяг, індик – з качкою з бантом і т.п. Такі аналогії зазвичай виникають у молодших школярів. Старшим учням можна запропонувати «поміряти», подивившись, наприклад, на хмари – які асоціації виникають при цьому.

На уроках образотворчого мистецтва потрібно говорити дітям про художній образ, як він створюється, що він є головною метою їхньої творчості. На жаль, часто діти малюють, перемальовують, ліплять, але при цьому не створюють художніх образів, тоді їхні твори не мають ніякої художньої цінності. Таким є копіювання, яке по своїй суті – позахудожнє.

Потрібно вчити учнів бути повноцінними творцями, справжніми глядачами; вчити втілювати власні задуми в художніх образах, вчити бачити і сприймати мистецтво через образи, створені художниками, розуміти духовний зміст картин.

7. Принцип візуалізації як один із найважливіших у процесі організації ефективного навчального процесу в початковій школі

Проблема візуалізації була широко представлена і обґрунтована у роботах Дж. Песталоцці. Швейцарський педагог з'ясував, що візуалізація – абсолютна основа всіх знань, вона допомагає розвивати мислення та мовлення, дозволяє поступово переходити від часткового до цілісного, і це, на його думку, суть навчання. Він вважав візуалізацію найважливішою умовою початкової освіти, згідно з якою в досліджуваному предметі виділяються найбільш зрозумілі та

конкретні для дитини елементи, доступні для її спостереження або пов'язані з її попередніми знаннями. Водночас учитель підкреслює, що не кожне спостереження є джерелом знань і не кожне спостереження сприяє розвитку.

А. Дістервег вважав візуалізацію основою природоохоронного навчання, надаючи великого значення ознайомленню дітей з об'єктами, безпосередньо доступними для їх почуттів. Він не обмежувався об'єктивною ясністю, але допускав різні її форми. У випадках, коли неможливо познайомитись із самим предметом, він пропонував звернутися до зображень на малюнках, до спогадів про переживання дітей поза школою, до порівнянь, аналогій та інших засобів. Візуалізація, на думку А. Дістервега, є найважливішою умовою початкової освіти, згідно з якою у досліджуваному предметі виділяються найбільш вивчені та специфічні для дитини елементи, доступні для спостереження або пов'язані з її попередніми знаннями.

У дослідженнях українського радянського педагога-ноатора В. Шаталова велику роль відіграють замальовки – так звані «опорні сигнали», в яких основний зміст того чи іншого факту чиявища відображається в образній та символічній формі.

У Педагогічному словнику зазначено, що візуалізацією є розвиток відправлення даних у аспекті зображення з метою максимальної зручності їх поняття, надання матеріальної форми будь-якому об'єкту, предмету, процесу.

Л. Фрідман, вважав, що візуалізація – це особлива властивість психічних образів, які створюються в процесах сприйняття, пам'яті, мислення та уяви при пізнанні предметів у світі. Об'єкти (предмета або явища) самі по собі не мають властивостей. Але коли ментальний образ предмета чи явища є для нас наочним, ми вважаємо, що об'єкт або явище, що відповідає цьому образу, стає візуальним. Отже, ми можемо сказати, що той чи інший об'єкт, явище, подія, що мають значення, є візуальними зображеннями цих об'єктів

Ю. Бабанський стверджує, що візуалізація в дидактиці розуміється ширше, ніж безпосереднє зорове сприйняття. Він включає сприйняття через рухові, тактильні відчуття

І. Малафіїк зазначає, що візуалізація в навчанні полягає в тому, що предмети, що вивчаються, повинні бути представлені для спостереження учнів, які викладають самі предмети, а не книги про ці предмети. При навчанні візуалізації, коли воно засноване на вивченні реального предмета, учень бачить предмет у прямому та переносному значенні з різних точок зору, тому візуалізація за участю реальних об'єктів дослідження не тільки багата з точки зору отриманої інформації, але й багатша на почуття, емоції, відчуття часу і простору

В Українському педагогічному словнику *візуалізація трактується як*

один з головних принципів дидактики, згідно з яким навчання базується на конкретних образах, які безпосередньо сприймаються учнями.

Принцип візуалізації є одним з найважливіших для організації ефективного навчального процесу молодших школярів. Адже без сенсорної основи набуті знання будуть формальними. Вони, в кращому випадку, запам'ятовуються учнями, але не будуть зрозумілі ними, тобто свідомі та значущі. Безпосереднє чуттєве сприйняття об'єктів навколишнього світу може бути обмежене з різних причин. Зокрема, можливості органів чуття людини, які мають певний діапазон від чуттів. Також віддаленість предметів, явищ, подій у просторі та часі. Тому виникає потреба в опосередкованому чуттєвому пізнанні.

Це можна зробити за допомогою:

1) відповідних приладів, що розширюють можливості людини (у науці – термометр, компас, гномон тощо);

2) відео-, кінофільми, звукозаписи, телевізійні шоу, фотографії, картини, що дозволяють сприймати предмети, віддалені в часі та просторі;

3) моделі, що відображають зв'язки та стосунки в природі, які не сприймаються органами чуття.

Суть принципу візуалізації полягає у створенні образів, конкретних ідей, на теорії якої ґрунтується навчально-пізнавальна діяльність учнів, спрямована на планове оволодіння науковими ідеями та концепціями.

Реалізувати принцип візуалізації в процесі навчання учнів молодшого шкільного віку означає створювати нові, доповнювати, збагачувати і розширювати існуючі в свідомості дітей чуттєві образи та уявлення про навколишній світ за допомогою цілеспрямованого прямого і посереднього чуттєвого сприйняття. Реалізація цього принципу передбачає засоби візуалізації. Вони об'єктивно визначаються чуттєвістю ознак і властивостей природних об'єктів, їх тимчасовим та просторовим розташуванням у світі, тимчасовою зміною об'єктів та явищ та змістом процесу формування громадянської компетентності в початковій школі.

Принцип візуалізації втілюється за допомогою цих інструментів, а також через актуалізацію сенсорних переживань, які учні вже мають. В дидактиці, перший тип називається зовнішньою, а другий – внутрішньою візуалізацією. Отже, візуалізований матеріал можна сприймати як під час уроку, так і перед ним, наприклад, на екскурсіях та під час виконання домашнього завдання. Використовуються обидва ці види наочних посібників, як у поєднанні, так і кожен самостійно.

Тлумачення поняття «візуалізація як засіб» трактувалось з точки зору психології, філософії, педагогіки і стало багатогранним у розумінні вчених. Водночас він залишається традиційно незмінним у сучасних науково-

педагогічних виданнях.

Отже, **візуалізація** – це універсальний засіб навчання і виховання, який організовує сприйняття та спостереження учнів за реальністю, позитивно впливає на сенсорну сферу учня, розвиває його сприйняття, мислення, уяву; стимулює пізнавальну та творчу активність, сприяє розвитку інтересу до навчання; сприяє узагальненню та кращому засвоєнню знань.

Існують різні **класифікації засобів візуалізації**. Однією з них є класифікація за дидактичною функцією інформаційних засобів (підручників та засобів навчання);

- до дидактичних засобів належать (таблиці, плакати, відео, навчальне програмне забезпечення, демонстраційні приклади);

- до технічних засобів належать (аудіовізуальні засоби, комп'ютер, засоби телекомунікацій, відеокомп'ютерні системи, мультимедіа, віртуальна реальність).

Крім того, засоби візуалізації можна поділити на **дві групи**: традиційні та інноваційні інструменти. Серед традиційних засобів візуалізації надзвичайна приділяється слову вчителя та джерелу матеріалу. Слово вчителя є найважливіший засіб навчання на уроках. За допомогою виступу вчитель організовує засвоєння знань та формує їх практичні навички та вміння. Викладаючи новий матеріал, він заохочує учнів задуматися над цим. Підручник як важливий засіб навчання служить учню для відновлення пам'яті, повторення та закріплення знань, отриманих на уроці, домашніх завдань, повторення пройденого матеріалу.

Набори засобів візуалізації – структурно впорядковані набори навчальних засобів, які призначені для забезпечення навчальної діяльності в одній структурі. Комплект засобів візуалізації – структурно впорядкований комплект засобів навчання, який призначений забезпечити навчальну діяльність кількох структур. Система засобів візуалізації – підсистема навчального середовища, склад якої утворений інтегрованими засобами візуалізації, а структура – визначається сукупністю навчальних цілей їх використання учнями навчального процесу

В умовах сучасного інтенсивного розвитку комп'ютерів та інформаційних технологій використання електронних засобів візуалізації в шкільному навчанні, зокрема для формування громадянської компетентності, є особливо важливим.

Для підвищення ефективності використання засобів візуалізації у навчанні з набору всіх засобів навчання необхідно сформувати їх відповідні набори, в яких передбачена техніко-технологічна та функціонально-цільова інтеграція.

Принциповою відмінністю між інноваційними засобами навчання та

візуалізації є також цифровий метод зберігання даних, використання цифрових носіїв, які забезпечують високу якість, компактність носіїв та простоту пошуку необхідних фрагментів. Цифрове представлення даних дозволяє гіпертексту та гіпермедіа представити навчальний матеріал, який не може бути реалізований за інших умов. Мультимедійні засоби подання навчального матеріалу про деякі функції, які вони підтримують, є одним із засобів візуалізації нового покоління.

Щоб визначити місце інноваційних засобів візуалізації в системі засобів навчання та візуалізації, слід мати на увазі, що їх застосування:

- сприяє розвитку зорового мислення учнів;
- стимулює увагу (мимовільну та довільну) на етапі викладу нового навчального матеріалу;
- поживляє навчально-пізнавальну роботу учнів;
- сприяє зв'язку теоретичного матеріалу з практичним;
- доповнює демонстрацію практичних застосувань явищ які неможливо безпосередньо спостерігати на уроках;
- дозволяє учням у найбільш доступній формі систематизувати та класифікувати явища із використання схем, таблиць, спеціально відформатованого тексту тощо;
- мотивує і підвищує інтерес до навчання, створює «ситуацію успіху».

Навчальні моделі є засобом візуалізації, а моделювання – це дидактичний прийом, який може бути частиною структури різних методів навчання. Вони засновані на зовнішній підтримці виконання розумових операцій з метою осягнення внутрішньої сутності явищ, предметів природи, тобто теоретичної інтерпретації результатів експериментів, дослідницьких та практичних робіт, сприйняття та цікавих фактів, отриманих з матеріалів або з повідомлення учителем.

Використання моделей та моделювання полегшує перехід школярів від конкретного, уявного та образного до абстрактного мислення, дозволяє підвищити науково-теоретичний рівень знань.

Схематичний малюнок – це найпростіший вид образних моделей. У ньому міститься узагальнене зображення одного об'єкта чи групи, висвітлені суттєві структурні елементи, особливості, властивості, що відображають суть поняття, певні закономірності.

Схеми є більш абстрактними моделями. Їх зміст полягає у відображенні взаємозв'язків та взаємозалежностей. Символами на них можуть бути як окремі терміни так і математичні символи такі як нам відомі цифри, знаки дій, ознаки відношень. Наприклад, стрілки показують не тільки взаємозалежність, але і їх напрямки.

Таким чином, **візуалізація навчальної інформації дозволяє вирішити**

цілий ряд педагогічних завдань:

- забезпечення інтенсифікації навчання;
- активізації навчальної та пізнавальної діяльності;
- формування і розвиток критичного і візуального мислення;
- зорового сприйняття;
- образного представлення знань і навчальних дій;
- передачі знань та розпізнавання образів;
- підвищення візуальної грамотності та візуальної культури тощо.

Сьогодні відома значна кількість візуальних засобів передачі інформації: дошка, плакати, схеми та мультимедійний проектор, збірні візуальні засоби (магнітні та шпилькові дошки), демонстраційні моделі, екран / монітор комп'ютера, інтерактивна дошка тощо.

Будь-яка форма візуалізації інформації містить елементи проблемності. Завдання вчителя – використовувати такі форми наочності, які не тільки доповнили б словесну інформацію, але й самі були носіями інформації. Чим більше проблемності в наочній інформації, тим вищий ступінь розумової активності учня.

Наприклад **скрайбінг** (від англ. Scribe – «розмічати») – нова техніка презентації, винайдена британським художником Ендрю Парком для британської організації наукових знань. Доповідь спікера супроводжується ілюстраціями «на льоту» малюнків фломастером на білій дошці. Таким чином, слухачі чують і бачать одночасно приблизно одне й те ж саме, що полегшує сприйняття інформації.

Безперечно, іноді складно використовувати нову технологію, адже простіше йти протореним шляхом. Проте скрайбінг має багато переваг, що допоможе урізноманітнити заняття, полегшить сприйняття нового матеріалу. Серед «плюсів» цієї технології можна виділити такі:

- візуалізація в процесі навчання допомагає учням організувати та аналізувати отриману інформацію;
- за допомогою візуальних образів школярі з легкістю інтегрують нові знання;
- візуалізація розвиває критичне мислення (вербальна та візуальна інформація допомагає відновлювати в пам'яті отриману інформацію, оскільки презентація скрайбінгу складається із простих образів, символів та предметів, які легко запам'ятовуються);
- візуалізація є універсальною та доступною всій аудиторії.

Наразі існує два види скрайбінгу: скрайбінг-презентація (скрайбінг-

фасилітація) та відеоскрайбінг. Скрайбінг підійде для: пояснення нового матеріалу і перевірки засвоєного, може бути використаний як засіб узагальнення вивченого, як домашнє завдання, як «мозковий штурм» рефлексія на уроці. Найбільш перспективне використання скрайб-презентацій в проєктній діяльності. Таким чином, практично будь-яке творче завдання може бути представлено у вигляді скрайбінгу.

Один із цікавих методів, який пропонують використовувати на уроках «Я досліджую світ» – інфографіка (у перекладі з латини – *інформування*, роз'яснення, виклад + пишу) – спосіб подання інформації, даних і знань графічними зображеннями. У широкому сенсі **інфографіка** – це візуальне подання інформації, поєднання тексту та графіки, створене з метою повідомити певну інформацію, особливо у великому обсязі.

Інфографіка – це: спосіб передачі великого обсягу інформації за допомогою простих і зрозумілих візуальних методів;

- сучасний метод навчання;
- форма інформаційного дизайну;
- різновид навчальної творчості, що передбачає поєднання графіки з текстом у найрізноманітніших пропорціях.

Характерні ознаки інфографіки як методу навчання: наочність, яскравість, інтерактивність, лаконічність, організованість, зручність, технологічність, структурованість.

Інфографіка розвиває наступні ключові компетентності:

- *загальнокультурні* (уміння аналізувати й оцінювати досягнення національної та світової культури; орієнтуватися в культурному й духовному контексті сучасного суспільства; застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності);
- *інформаційно-комунікаційні* (уміння самостійно шукати, добирати, аналізувати, і відтворювати інформацію);
- *навчально-пізнавальні* (уміння відрізняти факти від домислів);
- *міжпредметні естетичні* (уміння виявляти естетичне ставлення до світу в різних сферах діяльності людини; оцінювати предмети та явища, їхню взаємодію, що формується під час опанування різних видів мистецтва);
- *соціальні* (уміння продуктивно співпрацювати у групі й команді).

ЗМІСТ І МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ОБРАЗОТВОРЧОЇ ГРАМОТИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Тема 3

Методика проведення занять зображення з натури

Основні питання:

1. Розвиток художньої творчості в процесі зображення з натури. Значення занять зображення з натури.
2. Знання, уміння та навички, необхідні для зображення предметів з натури. Вимоги програми щодо знань та умінь учнів.
3. Особливості методики проведення занять зображення з натури. Питання передачі об'єму, перспективи, композиції в зображенні.
4. Робота фарбами з натури.

Література

1. Волошенюк О., Чорний О. Методика формування умінь з медіаграмотності на заняттях з інтегрованого курсу «Мистецтво» в НУШ. Навчально-методичний посібник. Київ: Академія української преси, Центр Вільної Преси, 2020. 54 с.
2. Гловацький С., Лемешева Н. НУШ у базовій середній освіті: мистецька освітня галузь. Черкаси, 2022. 131 с.
3. Державний стандарт початкової загальної освіти. Постанова Кабінету Міністрів України №87 від 21. 02. 2018.
4. Красовська О. О. Технології викладання освітньої галузі «Мистецтво». Навчально-методичний посібник. Львів: Новий Світ-2000, 2020. 152 с.
5. Ліпчевська І., Малихін О. Педагогічна майстерність учителя початкових класів: візуалізація навчальної інформації в початковій школі : методичний посібник. Київ: «Видавництво Людмила», 2023. 74 с.
6. Мартинова В. Мистецтво: особливості викладання в початковій школі: навчально-методичний посібник. Харків: Друкарня Мадрид, 2019. 111 с.
7. Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти : 1–2 та 3–4 класи , Київ : Видавництво «Світоч», 2019. 336 с.

1. Розвиток художньої творчості в процесі зображення з натури.

Значення занять зображення з натури

Малювання з натури в молодших класах – найскладніший розділ програми з образотворчого мистецтва. Діти 6-10 років, малюючи з натури, майже не розглядають предмет, не звертають уваги на те, як він розміщений. Часто їх роботи більш схожі на малюнки з уяви, ніж з натури.

Щоб навчити учнів малювати з натури, необхідно пояснити їм особливості цього виду діяльності. Зображення з натури – це відтворення конкретного предмета, передача характерних його особливостей з фіксованої точки зору. З різних точок зору предмет виглядає по-різному. Хоч правильна постановка натури має велике значення, та цього недостатньо, потрібно навчити учнів усвідомлювати свої зорові враження. Це важливе завдання не лише для успішного малювання, але і для загального розумового розвитку, адже з допомогою зору людина одержує більшу частину інформації.

В своїх роботах діти передають власні враження про оточуючий світ і виражають своє ставлення до нього. Завдання педагога – навчити дітей творчо займатись художньою діяльністю, зображати предмети та явища, не просто копіюючи їх, а посилено створювати художні образи на основі передачі різноманітних якостей і властивостей форми, кольору, простору та композиції.

Образотворча діяльність лише тоді може набути творчого характеру, коли у дітей розвиваються естетичне сприйняття, образне мислення, уява і коли вони оволодівають необхідними для створення зображення навичками та вміннями.

Естетичне сприйняття сприяє розвитку відповідних уявлень, в яких відображаються естетичні якості предметів і явищ. Творчий характер діяльності передбачає виникнення і розвиток задуму.

В своїх роботах діти не просто переносять те, що вони запам'ятали: в них виникають певні переживання. В одне уявлення входить те, що сприймалось в різний час, при різних обставинах. З усього цього створюється образ, який дитина відтворює з допомогою образотворчих засобів.

Характерна риса образотворчої художньої творчості – створення виразних зображень. Однак діти не можуть створити образ, не оволодівши вміннями передавати в своїх роботах такі якості предметів, як форма, будова, колір, положення в просторі.

Естетичні емоції викликає вдала композиція роботи.

Зображення дітьми предметів і явищ дійсності – це разом з тим і відображення їх ставлення до цих предметів і явищ. Діти відмічають, чим красивий предмет, що в ньому цікавого, чим він корисний, що викликає до нього симпатію, чи, навпаки, засмучує. Всі ці якості тісно переплітаються між собою,

або мають певне спрямування – пізнавальне, естетичне чи моральне. Характеристика естетичних якостей предметів включає і їх морально-етичну оцінку.

Однак не лише інтерес до змісту зображення заставляє дітей виконувати роботу краще, прагнути досягти творчого результату. Велике значення має виховання у дітей бажання своєю роботою доставити радість іншим, зробити її зрозумілою і цікавою. І в цьому – завдання педагога. Вчитель повинен керувати всіма процесами дитячої художньої діяльності.

Пізнавальні та виховні задачі розділу зображення з натури досить великі: засвоєння перспективи, передача конструкції і пропорцій предметів, їх об'єму, світлотіньових співвідношень, кольору, фактури, просторових положень, розвиток і закріплення зображальних навичок.

Під час малювання з натури учні оволодівають основами образотворчої грамоти, набувають необхідних навичок, без яких неможлива будь-яка зображальна діяльність. Навчальна роль цього розділу очевидна, велике значення має також для загального розвитку учнів. Спостереження натури, її аналіз, порівняння пропорцій, розуміння конструкції предметів розвивають спостережливість і логічне мислення.

Спостереження різних предметів дозволяє побачити і зрозуміти красу форми, пропорцій, кольору, доцільність предметів побуту, красу оточуючого світу.

Пояснюючи особливості форми, поверхні, контура, потрібно виявляти характерне: чіткість, строгість, завершеність чи м'якість, плавність, вишуканість ліній, обрисів і т. ін. Це розвиває не лише сприйняття, але й естетичний смак.

Усвідомлення зорових вражень, осмислення сприйняття, передача простору в зображеннях на площині сприяють розвитку просторових уявлень і впливають на загальний розумовий розвиток.

Зображення з натури має також виховне значення. Воно вимагає працелюбності і самостійних рішень, впливає на естетичне виховання учнів.

2. Знання, уміння та навички, необхідні для зображення предметів з натури. Вимоги програми щодо знань та умінь учнів

Завдання зображення з натури допомагають оволодіти способами реалістичного зображення дійсності. Мета – навчити учнів правдиво відображати побачене. Весь курс зображальної діяльності з натури – це робота над освоєнням одного з трьох аспектів художньо-творчого розвитку, які запропоновані програмою з образотворчого мистецтва для початкових та середніх класів – реального. Інші аспекти – декоративний та виражальний тісно пов'язані з першим, вони застосовують ті ж завдання, хоч і мають інші форми вирішення.

При зображенні з натури вирішуються такі завдання:

1 – вірна передача форми предметів.

2 – основні пропорції та співвідношення величин /частин предмета з цілим/.

3 – взаємозв'язок частин предмета між собою /будова або конструкція/.

4 – явище перспективи та об'ємність предметів.

5 – рух /при зображенні птахів, тварин, людини/.

6 – колір предметів, якщо завдання виконується аквареллю.

Успіх роботи залежить: від організації робочого місця. Вчитель повинен мати 2-3 переносні підставки для натури з фоновією стінкою. Підставки з натурою розставляються так, щоб кожний учень із свого місця добре бачив ту чи іншу постановку. Крім того вчитель повинен мати достатню кількість роздавального матеріалу – натури малих форм.

1. Передача форми

Для досягнення схожості у зображенні натури повинні бути відображені форма предметів, їх величина, будова, колір, розміщення в просторі.

Форма – головна властивість, яка допомагає довести схожість між зображеннями та реальними предметами.

Вимоги точної передачі форми ускладнюються залежно від віку дитини.

Формотворчі рухи в зображальній діяльності розвиваються одночасно і у взаємозв'язку з зоровим сприйняттям: чим краще вчаться діти контролювати свій погляд, усвідомлюють спостереження, тим точніше і виразніше вони передають форму в своїх роботах.

Перші зображення спрощені, узагальнені. Це пояснюється слабкістю аналітичного сприйняття, а також обмеженістю координаційних умінь та рухів. Дітям дошкільного віку простіше передати предмети, що за формою близькі до геометричних фігур, тіл, складаються лише з однієї частини та деяких деталей. Найпростіший критерій оцінки таких робіт – впізнавання предметів, зображених на них, наявність основних частин і приблизне зображення форми – округла, прямокутна і т. ін.

Подальше знайомство з формами і вміння зображати їх розширюється. Діти вчаться розрізняти більшу кількість форм, а також визначати різницю пропорцій.

2. Передача величини предметів і їх частин

Один з засобів реалістичного, виразного зображення – передача величинних відношень частин в предметі і предметах між собою. Якщо зобразити два різні за величиною предмети нескладно, такі завдання виконують дошкільники, то передати пропорційні співвідношення – набагато складніше, такі вміння формуються поступово.

3. Передача будови

Спочатку слід вибирати для зображення предмети, прості за загальною формою і за формою частин, кольором. Ще в дошкільному віці дітей знайомлять з позначенням просторових відношень – вище, знизу, т. ін.

В 1, 2 класах переважають завдання площинного зображення, без передачі об'єму. Діти поступово оволодівають особливостями просторових співвідношень між предметами, явищем загороджування одних предметів іншими, способами передачі взаємного розміщення предметів на площині.

Навчання проводиться послідовно від вивчення простого до складного, від узагальненого зображення до передачі деталей.

4. Передача простору

Навчання передавати простір починається від доперспективного способу зображення (предмети, розташовані ближче, зображуються внизу, ті, що далі - вгорі). Особлива увага приділяється формуванню поняття про вигин простору (стіна-підлога, земля-небо і т. ін.). Поступово учні ознайомлюються з елементарними явищами перспективної побудови зображення – змінюванням величини предметів у міру віддалення, загороджуванням.

5. Передача кольору

Ще в дошкільному віці діти вчать передавати колір як ознаку предмета. Спочатку – колір природних предметів і явищ, що не змінюється за відтінками, без співвідношень. Поступово ускладнюючи завдання, дітей вчать розрізняти і зображати відтінки кольорів. В початкових класах ця робота продовжується, поступово збагачуються колористичні уявлення учнів, що в свою чергу відображається в зображальній діяльності та знаннях основ кольорознавства.

Під час роботи з кольорами і фарбами в поч. кл. увага учнів зосереджується на розвитку вміння розпізнавати і називати кольори, їх відтінки, сприймати і відтворювати різноманітність забарвлення предметів і явищ навколишньої дійсності; утворювати нові кольори та їх відтінки змішуванням фарб; підбирати та відтворювати кольори в теплій та холодній гамах.

6. Композиція

Учні оволодівають елементарними поняттями і навичками гармонійного заповнення площини зображенням; вчать узгоджувати розміри зображення з розміром формату.

1 клас – малювання окремих предметів (м'яч, яблуко, керамічні іграшки, ялинкові іграшки, листя, гілки дерев, зошити, книги, портфель, рибки, птахи і тварини).

2 клас – окремі предмети, моделі однорідні за формою, але такі, що мають свої особливості, моделі симетричної форми, які складаються з кількох частин: лопата, метелик, іграшки.

3-4 класи — малювання овочів, фруктів, квітів, натюрморту, птахів, тварин, фігури людини.

Таким чином, проводячи спостереження, учень вивчає природу, вивчає будову й форму, а також закони зображення цієї форми на площині.

3. Особливості методики проведення занять зображення з природи. Питання передачі об'єму, перспективи, композиції в зображенні

На заняттях малювання з природи учні повинні оволодіти теоретичними основами малювання, навчитись малювати з природи окремі предмети, натюрморти, тварин і птахів, фігуру людини з передачею пропорцій, конструктивної будови, перспективи, кольору, тональних відношень. Основним методом навчання графічної грамоти є малювання з природи, яке ставить перед собою завдання малювати предмет таким, яким його бачить учень, так, щоб інші могли встановити схожість намальованого з моделлю. Виконувати цю вимогу дітям на першому етапі не просто, тому що в дошкільному віці діти малювали за уявою. У процесі занять малювання з природи діти знайомляться з основами перспективи, передачею конструкції і пропорцій. Діти починають малювати з природи з 1-ого класу, але глибокого розуміння особливостей цього виду зображувальної грамоти часто не розуміють. Тільки в 3 класі діти повністю виконують вимоги вчителя по малюванню з природи. Малювання з природи являється методом наочного навчання. Малювання з природи привчає міркувати і цілеспрямовано вести спостереження, пробуджує інтерес до аналізу природи. При навчанні малюванню вчитель повинен мати на увазі, що метою вивчення форми предмету є не тільки знайомство з його зовнішньою формою, але й знайомство з поняттями, які виражає ця форма: учень вчиться аналізувати, синтезувати одержані враження. Малювання з природи дає великі можливості для розвитку цих здібностей. Малюючи з природи учень уважно вивчає природу, відмічає її характерні особливості, хоче зрозуміти структуру предмета. Малювання з природи забезпечує активну увагу, розвитку розумових здібностей, необхідно на заняттях привчати дітей до правильних суджень про форму предметів на основі наукових даних про перспективу, теорію тіней, кольорознавства, анатомії. Закінчивши пояснювати й показувати послідовність роботи над малюнком із природи, він обов'язково повинен витерти з дошки малюнок. Інакше деякі учні просто перемалюють його.

Для підготовки учнів до зображення з природи необхідні невеликі спеціальні вправи:

Учитель демонструє предмет, організовує колективне обговорення. Він пояснює дітям, що малювати модель потрібно з певної точки зору, бо при зміні точки зору змінюється і видимість предмета, значить не можна вставати, змінювати місце і т. ін. Доцільно показати предмет з різних положень. Необхідно, щоб учні засвоїли вимоги фіксованої точки зору. Результативним для усвідомлення ролі фіксованої точки зору є завдання на зображення предмета в різних поворотах. Необхідно також нагадати правила композиції навчального малюнка. Подібні завдання доцільні в усіх класах, ускладнюється лише зміст завдань, змінюється форма натури, додаються різноманітні задачі на передачу відтінків кольору, виявлення об'єму і т. ін.

Всю роботу над малюнком потрібно розбити на окремі етапи і дати можливість дітям зрозуміти послідовність роботи:

1. Композиційне розміщення на аркуші паперу. Зображення виконується легкими лініями з виправленнями, без застосування гумки.

2. Вияв основної великої форми. Завдання вчителя на цьому етапі створення малюнка – навчити учнів бачити загальне без деталей. Наприклад, малюючи з натури метелика, учні повинні побачити і виявити його основну форму – вид трапеції, а потім його деталі: малюнок крил, візерунок на крилах, кольорові відношення.

3. Уточнення форми, пропорцій, введення допоміжних ліній, які полегшують знаходження пропорційних відношень частин і цілого.

4. Перехід від загального до окремого. Тут аналізуються малі форми, встановлюється їх зв'язок із цілим, промальовуючи дрібні деталі.

5. Детальна характеристика натури: передача матеріальності, фактури.

6. Підведення підсумків: перевірка загального стану малюнка, підпорядкування деталей цілому, уточнення малюнка у тоні (пом'якшення занадто темних місць, виявлення різниці між світлом і тінню). Велику увагу вчитель приділяє питанням техніки малювання: правильному штрихуванню (по формі, косо), роботі пензлем (по сухому, по мокрому). Із цією метою учні систематично виконують різноманітні графічні і живописні вправи.

При організації уроків малювання з натури необхідно дотримуватись певних структурних частин уроку.

I. Організаційна частина.

II. Повідомлення теми.

Пояснювальна бесіда. Аналіз форми. Перші запитання повинні спрямувати учнів на вивчення форми предмету, наступні – переключити увагу на вивчення пропорцій предмета, окремих його деталей, їх характеру розміщення. Учитель звертає увагу на те, як освітлений предмет, у який колір він забарвлений. На

початку уроку можна використати спеціальні вправи, які займають кілька хвилин. Так, організовуючи колективне обговорення предмету, вчитель пояснює дітям, що малювати модель потрібно з певної точки зору, бо інакше змінюється видимість предмета. При цьому доцільно показати предмет у різних положеннях. Учні з малим досвідом роботи з натури важко одночасно вивчати модель і компоновати малюнок. Ось чому, перш ніж розпочати малювати, вчитель повинен поставити учням запитання про те, як краще розмістити зображення на аркуші паперу. Вчитель рекомендує дітям спочатку визначити, що більше – ширина чи висота предмета. Якщо, наприклад, висота його у півтора рази більша від ширини, то аркуш паперу кладуть вертикально. Слід підкреслити, що питання композиції учнів початкової школи вивчають в елементарній формі. Вони повинні розміщувати зображення в центрі аркуша і не робити його занадто маленьким або занадто великим. Після аналізу форми натури, бесіди про те, як класти аркуш паперу і компоновати малюнок на ньому, вчитель на дошці повинен показати послідовність роботи над малюнком.

III. Практична робота.

IV. Аналіз робіт.

У початкових класах малювання з натури починається із зображення плоских предметів, простих за формою. Пізніше переходять до складніших форм, передають об'єм. Для деяких уроків необхідно заготувати роздавальний матеріал (листки дерев).

При зображенні симетричних форм можна застосовувати осьові лінії, або згинання листка паперу.

Починають роботу, визначивши загальну форму моделі, її головну пропорцію. Потрібно слідкувати, щоб учні не починали роботу з деталей. Та головне – навчити дітей спостерігати, розвивати їх зорову систему. Визначають пропорції прийомом порівняння, можна застосовувати і прийом візування (в 3, 4 класах).

З передачею об'єму в малюнку учні знайомляться, починаючи з кінця 2 класу. Дітей знайомлять з елементами світлотіні і способами передачі об'єму на площині (фарбами, олівцем штриховкою). Штрихуючи, діти допускають такі типові помилки: обводять малюнок жирною лінією по контуру, труть заштриховану поверхню пальцями, накладають хаотичні лінії. Необхідно навчити учнів бачити в натурі освітлену і затінену частини предметів, при малюванні фарбами – розрізняти і зображати відтінки кольорів, холодні і теплі, світлі й темні, досягаючи затемнення шляхом змішування фарб.

Малювання натюрмортів з натури – найскладніше завдання. Підбирати предмети для постановки потрібно так, щоб вони були різними за величиною і формою, але схожі за змістом. Предметів повинно бути небагато (2-4), менший

предмет краще помістити ближче. Можна розмістити частини натюрморту так, щоб дрібні предмети на першому плані частково загороджували крупніші на другому. Освітлення повинно виявляти, а не деформувати форму постановки.

В початковій школі всі постановки бажано давати в положенні «нижче лінії горизонту», горизонтальна і вертикальна площини повинні бути чітко відмежованими.

Молодшим школярам складно передати третій вимір предметів, перспективні скорочення. Потрібно, щоб діти зрозуміли, що площини, які віддаляються, зменшуються, змінюються кути, коло перетворюється в овал. Найкраще давати такі пояснення, демонструючи спеціальні моделі. Демонстрацію круга в перспективі вдало доповнює аналіз методичних таблиць, педагогічний малюнок вчителя. Спеціальний перспективний прилад дає змогу наочно спостерігати закономірності перспективних скорочень. Ці закономірності набагато простіше засвоюються під час виконання окремих вправ, які рекомендується проводити в середніх класах (готуються спеціальні картки-завдання на знаходження точок сходження, домальовування незакінчених зображень).

Вибір способу передачі характеру предмета чи постановки.

Техніка виконання

Зображення з натури можна виконувати в різноманітних графічних та жовописних техніках. Завдання вчителя – вибрати доцільний спосіб передачі характерних особливостей постановки. Можливе виконання робіт в таких техніках: олівець (штриховка, тушовка), туш/паличка, перо, кулькова ручка; фарби (акварель по-мокрому, по-сухому; гуаш), графографія.

Послідовність в зображенні предметів з натури

Послідовність малювання з натури визначається двома головними принципами: «від загального до часткового» і «від часткового до загального». Процес зображення, який дозволяє практично здійснити ці принципи, складається з чотирьох етапів:

- *схематизації;*
- *типізації;*
- *індивідуалізації;*
- *узагальнення.*

4. Робота фарбами з натури

Навчальні задачі такої роботи не повинні зводитись лише до технічних вимог оволодіння прийомами роботи аквареллю чи гуашшю. Головним має бути ознайомлення учнів з основними принципами і можливостями живопису.

Є *три типи колірних рішень* постановок з натури в школі.

Найпростіша живописна задача, яку успішно вирішують учні 10-11 років – передача локального (власного) кольору предметів. Натюрморти на передачу локального кольору можна виконувати в будь-якому класі, ускладнюючи колористичне завдання і змінюючи техніку виконання. Головне для учнів – навчитися передавати колір предметів.

Другий тип завдань – виконання натюрмрту на близькі відтінки чи тональні кольорові поєднання. Завдання учнів – знайти точні відтінки кольорів. Це робота на звуженій палітрі (контрастні кольори не застосовуються).

Третій тип завдань – вплив кольору оточуючого середовища на предмети. Для фону застосовують активні кольори, основний предмет беруть білого чи нейтрального сірого кольору.

Для зображення в кольорі краще вибирати предмети, нескладні за формою, адже головне завдання – колористичне.

Важливо визначити етапи роботи в кольорі. Часто методистами рекомендується спосіб поступового посилення кольору. Багато вчителів застосовують роботу кольором в повну силу, тоді робота виконується відразу на всій площині паперу.

Крім натюрмортів учні виконують кольорові начерки – виконання в кольорі окремих предметів. Такі начерки бажано виконувати двома способами – відразу пензлем без промальовування олівцем і з промальовуванням. Ці два різних прийоми потрібно чергувати, розвиваючи в учнів окомір і вільну орієнтацію на площині паперу. Вибір прийому певною мірою визначається самою натурою. З метою підготовки до виконання основного завдання, для кращого володіння тією чи іншою технікою рекомендується виконувати спеціальні вправи з кольорознавства.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

Тема практичного заняття 1

Особливості навчання образотворчого мистецтва в початковій школі

Мета: закріпити теоретичний матеріал з методики образотворчої діяльності, сприяти формуванню професійних умінь та навичок, підвищенню рівня задоволеності обраною професією та мотиваційного рівня педагогічної діяльності, сприяти підвищенню теоретично-професійної підготовки здобувачів.

Контрольні питання

1. Завдання, мета та предмет курсу методика навчання образотворчого мистецтва у початковій школі.
2. Специфічні особливості образотворчого мистецтва.
3. Методологічні засади навчання образотворчого мистецтва у початковій школі.
4. Дидактичні засоби навчання на уроках мистецтва в початковій школі.
5. Основні форми організації процесу навчання образотворчого мистецтва у початковій школі.

Практичні завдання

Завдання 1. Образотворче мистецтво в історичній ретроспективі. Підготуйте повідомлення на тему «Історія розвитку методів навчання образотворчого мистецтва».

Завдання 2. Підготувати реферат на одну з тем: «Функції мистецтва», «Історичний характер мистецтва».

Завдання 3. Підготуйтеся до дискусії на тему «Роль традиційних та сучасних інтерактивних методів і прийомів навчання образотворчого мистецтва для формування образотворчих знань, умінь і навичок учнів початкових класів».

Література

1. Державний стандарт початкової загальної освіти. Постанова Кабінету Міністрів України №87 від 21. 02. 2018.
2. Красовська О. О. Технології викладання освітньої галузі «Мистецтво». Навчально-методичний посібник. Львів: Новий Світ-2000, 2020. 152 с.

3. Ліпчевська І., Малихін О. Педагогічна майстерність учителя початкових класів: візуалізація навчальної інформації в початковій школі : методичний посібник. Київ: «Видавництво Людмила», 2023. 74 с.
4. Мартинова В. Мистецтво: особливості викладання в початковій школі: навчально-методичний посібник. Харків: Друкарня Мадрид, 2019. 111 с.
5. Стівен Фаргтінг Історія мистецтва від найдавніших часів до сьогодення. Серія книг «Мистецтво і культура» Київ: Вид-во Vivat, 2019. 576 с.
6. Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти : 1–2 та 3–4 класи, Київ : Видавництво «Світоч», 2019. 336 с.
7. Фідкевич О., Бакуліна Н. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: теорія і практика формувального оцінювання у 1–2 класах закладів загальної середньої освіти». Київ: Генеза, 2019. 64 с.
8. Фідкевич О, Богданець-Білоskalенко Н. Нова українська школа: теорія і практика формувального оцінювання у 3–4 класах закладів загальної середньої освіти» для педагогічних працівників. Київ: Генеза, 2020. 96 с.

Тема практичного заняття 2

Теоретичні основи композиції. Структура та зміст процесу вивчення творів мистецтва в початковій школі. Аналіз композиційних виражальних засобів

Мета: систематизувати і поглибити знання та уявлення у галузі композиції; ознайомити студентів з творами різних жанрів, засобами їх художньої виразності, сформувані професійні вміння та якості; засвоїти вміння практично використовувати відповідні знання, навички; відпрацювати навички ораторського мистецтва.

Контрольні питання

1. Ознайомлення, сприймання та оцінювання як основні компоненти процесу вивчення мистецьких творів.
2. Метод ігрових форм спілкування як один з найефективніших та універсальних методів організації естетичного сприймання.
3. Застосування методу порівняння для стимулювання естетичного сприймання творів мистецтва, який дає змогу навчити дітей визначати й розрізняти твори образотворчого мистецтва за видами, жанрами, техніками, вміти розпізнавати оригінали і репродукції, шедеври та підробки, відчувати емоційно-змістову глибину мистецького твору.
4. Робота над засвоєнням образотворчої термінології, мистецтвознавчої лексики.

Практичні завдання

Завдання 1. Робота з репродукціями:

- придумати назву картини;
- відповісти на запитання (який настрій зображеного, що можна сказати про колорит, що хотів ним сказати автор, яка ідея твору, чи подобається робота, чим саме; які композиційні засоби застосував автор? З якою метою?);
- відобразити колорит, настрій картини на листку паперу абстрактними кольоровими плямами (аквареллю, гуашшю);
- зобразити схематично композицію художнього твору, який розглядається (олівцем на маленькому листку паперу відповідного формату).

Завдання 2. Підібрати репродукцію картини для обговорення в початкових класах та представити алгоритм дій вчителя.

Завдання 3. Сформулювати ряд чапи гамі, за якими можна вести бесіду-аналіз обраної картини з учнями (стосовно настрою, характеру, стану

зображеного; змісту, головної ідеї твору; виражальних засобів, застосованих автором і з якою метою; враження від перегляду картини і т. ін.).

Завдання 4. Написати короткий твір-опис даної картини (із застосуванням образотворчої термінології та образної лексики).

Література

1. Волошенюк О., Чорний О. Методика формування умінь з медіаграмотності на заняттях з інтегрованого курсу «Мистецтво» в НУШ. Навчально-методичний посібник. Київ: Академія української преси, Центр Вільної Преси, 2020. 54 с.
2. Гловацький С., Лемешева Н. НУШ у базовій середній освіті: мистецька освітня галузь. Черкаси, 2022. 131 с.
3. Красовська О. О. Технології викладання освітньої галузі «Мистецтво». Навчально-методичний посібник. Львів: Новий Світ-2000, 2020. 152 с.
4. Мартинова В. Мистецтво: особливості викладання в початковій школі: навчально-методичний посібник. Харків: Друкарня Мадрид, 2019. 111 с.
5. Сова О. Навчання образотворчого мистецтва на пленері: навчальний посібник. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 104 с.
6. Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти : 1–2 та 3–4 класи, Київ : Видавництво «Світоч», 2019. 336 с.

ЛАБОРАТОРНІ ЗАНЯТТЯ

Тема лабораторного заняття 1

Аналіз змісту програм з мистецтва для початкових класів

Мета: з'ясувати мету і завдання викладання образотворчого мистецтва у початкових класах; проаналізувати зміст програм з мистецької освітньої галузі; сформулювати поняття основних навчальних проблем та аспектів художньо-творчого розвитку дітей молодшого шкільного віку.

План лабораторного заняття

1. Мета і завдання навчання і виховання молодших школярів засобами образотворчого мистецтва.

2. Аналіз змісту Типової освітньої програми 1–2, 3–4 класи з мистецької освітньої галузі під керівництвом Шияна Р. Б.

- мета, завдання навчання мистецтва у початковій школі;
- змістові лінії мистецької освітньої галузі;
- зміст кола основних навчальних проблем;
- обов'язкові результати навчання.

3. Аналіз змісту Типової освітньої програми 1–2, 3–4 класи з мистецької освітньої галузі під керівництвом Савченко О. Я.

- мета, завдання навчання мистецтва у початковій школі;
- змістові лінії мистецької освітньої галузі;
- зміст кола основних навчальних проблем;
- обов'язкові результати навчання.

4. Основні навчальні проблеми у курсі образотворчого мистецтва у початкових класах: «простір», «форма», «композиція», «колір».

5. Виховні можливості змісту уроків з образотворчого мистецтва у початкових класах.

Пропоновані завдання

Завдання 1. Зробити порівняльний аналіз навчальних програм початкової школи та типових освітніх програм Нової української школи в галузі «Мистецтво».

Завдання 2. Опрацювати й проаналізувати зміст підручників «Мистецтво» для 1–4 класів різних авторів.

Завдання 3. Обґрунтувати мету художнього розвитку учнів 1–4 класів.

Завдання 4. Назвати провідні навчальні категорії у 1-ому, 2-ому, 3-ому, 4-ому класі (колір, форма, простір, композиція, об'єм). Підтвердити свої відповіді тематикою уроків у кожному класі.

Завдання 5. Вказати методичні принципи, на яких базується художньо-творчий процес учнів початкових класів.

Література

1. Волошенюк О., Чорний О. Методика формування умінь з медіаграмотності на заняттях з інтегрованого курсу «Мистецтво» в НУШ. Навчально-методичний посібник. Київ: Академія української преси, Центр Вільної Преси, 2020. 54 с.
2. Гловацький С., Лемешева Н. НУШ у базовій середній освіті: мистецька освітня галузь. Черкаси, 2022. 131 с.
3. Державний стандарт початкової загальної освіти. Постанова Кабінету Міністрів України №87 від 21. 02. 2018.
4. Сова О. Навчання образотворчого мистецтва на пленері: навчальний посібник. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 104 с.
5. Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти: 1–2 та 3–4 класи, Київ : Видавництво «Світоч», 2019. 336 с.

Тема лабораторного заняття 2

Зображення предметів з натури

Мета: вчити майбутніх учителів методам, формам і прийомам роботи з молодшими школярами під час формування просторових уявлень, вмінь і навичок передачі простору; формувати поняття про зображення предметів з натури; опрацьовувати методичні прийоми виконання малюнка; вчити методиці малювання предметів з натури; продовжувати оволодівати технічними прийомами роботи з аквареллю, формувати естетичний смак та виховувати акуратність у виконанні роботи.

План лабораторного заняття

1. «Геометральний» та «натуральний» способи зображення предметів з натури. Послідовність виконання малюнка.
2. Зображення круглих предметів в перспективі. Поняття лінійно-конструктивної побудови.
3. Способи передачі об'єму предметів. Закономірності світлотіні.
4. Особливості та правила лінійної перспективи.

Пропоновані завдання

Завдання 1. Зображення з натури (геометральним і натуральним способами) предметів циліндричної, конічної, складної комбінованої форми (ваза, куманець, глечик і та ін.):

- а) лінійно-конструктивна побудова;
- б) з передачею об'єму.

Завдання 2. Зображення предметів прямокутної форми в кутовій перспективі (лінійна побудова).

Завдання 3. Начерки і замальовки предметів, нескладних за формою, з натури в різних просторових положеннях. Зображення їх за пам'яттю і за уявленням (у вигляді тренувальних вправ).

Завдання 4. Виконання малюнків на класній дошці (педагогічний малюнок).

Література

1. Гловацький С., Лемешева Н. НУШ у базовій середній освіті: мистецька освітня галузь. Черкаси, 2022.131 с.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти. Постанова Кабінету Міністрів України №87 від 21. 02. 2018.

3. Красовська О. О. Технології викладання освітньої галузі «Мистецтво». Навчально-методичний посібник. Львів: Новий Світ-2000, 2020. 152 с.
4. Ліпчевська І., Малихін О. Педагогічна майстерність учителя початкових класів: візуалізація навчальної інформації в початковій школі : методичний посібник. Київ: «Видавництво Людмила», 2023. 74с.
5. Мартинова В. Мистецтво: особливості викладання в початковій школі: навчально-методичний посібник. Харків: Друкарня Мадрид, 2019. 111с.
6. Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти : 1–2 та 3–4 класи, Київ : Видавництво «Світоч», 2019. 336 с.

Тема лабораторного заняття 3

Зображення пейзажу

Мета: систематизувати і поглибити знання здобувачів за відповідною темою; ознайомити з жанрами живопису, засобами їх художньої виразності, сформулювати професійні вміння та якості; засвоїти вміння практично використовувати відповідні знання та навички.

План лабораторного заняття

1. Зображувальні задачі уроку малювання пейзажу.
2. Особливості малювання пейзажу.
3. Пейзажний жанр у техніці графіки.
4. Використання виразних можливостей ліній, штрихів, плям, крапок.

Пропоновані завдання

Завдання 1. Правила малювання пейзажу. Передача плановості пейзажу.

Завдання 2. Особливості малювання природи у початкових класах.

Завдання 3. Малювання нескладного пейзажу у живописі, зображення повітряної перспективи.

Завдання 4. Пори року та їх кольорова відмінність.

Література

1. Красовська О. О. Технології викладання освітньої галузі «Мистецтво». Навчально-методичний посібник. Львів: Новий Світ-2000, 2020. 152 с.
2. Мартинова В. Мистецтво: особливості викладання в початковій школі: навчально-методичний посібник. Харків: Друкарня Мадрид, 2019. 111 с.
3. Сова О. Навчання образотворчого мистецтва на пленері: навчальний посібник. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 104 с.
4. Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти : 1–2 та 3–4 класи, Київ : Видавництво «Світоч», 2019. 336 с.

Тема лабораторного заняття 4

Зображення натюрморту

Мета: вчити здобувачів методам, формам і прийомам роботи з молодшими школярами під час формування просторових уявлень, вмінь і навичок передачі простору, формувати поняття про натюрморт, опрацьовувати методичні прийоми виконання малюнка, вчити методиці малювання дерев різних порід, продовжувати оволодівати технічними прийомами роботи з аквареллю, формувати естетичний смак та виховувати акуратність у виконанні роботи.

План лабораторного заняття

1. Натюрморт у творчості майстрів та на уроках образотворчого мистецтва.
2. Закономірності повітряної перспективи.
3. Послідовність зображення натюрморту.

Пропоновані завдання

Завдання 1. Зображення натюрморту з 2–3 предметів побуту (довільна техніка).

Завдання 2. Методика зображення натюрморту ахроматичним кольором.

Завдання 3. Методика зображення натюрморту хроматичним кольором.

Література

1. Гловацький С., Лемешева Н. НУШ у базовій середній освіті: мистецька освітня галузь. Черкаси, 2022. 131 с.
2. Красовська О. О. Технології викладання освітньої галузі «Мистецтво». Навчально-методичний посібник. Львів: Новий Світ-2000, 2020. 152 с.
3. Мартинова В. Мистецтво: особливості викладання в початковій школі: навчально-методичний посібник. Харків: Друкарня Мадрид, 2019. 111 с.
4. Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти : 1–2 та 3–4 класи, Київ : Видавництво «Світоч», 2019. 336 с.

Тема лабораторного заняття 5

Методика проведення уроків тематичного малювання та ілюстрування

Мета: вчити студентів методам, формам і прийомам роботи з молодшими школярами під час формування композиційних понять, вмінь і навичок, опрацьовувати методичні прийоми виконання тематичного малюнка, вчити виконувати сторінкову ілюстрацію, продовжувати оволодівати технічними прийомами роботи з аквареллю, формувати естетичний смак та виховувати охайність у виконанні роботи.

План лабораторного заняття

1. Послідовність виконання тематичної композиції.
2. Сюжетне малювання на уроках образотворчого мистецтва.
3. Ілюстрування літературних творів.

Пропоновані завдання

Завдання 1. Робота над тематичною композицією – малювання на теми про навколишню дійсність (виконати 3–4 ескізи тематичної композиції на задану тему. Олівець).

Завдання 2. Робота над тематичною композицією – ілюстрування літературних творів (виконати 3–4 ескізні варіанти ілюстрацій до заданого твору: казки, вірша, байки. Олівець).

Завдання 3. Тренування у малюванні схем композицій на шкільній дошці.

Література

1. Гловацький С., Лемешева Н. НУШ у базовій середній освіті: мистецька освітня галузь. Черкаси, 2022. 131 с.
2. Красовська О. О. Технології викладання освітньої галузі «Мистецтво». Навчально-методичний посібник. Львів: Новий Світ-2000, 2020. 152 с.
3. Мартинова В. Мистецтво: особливості викладання в початковій школі: навчально-методичний посібник. Харків: Друкарня Мадрид, 2019. 111с.
4. Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти : 1–2 та 3–4 класи. Київ : Видавництво «Світоч», 2019. 336 с.

Методичний супровід до підготовки і проведення уроку

Моделювання уроку

Створення умовної моделі уроку: чітке визначення місця уроку і в змістовому, і в методичному аспектах у межах навчального курсу, розділу, теми; формулювання загальної мети вивчення матеріалу; вибір педагогічних методів, прийомів, технологій, використання яких забезпечить досягнення поставленої мети найбільш раціональним способом.

Проектування уроку

Створення структури педагогічного процесу: визначення виховних і розвивальних завдань; прогнозування результатів; опрацювання змістової частини матеріалу; визначення методів, прийомів роботи; прогнозування предметних і ключових компетентностей, які формуються на уроці.

Конструювання уроку

Створення конструктора (конспекту) уроку: чітке формулювання мети, завдань, типу, форми проведення уроку; конкретизація методів, прийомів; запис дій учителя та передбачення дій учнів; раціональний розподіл часу; виділення структурних елементів навчальної діяльності.

Структура сучасного уроку в контексті компетентнісного підходу

1. Конкретизувати загальну мету (цілі: освітні, розвивальні, виховні, самовдосконалення) уроку.
2. Визначати предметні та ключові компетентності, формуванню яких буде присвячений даний урок.
3. Формулювати цілі й визначати очікувані результати.
4. Здійснювати мотивацію навчальної діяльності. Бажано, щоб учні під керівництвом учителя з'ясували, чи готові вони до вивчення теми, що їм бракує, що саме вони повинні вміти й знати, щоб успішно виконати основне завдання.
5. Бажано в залежності від структури уроку розподіляти зміст на навчальні ситуації: теоретичні знання, знання способів діяльності, знання в дії або вміння.
6. Необхідно до кожної навчальної ситуації формулювати цільове завдання й відповідно до нього підбирати методи навчання, адекватні дидактичним функціям (засвоєнню, формуванню, узагальненню) та змісту навчального матеріалу (теоретичний, практичний).
7. Чітко визначати завдання: що повинен учень навчитися роботи саме на цьому уроці (діяльнісний підхід). Розрізняти зміст освіти (чому вчу) і зміст навчального матеріалу (за допомогою чого вчу). Відповідно до змісту навчального матеріалу та методів роботи добирати оптимальні форми організації пізнавальної діяльності.
8. Обов'язково при виборі змісту, методів і форм орієнтуватися на цільову установку й уявний очікуваний результат спільної діяльності.
9. Забезпечувати здійснення рефлексії навчальної діяльності. Учні повинні вчитися рефлексувати (аналізувати) власну діяльність, оцінювати її, порівнювати досягнуті результати на уроці з очікуваними.
10. При оцінюванні учнів враховувати саме набуття ними предметних компетентностей, умінь вирішувати проблеми, пов'язані з даною навчальною темою.

Типи уроків образотворчого мистецтва

- урок вивчення нового матеріалу;
- урок повторення і закріплення матеріалу;
- урок комплексного застосування отриманих знань і вмінь учнів;
- урок систематизації та узагальнення знань і вмінь учнів;
- урок перевірки і контролю освітніх результатів;
- комбінований урок.

Загальна структура уроку художньо-практичної діяльності

1. Тема уроку.
2. Мета уроку: а) виховна; б) освітня; в) художньо-творча.
3. Обладнання для вчителя: а) образотворчий ряд; б) літературний ряд; в) музичний ряд; для учнів (відповідно до теми).
4. Очікуваний результат.
5. Тип уроку.

Хід уроку

I. Організаційний етап (1 хв.)

Передбачає підготовку учнів до навчальної діяльності, доцільну організацію робочого місця. Робота вчителя на цьому етапі повинна бути спрямованою на створення у класі ділової атмосфери та психологічної готовності учнів до спілкування і навчання. До початку уроку визначаються чергові, які готують всі необхідні художні матеріали і приладдя. Цей етап може бути як на початку, так і в середині уроку, під час зміни різновидів навчально-пізнавальної і творчої практичної діяльності. Даний етап уроку повинен бути динамічним, не затрачати багато часу.

II. Актуалізація опорних знань. Повторення вивченого матеріалу (2 хв.). Має на меті відтворення знань, умінь і навичок учнів, які мають стати основою для засвоєння нових понять та аспектів. Повторюються необхідні для роботи на даному уроці набуті раніше знання, закріплюється образотворча термінологія за допомогою розв'язання кросвордів, тестових завдань

III. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми і мети уроку (2хв).Етап підготовки учнів до активного і свідомого засвоєння нового навчального матеріалу та художньої творчої діяльності. На цьому етапі відбувається мотивація учнів до активного сприйняття нового навчального матеріалу, визначення мети і завдань уроку, доведення практичного значення роботи на уроці, створення позитивного емоційного настрою, формулювання проблемних завдань, показ учнівських робіт, виконаних на подібну тему чи в тій же техніці.

IV. Засвоєння нового матеріалу. Навчально-пізнавальна робота.

1. Теоретико-аналітична робота (5–10 хв.)

На початку даного етапу уроку добре організувати увагу учнів з метою покращення процесу сприймання нового матеріалу. Проводиться бесіда чи розповідь учителя з метою пояснення нового матеріалу з використанням термінологічного словника, аналіз творів образотворчого мистецтва,

декоративно-ужиткового мистецтва, про місце і роль естетичного в житті людей. У ході бесіди вчитель постійно активізує процес сприймання вдало дібраними запитаннями.

На даному етапі відбувається інструктаж і демонстрація роботи з новими художніми матеріалами, запис нових слів в індивідуальні термінологічні словнички. Вчитель організовує роботу з репродукціями, творами мистецтва, показ наочних посібників, фрагментів педагогічних програмних засобів навчання, рухомих моделей.

2. Підготовчі вправи (3–5 хв.)

Виконання короточасних вправ – тренувальних чи навчальних, які відповідали б навчальній чи розвивальній меті уроку і допомагали при виконанні основного завдання. Вправи в повітрі, в альбомі олівцем; вправи з основ кольорознавства (на поєднання, на утворення додаткових кольорів, на заливку, вливання кольору в колір, на знайомство з окремими техніками живопису); вправи на засвоєння прийомів ліплення, роботи з папером; виконання ескізів декоративних композицій, композиційних схем, тематичних малюнків; аналіз пропорцій, будови тіла тварин і птахів; аналіз натурної постановки; пояснення послідовності дій.

3. Пояснення послідовності виконання завдання. Композиційне розміщення зображення (1–2 хв.)

Виконання вчителем педагогічного малюнка крейдою на дошці, пензлем і фарбою на планшетах. Демонстрація варіантів тематичної композиції, комбінація аплікативних засобів на дошці, створення робочого ескізу майбутньої композиції. На завершення даного етапу уроку вчитель демонструє педагогічний малюнок, який вдало доповнює пояснення нового матеріалу.

V. Закріплення нового матеріалу. Творча практична робота

1. Самостійна робота учнів під керівництвом учителя (25–30 хв.)

Учитель керує роботою учнів, вказує на недоліки (але не малює учневі в альбомі), звертає увагу на типові помилки. Виконує графічне повторне пояснення на полях роботи учня послідовності виконання завдання (якщо дитина має труднощі при виконанні завдання).

VI. Підсумок уроку. Рефлексія (3–5 хв.)

Вербальне схвалення відповідей учнів.

Встановлюється, які знання, уміння і навички здобули учні на даному уроці. Проводиться аналіз робіт учнів, оцінювання та організовується виставка. З метою розвитку зв'язного мовлення та критичного мислення учнів здійснюється взаєморецензування, взаємоаналіз робіт однокласників.

Етапи конструювання вчителем сучасного уроку в контексті компетентнісного підходу

Етап актуалізації опорних знань учнів

Мета: визначити рівень попередньої підготовленості учнів, що стосується теми, актуалізувати знання, що потрібні для введення нового матеріалу, активізувати мислення учнів.

Формувати групи компетентностей: соціально-трудова, загальнокультурну, уміння вчитися. Інформаційну.

Методи: фронтальна бесіда, усне опитування, робота зі схемами, рисунками, метод прогнозування, робота з текстом підручника, самоперевірка за зразком тощо.

Прийоми: «Інтрига», «Дивуй!», «Фантастична добавка», «Відстрочена загадка», заповнення кросвордів, «Альтернатива», «Світлофор», «Мозковий штурм», «Асоціація», «Зайве слово», «Назви відповідь», «Пошук загального», «Групування слів», «Лото», «Зашифровки», «Незакінчені речення», гра «Так чи ні» тощо.

Форми навчання: індивідуальні, парні, групові, фронтальні.

Засоби: тести, ІКТ, навчальні та наочні посібники, підручник, таблиці, моделі тощо.

Етап мотивації

Мета: стимулювати інтерес і бажання займатися певними навчальними діями.

Методи: комунікативна атака (**прийоми методу** – ефектна цитата, театралізація, незвична дія, парадокс, розповідь притчі, опис ситуації з власного життя. цікаве запитання); доведення та переконання (**прийоми методу** – звернення до почуттів, бесіда, застереження); сугестія (навіювання) (**прийоми методу** – періодичне повторення однієї думки, інтонаційне підкреслення важливих моментів пояснення; динамічність викладу матеріалу); метод подолання перешкод (**прийоми методу** – завдання на розв'язання певних навчальних ситуацій, що неможливо виконати без вивчення матеріалів з теми; стимулювання часом (обмеженість у часі), удавана недовіра до учнів (наголошено на складності завдання та низька ймовірність його виконання); метод мотиваційних питань (**групи питань:** «Акцент на темі уроку», «Звернення уваги на особистість учня», «Нагадування про зовнішні мотиви»).

Етап засвоєння нових знань

Мета: допомогти учням засвоїти факти та основні ідеї виучуваного матеріалу; забезпечити якість вивчення нового матеріалу, формувати вміння виділяти головне, актуалізувати, порівнювати, зіставляти, забезпечити диференційований підхід, встановити зв'язки між засвоєними та новими знаннями.

Формувати групи компетентностей: соціально-трудова, інформаційну, загальнокультурну, уміння вчитися.

Методи: пояснення, розповідь учителя, коментоване читання тексту підручника, проблемний виклад матеріалу, семінар-практикум, фронтальна бесіда, дискусія, робота з книгою, посібниками, схемами, таблицями, рисунками, моделями, демонстрація презентацій.

Прийоми: «Асоціації», «Мозкова атака», створення проблемної ситуації, використання яскравих афоризмів, порівнянь, образів, «Знаємо-бажаємо дізнатися-дізналися», «Моделі, що ожили», «Снігова грудка», «Ажурна пилка», «Акваріум», «Броунівський рух», «Два-чотири-всі разом», «Навчаючи-учусь», «Павучки», «Місткий кошик» тощо.

Форми навчання: парна, групова, індивідуальна, колективна, фронтальна.

Засоби: ІКТ, підручники, посібники, довідники, інформаційні таблички, роздавальний матеріал, таблиці, моделі тощо

Етап закріплення нового матеріалу

Мета: формувати вміння практичного застосування знань, умінь і навичок, формувати й удосконалювати вміння й навички у стандартах прямого й успішного руху до накресленої мети, забезпечити ситуацію вибору, формувати вміння розв'язувати типові завдання, формувати творчі вміння, переносити знання і способи діяльності, життєвого досвіду в нову ситуацію.

Формувати групи компетентностей: соціально-трудова, інформаційну, загальнокультурну, соціально-трудова, уміння вчитися.

Методи: практичні роботи, розв'язування завдань за зразком, метод коментування, робота з підручником та різними джерелами інформації.

Прийоми: «Асоціативний ряд», «Синтез думок», «Альтернатива», «Коментування», «Навчаючи – учусь», «Карусель», «Поединок», «Інтелектуальний тур», змагання тощо.

Форми навчання: парна, групова, індивідуальна, колективна, фронтальна.

Засоби: ІКТ, тести, навчальні та наочні посібники, роздавальний матеріал, схеми тощо.

Етап підсумків уроку

Мета: встановити відповідність між поставленими цілями та результатами, вчити учнів аналізувати власну навчальну діяльність, оцінювати її, порівнювати досягнуті результати на уроці з очікуваними.

Методи: інтерактивні, ігрові, релаксаційні тощо.

Прийоми проведення рефлексії: усна рефлексія: висловлення думок у формі оповідання, діалогу тощо, «Підведемо підсумки» (на уроці я.... дізнався, зрозумів, навчився, змінив своє ставлення до....тощо), «Незакінчене речення», письмова рефлексія: есе, синквейн, щоденник, кольорова феєрія тощо.

Обов'язково на кожному уроці проводити фізкультхвилинки як один із способів формування *здоров'язберезувальної* компетентності.

Мета уроку:

Пізнавальна – вміння бачити красу оточуючого світу;
Комунікативна – розуміння мови мистецтва як форми міжособистісного спілкування, ознайомлення з поняттям *натюрморт*;

Комунікативна – розуміння мови мистецтва як форми міжособистісного спілкування, ознайомлення з поняттям *натюрморт*;

Художньо-образна – формування елементарного komponування елементів композиції (площинної, об'ємної).

Обладнання. фарби, простий олівець, зразок малюнку, ілюстрації фруктів, репродукція картини, І. Т. Хруцького «Квіти та плоди», справжнє яблуко, папір.

I. Організація класу.

II. Актуалізація знань учнів та повідомлення теми уроку.

Соковиті, запашні, рум'яненські, чарівні,

– Правильно, ви сьогодні навчитеся малювати яблуко, дивлячись на жінку, це називається малювання з натури.

Розгляд репродукції картини.

74

предметів називається натюрмортом. Він може складатися з 2-3 предметів, які розміщені поряд.

Розгляд яблука та зразка малюнка.

- Подивіться на це яблуко, скажіть, якої воно форми?
- На яку геометричну фігуру воно схоже?
- Опишіть, як забарвлене яблуко?
- Подивіться на зразок малюнка. Де на аркуші паперу розташоване зображення?
- Чим намальоване яблуко? Якого воно кольору?
- Де на зображенні колір темніший, а де світліший?
- Зображення предмету, що знаходиться нижче або ближче до глядача малюють темнішим відтінком, тому воно менше освітлюється світлом. А верхню частину предмета роблять світліше всього.
- Яка частина яблука світліша за відтінком, яка темніша?

IV. Поетапне виконання композиції вчителем.

Технологія виконання малюнка.

- Поміть на аркуші площину, на якій буде лежати яблуко. Вона повинна бути рівною і горизонтальною.
- Тонкими лініями простим олівцем познач місце предмету на папері: яблуко кругле, трохи розширене доверху, з невеличкою впадинкою посередині зверху.
- Виберіть потрібні вам для зображення відтінки кольорів.
- Почніть замальовувати, починаючи з світлішого боку, замальовуючи усе зображення предмета, не пропускаючи прогалін.
- Потім виберіть трохи темніший відтінок і замальовуйте зверху вниз.
- Відступіть трохи далі і замалуйте зовсім темним відтінком до кінця зображення.

Фізкультхвилинка «Азбука».

Азбука, азбука, літери, мов яблука.

На, лови по яблуку українську азбуку.

Гра з м'ячем: вчитель кидає дітям м'яча, вони його вертають.

V. Практична робота.

Під час виконання роботи вчитель проводить поточний інструктаж.

Виставка та оцінювання робіт.

VI. Підсумок уроку. Рефлексія.

- Яка тема нашого уроку?
- Який вид роботи ви виконували?
- Що таке натюрморт?
- Як зобразити світліші і темніші відтінки предмета?

**План-конспект уроку з
образотворчого мистецтва для
другого класу**

Тема. Традиційний вид українського декоративно-прикладного мистецтва – петриківський розпис. Малювання декоративної композиції «Чарівний птах».

Мета уроку:

Вміння вчитися: організовувати своє робоче місце, планувати свої дії, доводити роботу до кінця; поглибити знання про декоративно-прикладне мистецтво – петриківський розпис; навчити стилізувати форми оздоблювальних елементів різних видів декоративно-прикладного мистецтва; самостійно виконувати практичне завдання; здійснювати самоконтроль і самооцінку;

Пізнавальна – вміння бачити красу оточуючого світу, виховувати естетичні почуття, повагу до праці народних майстрів петриківського розпису;

Комунікативна – розуміння мови мистецтва як форми міжособистісного спілкування, ознайомлення з поняттями декоративно-прикладне мистецтво, петриківський розпис;

Естетична – володіння мовою образотворчого мистецтва, його різними техніками та матеріалами;

Художньо-образна – формування навички розпису композиції пензлем, поглиблення знань про декоративно-прикладне мистецтво – петриківський розпис.

Очікувані результати навчання: складає та розташовує на площині окремі елементи зображень в просту декоративну композицію; відповідно задуму, обирає формат (вертикальний, горизонтальний) композиції; використовує основні, похідні, хроматичні, теплі й холодні кольори; утворює відтінки кольорів.

Обладнання: Зразки робіт художників Т. Пати, В. Глуценка «Півень у квітах», фарби та пензлики, кросворд.

Хід уроку

I. Організація класу. Девіз уроку: Візьми собі за правило!:

Малюй, фарбуй, твори!

Уяву і фантазію свою ти прояви!

Логохвилинка: Назви слова, в яких зустрічається звук **р**. Вимовляй звук ніжно, голосно, тихо. Придумай слово, що починається на цей звук.

II. Актуалізація знань учнів та повідомлення теми уроку

Працювати нам сьогодні на уроці допомагатиме наш добрий друг Мікі. Мікі приніс нам загадку від своїх друзів. Послухайте і відгадайте. Ви зрозумієте, над чим ми будемо з вами працювати сьогодні.

1. Загадка

Будить будильник нас кожного ранку,

Він кукурікає гучно на танку.

Всі прокидаються, сонце встає –

На кожнім подвір'ї будильник цей є. (Півень)

Сьогодні ми будемо малювати півника. Але півника незвичайного, а чарівного. І допоможе нам в цьому один із видів декоративно-прикладного мистецтва і наш добрий знайомий Мікі. Нам будуть потрібні фарби, пензлі та палітра.

III. Основна частина

1. Вступне слово вчителя.

Петриківський розпис є одним із видів декоративно-прикладного мистецтва, для якого характерне зображення великих квітів і тварин. Декоративно-прикладне мистецтво – це мистецтво прикрашання предметів. Назва петриківський розпис походить від назви села Петриківка. Жінки цього села розписували стіни хат мальовничими квітковими візерунками. Їх малювали пензлями, зробленими з котячої шерсті, сірниками, обмотаними м'якою матерією, і просто пальцями. Фарби розводили на яйцях і молоці, а кольори вибирали – найяскравіші, під стать барвистій природі Придніпров'я.

Господині змагалися одна з одною, прагнучи зробити свій будинок самим мальовничим, і ревниво зазирали на чуже мистецтво. Про найвдаліші розписи казали: «Гарно, як у церкві». А от якщо хата залишалася білою, з господинею припиняли вітатися, як з чужою. Найстаранніших господинь в Петриківці називали «чепурушками». Завдяки їм навички розпису передавалися з покоління в покоління.

Однією із засновників петриківського розпису вважають Тетяну Якимівну Пату. Народилася Тетяна Пата 20 лютого 1884 року в сім'ї безземельного селянина Якіма Мартиненка. Жили дуже бідно і всі восьмеро дітей батрачили у сільських багатіїв. Чотирнадцятирічна Тетяна мала хист до малювання і заробляла на хліб тим, що розмальовувала у багатіїв комини печей. Рано почала малювати на папері.

Малювала Тетяна Пата квіткові букети, але вони ніколи не повторювались. Згодом художниця стала почесним майстром народного мистецтва. Одержала медаль «За трудову відзнаку», нагороджена орденом Трудового Червоного Прапора, Член Спілки художників України. Померла Тетяна Якимівна Пата 7 грудня 1976 року. В селищі Петриківка знаходиться

дитяча художня школа, яку назвали іменем Тетяни Пати, де готують майбутніх художників.

2. Перегляд зразків робіт Тетяни Пати.

3. Сприймання творів мистецтва.

Одним із художників петриківки є В. А. Глущенко. Народився Володимир Андрійович 01.07.1939 р., в с. Червонопартизанське Дніпропетровської обл. Заслужений майстер народної творчості України. Сьогодні ми познайомимось із одним із його творів, який має назву «Півень у квітах».

– Що ж ми бачимо на малюнку? (На ньому зображений півень.)

– Які асоціації у вас виникли коли ви побачили півня?

– Які загадки чи вірші ви знаєте про півня? (Відповіді учнів).

Півень на малюнку займає весь аркуш. Його тулуб намальований в профіль на фоні квітучої рослини, що стрімко звивається вгору. Композиція півня та рослини ніби зливаються в одне ціле. Пір'я на крилах та хвості – це графічно виконаний орнамент. Півень уважно стежить за метеликом, що причаївся між квітами. Квіти ж через весь малюнок вигинаються з краю в край по кривій, подібний до латинської літери «S», і заповнюють собою всю вільну від півня площу. В композиції рух стеблини з квітами неначе продовжує рух півня; метелик добре вписується між квітами, а півня, намальованого на першому плані, розмальовано тими ж графічними елементами, з яких складаються тут і квіти, і листя рослинного орнаменту.

Музикотерапія (URL: https://youtu.be/EG9TPKID9Bs?si=Yv_1fSUA_v_1QRMd9)

Фізкультхвилинка

Трава низенька-низенька, (присідають)

Дерева високі-високі (встають навшпиньки, руки піднімають вгору)

Вітер дерева колише, гойдає, (нахил тулуба вліво, вправо)

Птахи летять, відлітають (махують руками як крилами)

А діти тихенько за парти сідають.

IV. Перегляд демонстраційного матеріалу.

V. Поетапне виконання композиції вчителем.

Перед початком роботи всі фарби зволожують, щоб вони стали м'якими й легко бралися на пензель. Тим часом готують яйце: відокремлюють білок і у фарфорову чашку кладуть тільки жовток. На палітрі змішують фарби, створюють кольори. Чистим пензлем, змоченим у воді, набирають фарбу і жовток (суміш швидко змішується) і роблять мазок на папері.

Пензлики можна зробити самому. Для їх виготовлення потрібні котячі шерстинки, які збирають у пучечок і туго прив'язують звичайною ниткою до дерев'яного держальця. Такі пензлики добре набирають фарбу і легко підкоряються ледь помітному руху руки під час малювання. Котячі шерстинки

вистригають під лапками або на шийці (під головою) тварини, де шерсть найпухкіша. Пучечок для пензля набирається з двох-трьох вистригів. Спершу новий сухий пензлик має вигляд квачика (віничка), але поступово його доводять до потрібної форми, вибравши зайві волосинки. У зволоженому стані всі волосинки пензля зібрані в гострий кінчик. Щоб зберігати правильну форму пензлів, після роботи їх миють з милом, промивають чистою водою і загортають у м'який папір.

Методичні рекомендації до створення композиції

Виконання композиції можна умовно розділити на три етапи.

1. Начерк олівцем.
2. Виконання малюнка.
3. Виконання малюнка фарбами.

Можна виконувати композицію відразу фарбами. У цьому випадку починаємо малювати найбільші, центральні елементи, потім листки, стебла, інші дрібні елементи розпису.

Виконання малюнка із зображенням птаха можна поділити на 4 етапи.

Перший – знаходження загальної форми птаха, композиційне розміщення на площині. Тому на першому етапі малюнок виконуємо олівцем. Але якщо ви уже досягнули високої виконавської майстерності та маєте багату творчу уяву, то можна спробувати на першому етапі працювати одразу фарбами, саме так чинять деякі досвідчені народні майстри.

На наступному етапі тонують кольором силует птаха. Колір птаха залежить від кольорової гами композиції в цілому. У нашому випадку це червоний колір. Силует птаха може бути затонований і кількома кольорами.

Третій етап – малювання пір'я тулуба, крил, хвоста.

На завершальному етапі малюнка проводимо моделювання голівки птаха, малюємо око, дзьоб, завершуємо декорування тулуба, хвоста, крил. Підкреслюємо темною фарбою ті деталі, які хочемо виділити, підкреслюємо деталі світлим, у даному випадку – жовтим кольором. Потім малюємо квіти.

Елементи петриківського розпису

Щоби створити візерунок у техніці петриківського розпису, необхідно оволодіти чотирма типами мазка, традиційно названих «гріб енець», «зернятко», «горішок», «перехідний мазок».

«Гребінчик» – мазок, який починається з потовщення, зробленого натиском пензля та завершується тонким вусиком який виконується легким дотиком кінчика пензля.

«Зернятко» – мазок, який наносять починаючи з легкого дотику до сильного натиску пензлем. Коли мазки «зернятко» положенні по обидва боки стебла, кінчиком наружу, зображення нагадує колос. Звідси і назва.

«Горішок» – складається з двох гребінцевих мазків, зігнутих та поставлених один навпроти одного.

«Перехідний мазок» – накладається одним пензлем, але двома фарбами. При цьому сухий пензель занурюємо в одну (н-д. зелену), а потім в другу (н-д. жовту). На папері залишається слід від жовтої фарби, який плавно переходить у зелений.

VI. Практична робота.

Учні працюють під контролем учителя.

Корекційна вправа для пальців, зняття спазмів.

Гра «Піаніно». Уявляємо, що ми граємо на піаніно.

(Дитина кожним пальчиком натискає на одну клавішу.)

Продовження практичної роботи.

VII. Закріплення нових знань і вмінь. Розгадай кросворд

1. Мазок, який починається з потовщення.
2. Мазок, який складається з двох гребінцевих мазків
3. Мазок, який наносять починаючи з легкого дотику.
4. Прізвище однієї з перших художників петриківки.
5. Мазок, який накладається одним пензлем, але двома фарбами.
6. Повна назва розпису.

VIII. Підсумок уроку. Рефлексія.

– Спробуй поставити собі оцінку тим кольором, який відповідає твоєму настрою.

Учитель аналізує учнівські роботи.

Самоаналіз уроку

1. Назвіть тему уроку. Яке місце даного уроку в темі, розділі, курсі? Його зв'язок із попередніми уроками.
2. Сформулюйте мету уроку. На розвиток яких компетентностей були спрямовані цілі уроку? Чи були вони досягнуті в процесі уроку? Чи були сформульовані очікувані результати навчальної діяльності? Порівняйте досягнуті результати уроку з очікуваними.
3. Якими шляхами забезпечено формування компетентностей?
4. Назвіть тип уроку. Обґрунтуйте його вибір.
5. Обґрунтуйте доцільність вибраної структури уроку. Чи була вона раціональною для цілереалізації?
6. Чи раціонально розподілений час, відведений на всі етапи уроку?
7. Назвіть технології, методи, форми, прийоми організації навчальної діяльності на уроці. Обґрунтуйте їх вибір та поєднання для реалізації цілей. Наскільки вони сприяли реалізації діяльнісного і особистісно-орієнтованого підходів?
8. Чи наявна мотивація навчальної діяльності на уроці? Які прийоми були використані для її формування?
9. Які засоби навчання застосовувались? Обґрунтуйте їх доцільність.
10. Чи наявний диференційований підхід на уроці до учнів? Обґрунтуйте необхідність його застосування.
11. Чи використано елементи самоосвіти, саморозвитку, самовиховання? Наскільки ефективно організовано самостійну роботу учнів на уроці?
12. Як було організовано контроль (самоконтроль, взаємоконтроль) засвоєння знань, умінь і навичок? В яких формах і якими методами цей контроль здійснювався?
13. Які елементи в ході уроку були найбільш вдалимими?
14. Чи вдалося повною мірою реалізувати всі поставлені завдання? Якщо не вдалося, то чому? Які висновки варто зробити на майбутнє?

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

Тема 1. Роль мистецтва в естетичному вихованні учнів

Пропоновані завдання

Завдання 1. Зробити порівняльний аналіз принципів навчання образотворчому мистецтву в різні епохи.

Завдання 2. Проаналізувати статтю Т. Сорочинської та О. Ткачук «Особливості професійної підготовки вчителя початкових класів у галузі мистецької освіти в умовах війни».

Завдання 3. Скласти таблицю змісту та завдань образотворчого мистецтва в різні епохи.

Розглянути та законспектувати наступні питання:

1. Образотворче мистецтво в період Середньовіччя.
2. Образотворче мистецтво в епоху Відродження.

Тема 2. Особливості викладання образотворчого мистецтва у початковій школі

Пропоновані завдання

Завдання 1. Проаналізувати статтю Л. С. Виготського «Уява та творчість в дитячому віці».

Завдання 2. Розкрити роль уяви у дитячій творчості. Підготувати до обговорення питання «Розвиток творчих здібностей школярів на уроках образотворчого мистецтва».

Завдання 3. Розробити сценарій уроку з образотворчого мистецтва для учнів 1–2 класів.

Завдання 4. Виявити різницю між інтегрованим та стандартним уроком.

Тема 3. Методика малювання кольоровими матеріалами на уроках образотворчого мистецтва. Вікові особливості їх використання. Технічні прийоми

Пропоновані завдання

Завдання 1. Здійснити порівняльний аналіз авторського та традиційного уроків. Організація площини дошки при поясненні художніх технік, нового матеріалу.

Завдання 2. Виконання вчителем вправ на дошці. Алгоритм дій вчителя.

Завдання для прикладу (акварель): вправи на засвоєння прийомів роботи акварельними фарба-заливання прямокутників колірним тоном (червоним,

жовтим і т. д), із поступовим посиленням і ослабленням тону; малювання з натури прапорця, листків дерев, комах.

Завдання для прикладу (акварель): малювання з натури окремого предмета на білому фоні (яблуко, груша, картопля, морква, огірок і т.п.); малювання з натури окремого предмета на кольоровому (ясно-рожевому, ясно-жовтому і т.д.) фоні (кружка, каструля, квітка в горщику, чайник).

Завдання для прикладу (олівець, вугілля): малювання з натури книги, листків рослин, комах в кольорі; педагогічний малюнок зазначених об'єктів на класній дошці.

Тема 4. Малювання з натури групи предметів – натюрморт

Опрацювати наступні питання теми:

1. Натюрморт у творчості майстрів та на уроках образотворчого мистецтва.
2. Закономірності повітряної перспективи.
3. Послідовність зображення натюрморту.

Завдання для прикладу (олівець): малювання класу, кабінету образотворчого мистецтва з одною і двома точками сходу; перегляд і аналіз репродукцій із зображенням інтер'єра; тренування в малюванні інтер'єра на класній дошці або великих листах паперу (планшетах). Малювання з натури, з пам'яті, за уявою (людини і тварин).

Завдання для прикладу: начерки олівцем, вуглем, сангіною, пензлем, ручкою (однотонна акварель, туш) чучел тварин (заєць, лисиця, білка, півень, курка, качка, сойка, ворона, фазан і ін.) у різноманітних положеннях; начерки фігури одягненої людини у різних позах; перегляд і аналіз репродукцій із зображенням людини, тварин, птахів; тренування в малюванні, людини, тварини, птиць на класній дошці або великих листах паперу (планшетах).

Тема 5. Методи та прийоми роботи вчителя з формування в учнів знань з основ кольорознавства на уроках образотворчого мистецтва

Опрацювати наступні питання теми:

1. Розробити сценарій уроку на тему «Натюрморт» за вибраною тематикою (шкільний вік – за вибором студента).
2. Розробити сценарій уроку «Пейзаж», враховуючи вікові особливості дітей (шкільний вік обрати самостійно).

Завдання для прикладу: (олівець), малювання натюрморту, що складається з трьох-чотирьох предметів (гличик, помідори, огірки і т.п.), пов'язаних (2–3 завдання; перше завдання – група геометричних тіл); тренування в малюванні окремих предметів на класній дошці. Малювання пейзажу.

Завдання для прикладу: малювання пейзажу (дерево з частиною подвір'я, частина будинку в якому живеш) із натури і пам'яті на основі попередніх

спостережень (олівець); малювання з натури пейзажу (частина саду, ліси, вид за містом, частина міського парку, скверу і т. д.) аквареллю; перегляд і аналіз репродукцій пейзажів; тренування в малюванні пейзажу на класній дошці.

Тема 6. Теоретичні основи образотворчої грамоти малювання з натури об'ємних предметів у фронтальній перспективі

Опрацювати наступні питання теми:

1. «Геометральний» та «натуральний» способи зображення предметів з натури. Послідовність виконання малюнка.

2. Зображення круглих предметів в перспективі. Поняття лінійно-конструктивної побудови.

3. Способи передачі об'єму предметів. Закономірності світлотіні.

4. Особливості та правила лінійної перспективи.

Завдання для прикладу: (олівець): малювання з натури закритої книги у вертикальному положенні. Малювання з натури окремих об'ємних предметів прямокутної форми у фронтальному положенні на різноманітному рівні щодо лінії обрію (коробки, ящик, шкатулка, валіза і т. п.); малювання з натури предметів циліндричної і конічної форми, розташованих основою на площині (каструля, стакан, циліндр, кружка, чайник, цебро, кавник і т. д.); малювання перерахованих предметів на класній дошці. Малювання з натури об'ємних предметів у кутовій перспективі.

Завдання для прикладу: (олівець): малювання з натури предметів прямокутної форми в кутовій перспективі (коробки, ящик, куб, шпаківня, іграшковий вагон, будинок і т.п.); начерки і замальовки прямокутних предметів, що знаходяться в різноманітних просторових положеннях (олівець, ручка, туш); малювання на дошці прямокутних предметів у кутовому положенні (по пам'яті); малювання з натури предметів циліндричної і конусоподібної форми (циліндр, цебро, каstrуля і т. п.), що лежать під малює. Малювання з натури предметів кулеподібної і комбінованої форми (м'яч, повітряна куля, чайник, гіпсовий орнамент, глечик, гіпсова ваза і т. п.); малювання перерахованих предметів з пам'яті і за уявою. Виконання малюнків предметів прямокутної, циліндричної, конічної, кульової і комбінованої форми на класній дошці.

Тема 7. Тематична композиція. Сюжетне малювання. Ілюстрація

Опрацювати наступні питання теми:

1. Послідовність виконання тематичної композиції.

2. Сюжетне малювання на уроках образотворчого мистецтва.

3. Ілюстрування літературних творів. Будова книжки.

4. Робота над тематичною композицією – малювання на теми про навколишню дійсність (виконати 3–4 ескізи тематичної композиції на задану тему. Олівець).

5. Робота над тематичною композицією – ілюстрування літературних творів (виконати 3–4 ескізні варіанти ілюстрацій до заданого твору: казки, вірша, байки. Олівець).

Тема 8. Декоративна діяльність

Опрацювати наступні питання теми:

1. Різновиди декоративного мистецтва. Техніка виконання.
2. Зображальні види декору: сюжетне зображення, символіка зображення, візерунок, орнамент. Види орнаментів.
3. Композиційні схеми орнаментів і візерунків.
4. Послідовність виконання декоративних композицій.
5. Зарисовка окремих елементів орнаментів (олівцем чи пензлем відразу).
6. Малювання схем орнаментальних композицій (на шкільній дошці і в альбомі).

Тема 9. Дизайн. Художнє конструювання

Опрацювати наступні питання теми:

1. Різновиди дизайну. Художнє конструювання.
2. Декоративно-оформлювальна робота.
3. Закономірності побудови шрифтів. Поняття шрифтової композиції.
4. Конструювання з паперу (паперова пластика) – виготовлення об'ємного чи напівоб'ємного виробу (маска, іграшка).
5. Ескіз оголошення, відкритки, стінгазети (олівець, туш).

Тема 10. Зображення фігури людини. Портрет

Опрацювати наступні питання теми:

1. Зображення людини в мистецтві.
2. Конструктивно-анатомічна будова, пропорції фігури дорослої людини, підлітка, дитини.
3. Зображення фігури людини в русі.
4. Пропорції голови людини.
5. Навчання учнів зображати портрет. Короткочасні зарисовки фігури людини з натури.

Завдання для прикладу (олівець, акварель): тривалі малюнки, начерки і замальовки з натури фігури людини; тренування в малюванні фігури людини на класній дошці.

Тема 11. Анімалістичний жанр в мистецтві

Опрацювати наступні питання теми:

1. Анімалістичний жанр в мистецтві.
2. Конструктивно-анатомічна будова тварин і птахів.
3. Рельєфне зображення казкового персонажа (варіант – пальцеві голівки казкових героїв).
4. Начерки фігурок тварин, птахів в русі.
5. Педагогічний малюнок на дошці (крейда, пензлик – вода, аплікація).

Завдання для прикладу (олівець, акварель): тривалий малюнок із натури чучел птахів (качка, сорока, шуліка, голуб і ін.); тривалий малюнок із натури чучел тварин (вовк, заєць, лисиця, їжак і ін.); тривалий малюнок із натури домашніх тварин (собака, кішка, коза та ін.); начерки тварин із натури, по пам'яті і за уявою; тренування в малюванні птахів і тварин на класній дошці або на великому листку паперу.

Тема 12. Методична послідовність побудови зображення на уроках образотворчого мистецтва в початковій школі

Опрацювати наступні питання теми:

1. Використання та розміщення наочності. Розробити сценарій уроку з використанням педагогічного малюнку
2. Скласти робочий план роботи гуртка (за вибором) на навчальний рік.

Тема 13. Специфічні особливості малювання в початкових класах

Опрацювати наступні питання теми:

1. Використання та розміщення наочності.
2. Сутність проведення колективної роботи.
3. Методика проведення уроку з образотворчого мистецтва побудованого на колективній творчості учнів.

Тема 14. Розвиток в учнів формотворчих умінь

Опрацювати наступні питання теми:

1. Скульптура як вид мистецтва. Види скульптури (кругла, об'ємна).
2. Матеріали, інструменти. Способи, прийоми ліплення.
3. Послідовність ліплення з глини, пластиліну.
4. Розробити сценарій уроку з використанням творів мистецтва (чи їх зображень).
5. Розробити сценарій уроку «Ліпка» або «Скульптура», використовуючи один з методів ліплення.

Тема 15. Роль різноманітних художніх технік у розвитку творчих здібностей учнів

Опрацювати наступні питання теми:

1. Підготувати ряд вправ однієї з художніх технік, які на думку студента мають вплив на розвиток творчих здібностей школярів.
2. Розробити сценарій уроку з образотворчого мистецтва з використанням художніх технік (на вибір студента).
3. Підготувати до обговорення питання «Організація дитячих виставок».

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Мета і головні завдання викладання образотворчого мистецтва в школі.
2. Особливості навчання школярів образотворчому мистецтву.
3. Види і жанри живопису.
4. Види і жанри графіки.
5. Види і жанри образотворчого мистецтва.
6. Види і техніки декоративно-ужиткового мистецтва.
7. Архітектура та її види.
8. Дизайн як вид діяльності людини.
9. Скульптура – особливий вид образотворчого мистецтва.
10. Малювання з натури предметів без передачі перспективного скорочення (плоских та умовно-плоских).
11. Малювання з натури об'ємних предметів у фронтальній і кутовій перспективі (натюрморт).
12. Характеристика кольорового спектру.
13. Прийоми роботи акварельними фарбами.
14. Малювання окремих предметів.
15. Особливості малювання пейзажу.
16. Особливості малювання людини (портрет, фігура).
17. Особливості ліплення тварин. Скульптура малих форм.
18. Орнамент гуцульської (покутської) кераміки.
19. Орнамент і його види. Декоративний петриківський розпис.
20. Декоративний яворівський розпис (іграшкарство).
21. Писанкарство, як вид мистецтва.
22. Форми організації навчальної роботи учнів на уроках образотворчого мистецтва в початкових класах.
23. Обладнання кабінету образотворчого мистецтва. Матеріали та інструменти.
24. Структура і типи уроків з образотворчого мистецтва.
25. Методика проведення занять малювання з натури.
26. Методика проведення занять з декоративного малювання.
27. Методика проведення занять з тематичного малювання.
28. Методика ознайомлення школярів з творами образотворчого мистецтва.
29. Методика позакласної та позашкільної роботи з образотворчого мистецтва.
30. Анімалістичний жанр образотворчого мистецтва.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНОГО ЗАВДАННЯ

Індивідуальне навчально-дослідне завдання – вид позааудиторної самостійної роботи здобувача навчального або навчально-дослідного характеру, яке виконується у процесі вивчення програмового матеріалу навчального курсу «Методика навчання образотворчого мистецтва в початковій школі» і завершується разом зі складанням підсумкового екзамену з даної навчальної дисципліни.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання

1. Підготовка конспектів, опорних схем.
2. Підготовка доповідей.
3. Підготовка мультимедійних презентацій.
4. Підготовка конспектів уроків з використанням різних видів образотворчої діяльності.
5. Створення та презентація власних творчих проєктів.

Порядок подання та захисту індивідуального навчально-дослідного завдання:

Тема: проєкт «Роль мистецтва в загальній системі навчальних предметів у загальноосвітній школі».

Упродовж семестру викладачем на індивідуальних заняттях надаються консультації щодо виконання зазначеного завдання.

Презентація проєктів може відбуватися як доповідь на дискусійній панелі для здобувачів ступеня вищої освіти «бакалавр» за спеціальністю 013 Початкова освіта.

Оцінка за індивідуальне навчально-дослідне завдання виставляється на останньому занятті з керівництва індивідуальною та самостійною роботою здобувачів на основі попереднього ознайомлення викладача зі змістом ІНДЗ. У випадку необхідності уточнення певних результатів роботи студента або більш об'єктивної оцінки виконаного завдання викладач може провести співбесіду за змістом ІНДЗ.

Оцінка за індивідуальне навчально-дослідне завдання є компонентом екзаменаційної оцінки і враховується при виведенні підсумкової оцінки з навчального курсу.

Тестова контрольна робота 1

Оберіть правильну відповідь!

1. Образотворче мистецтво - це:

- а- засіб формування інтелекту, емоційної культури почуттів, духовності;
- б- засіб формування естетичних смаків;
- в- засіб формування благородства думки.

2. Складову частину уроку образотворчого мистецтва доцільно:

- а- чітко відокремлювати;
- б- об'єднувати;
- в- використовувати як певний вид уроку.

3. Позакласна робота вчителя образотворчого мистецтва в школі є:

- а- розвага учнів;
- б- гурткова та студійна робота;
- в- індивідуальна творча діяльність.

4. Дидактичні принципи уроку образотворчого мистецтва:

- а- художнє мислення та формування естетичного смаку;
- б- наступність, науковість, систематичність, доступність, наочність, емоційність, виховуюче навчання;
- в- освіченість, вихованість, емоційність, єдність естетичного та художнього.

5. Уроки-диспути з образотворчого мистецтва проводяться:

- а- у початкових класах;
- б- у старших класах;
- в- не проводиться як форма уроку.

6. Педагогічне оцінювання на уроках образотворчого мистецтва проводиться за:

- а- тестами;
- б- 12 бальною системою;
- в- не оцінюється.

7. З якого віку потрібно прилучати дитину до світу образотворчого мистецтва:

- а- з дитячого садка;
- б- з народження;
- в- зі школи.

8. Педагогічними методами на уроці образотворчого мистецтва є:

- а- пояснення, бесіда, демонстрація, виконання завдань окремими учнями, фронтальна діяльність;
- б- психолого-педагогічні закономірності;
- в- зображальна діяльність.

9. Здібності до образотворчої діяльності це:

а- сукупність знань, умінь та навичок, що сприяють успішності образотворчої діяльності;

б- знання та вміння при виконанні практичних завдань;

в- індивідуально-психологічні особливості, що є провідними для успішного виконання образотворчої діяльності.

10. Змістом практичної (творчої) художньої діяльності є:

а- ознайомлення з художньо-образною мовою різних видів образотворчої діяльності, пластичними техніками та технологією створення власного художнього образу;

б- розвиток практичних умінь та навичок;

в- вміння самостійно працювати.

11. Видами образотворчого мистецтва є:

а- графіка, живопис, архітектура, декоративно-прикладне мистецтво;

б- портрет, живопис, композиція;

в- графіка, дизайн, декоративно-ужиткове мистецтво.

12. Оригінальна графіка це:

а- твір, виконаний за допомогою друкарського станка;

б- твір, виконаний у кольорі на полотні;

в- твір, виконаний майстром від руки графічним матеріалом.

13. Жанри, які належать до оригінальної графіки:

а- технічна, графічна, контурна;

б- портрет, натюрморт, краєвид, анімалістичний, історичний, побутовий;

в- рекламна газетно-журнальна комп'ютерна.

14. Характерними основними виражальними засобами оригінальної графіки є:

а- колір, текстура, ажурність;

б- лінія, пляма, крапка, тон;

в- знак, символ, фактура, пластичність.

15. Декоративно-прикладне мистецтво це:

а- «пластичне мистецтво»;

б- мистецтво побуту;

в- будівельне мистецтво.

16. Яка культура найбільше впливала на орнаментальну мову українського декоративно-прикладного мистецтва:

а- Грецька культура;

б- Трипільська культура;

в- Кріто-Мікенська культура.

17. Найважливіші осередки кераміки в Україні:

а- Рівне, Луцьк;

- б- Опішня, Косів;
- в- Рогатин, Дубно.

18. Види декоративно-прикладного мистецтва:

- а- живопис, архітектура;
- б- графіка, скульптура;
- в- кераміка, ткацтво, різьба по дереву.

19. Види живопису:

- а- натюрморт, портрет, анімалістика, краєвид;
- б- станковий, монументально-декоративний, декоративно-прикладний, театральний-декоративний;
- в- інтер'єр, екстер'єр, ікона.

20. Техніка яка характерна для монументально-декоративного розпису:

- а- розпис (фреска, панно), мозаїка, вітраж;
- б- акварель, гуаш, воскова;
- в- пастель, темпера, клеєва.

21. Хто є автором картини «Місячна ніч на Дніпрі»?

- а- Г. Нарбут;
- б- А. Куїнджі;
- в- Ф.Захаров.

22. Матеріал найбільш поширений у скульптурі:

- а- дошка, фарби, скло;
- б- дерево, камінь, метал, формові маси з піску, цементу;
- в- папір, тканина.

23. Кому з українських художників належить ілюстрація «Українська абетка»:

- а- Г. Нарбут;
- б- Т. Шевченко;
- в- І. Фаворський.

24. Архітектура це:

- а- художній образ будівлі, мистецтво будувати;
- б- будівельні споруди;
- в- будівництво функціональних споруд.

25. Види архітектури;

- а- паркова, церковна, громадська;
- б- об'ємна, ландшафтна, містобудівельна;
- в- силуетна, декоративна.

26. Що таке дизайн?

- а- мистецтво прикрашати;

б- мистецтво художнього конструювання:

в- мистецтво удосконалення.

27. Мистецтво яких країн називають Античним мистецтвом?

а- Стародавньої Греції;

б- мистецтво Сходу;

в- мистецтво доколумбової Америки;

г- Стародавнього Риму.

28. Які техніки живопису ви знаєте?

а- гуашева; б- марина; в- акварельна; г- вишивка; д- ткацтво;

е- мозаїка; є- темпера; ж- пастельна; з- писанкарство;

и- олійна; і- фреска; ї- анімалістика; й- вітраж.

29. Об'ємні зображення виготовлені з глини, пластиліну та інших пластичних матеріалів ми відносимо до:

а- живопису;

б- скульптури;

в- графіки.

30. Представником якого стилю був Казимир Малевич?

а- асоціативного;

б- реалістичного;

в- абстрактного;

г- декоративного.

31. Назвіть жанри живопису:

а- натюрморт; б- пейзаж; в- вітраж;

г- марина; д- фреска; ж- історичний; з- рельєф.

32. Дайте визначення поняття «марина»:

а- картина з зображенням природи;

б- картина із зображенням морських видів та човнів;

в- картина з зображенням людей та тварин.

33. Назвіть художників мариністів:

а- Уільям Тьорнер, Іван Айвазовський, Густав Курбе, Клод Моне, Андре Дерен, Поль Сін'як;

б- Валентин Серов, Василь Суриков, Анрі Матісс, Гюстав Моро, Поль;

в- Поль Сін'як, Клод Моне, Леонардо да Вінчі, Рафаель Санті, Мікеланджело Буонаротті.

34. Ландшафтне мистецтво це:

а- мистецтво прикрашання предметів побуту;

б- мистецтво оздоблення простору навколо будинку;

в- мистецтво містобудування.

35. Образотворче мистецтво включає :

а- поезію, прозу;

б- живопис, скульптуру, графіку, художню фотографію;

в- літературу, кіно, театр.

36. Художній образ – це:

а- форма відображення митцем реальних об'єктів на площині, без відображення власних думок, почуттів, поглядів;

б- форма відображення навколишнього світу, думок, почуттів митця яка втілена в інтерпретованому вигляді у авторському творі;

в- форма відображення дійсності на площині, в об'ємі в тому вигляді, в якому вони існують в природі.

37. Основою для виконання графічних творів є такі зображувальні засоби:

а- об'єм, матеріальність;

б- фактура, колір;

в- лінія, штрих, пляма.

38. Перед нанесенням фарб на поверхню живописної роботи автор виконує :

а- підготовчий рисунок;

б- тонування паперу в один колір;

в- наклеювання окремих елементів композиції, виконаних з кольорового паперу.

39. Вкажіть французьке слово, що означає протилежність, різку відмінність у чомусь – це:

а- нюанс;

б- контраст;

в- зблиск.

40. Незавершений твір – це:

а- панно;

б- картина;

в- начерк, ескіз.

41. Розмірність, чергування або порівняння елементів композиції в певній послідовності називається:

а- ритмом;

б- тоном;

в- фактурністю.

42. Головним правилом в композиції є коли:

а- в ній можливо щось змінити, доповнити;

б- неможливо нічого ні додати чи відняти;

в- все розміщено рівномірними масами.

43. Техніка нанесення фарб прозорим шаром на поверхню роботи має назву:

- а- багатошаровий живопис;
- б- лєсування;
- в- пастозний живопис.

44. До криючих фарб ми відносимо:

- а- олійні;
- б- акварель;
- в- гуаш.

45. Науково-просвітницький заклад, де зберігаються видатні твори творчої діяльності людини, пам'ятки історії, матеріальної культури називається:

- а- музей; б- офіс; в- архів.

46. Лєдь помітний перехід одного кольорового тону в інший має назву:

- а- нюанс; б- контраст; в- зблиск.

47. Техніка вирізання зображення з одного матеріалу і накладання на тло іншого називається:

- а- монотипія;
- б- витинальна графіка;
- в- аплікація.

48. До ахроматичних кольорів належать :

- а- чорний, сірий, білий
- б- червоний, оранжевий, жовтий, зелений, синій, голубий, фіолетовий;
- в- коричневий, рожевий, бузковий.

49. До хроматичних кольорів належать:

- а- чорний, сірий, білий;
- б- червоний, оранжевий, жовтий, зелений, синій, голубий ;
- в- фіолетовий, коричневий, рожевий.

50. Як називають художника, який в своїй творчості зображує тварин:

- а- дизайнер; б- монументаліст; в- анімаліст.

51. Техніка декоративно – ужиткового мистецтва в якій твори виконуються з квітів та інших природних матеріалів називається:

- а- флористика; б- гончарство; в- лозоплетіння.

52. Що є характерним для уроку формування умінь і навичок?

- а- відтворення теоретичних відомостей;
- б- самостійна робота і її перевірка;
- в- читання і аналіз зразка;
- г- читання і аналіз технологічних карт, креслень.

53. Що лежить в основі класифікації уроків:

- а- мета;
- б- засвоєння учнями матеріалу
- в- підведення підсумків.

54. Чим зумовлюється структура уроку?

- а- метою і завданнями, які стоять перед вивченням;
- б- змістом вивченого матеріалу;
- в- вибором типу уроку;
- г- використанням унаочненням.

55. Які є методи усного викладу матеріалу вчителем?

- а- діалог; б- розповідь; в- аналіз тексту;
- г- пояснення; д- складання схеми; є-лекція.

56. Коли доцільно застосовувати методи бесіди?

- а- під час вивчення нового матеріалу;
- б- при повторенні і узагальненні знань;
- в- при виконанні самостійних завдань.

57. Від чого залежить характер уроку, його педагогічна результативність:

- а- теми; б- мети; в- обладнання.

58. Який метод навчання використав учитель, коли спонукав учнів з різних джерел ознайомитися з фактичним матеріалом теми і за допомогою відповідних завдань підвів до можливого самостійного аналізу фактів та їх зв'язків?

- а- репродуктивний; б- проблемний;
- в- частково пошуковий; г- дослідницький.

59. Застосування яких типів уроків слід обмежити в середніх класах, а в старших майже зовсім виключити?

- а- урок засвоєння нових знань;
- б- урок засвоєння умінь і навичок;
- в- урок узагальнення і систематизація знань;
- г- урок контролю знань, умінь і навичок;
- д- комбінований урок;
- є- урок-лекція.

60. Планувати і здійснювати диференційований підхід до учнів учитель повинен з урахуванням:

- а- рівня знань і умінь учнів;
- б- різного типу мислення учнів;
- в- вікових особливостей;
- г- напрямків пізнавальних інтересів;
- д- наявності дидактичного матеріалу.

Тестова контрольна робота 2

Перший рівень

1. До спеціальних принципів організації позаурочної роботи з образотворчого мистецтва відносять:

- 1) безперервність;
- 2) наступність;
- 3) зв'язок теорії з практикою;
- 4) добровільність.

2. Методика «поліхудожньої освіти» передбачає:

- 1) диференціацію навчання;
- 2) інтеграцію видів мистецтва;
- 3) оцінювання творів мистецтва;
- 4) індивідуалізацію навчання.

3. До якого педагогічного поняття належать способи роботи вчителя та учнів в процесі образотворчої діяльності, за допомогою яких засвоюються знання, формуються вміння, розвиваються пізнавальні здібності?

- 1) принципи навчання;
- 2) організаційні форми навчання;
- 3) зміст освіти;
- 4) методи навчання.

4. Методи навчання молодших школярів образотворчого мистецтва передбачають:

1) систему дій педагога, який організовує ігрову діяльність учнів, спрямовану на засвоєння елементарних знань про природу та розвиток творчості;

2) способи взаємодії педагога та учнів у освітньо-виховній роботі, спрямовані на засвоєння знань основ образотворчої грамоти, практичних умінь, розвиток творчих здібностей школярів;

3) систему педагогічних положень, спрямованих на засвоєння учнями знань про різні види мистецтва та використання їх у дитячій життєдіяльності;

4) способи взаємодії педагога з учнями та батьками, спрямовані на розвиток естетичних почуттів та емоційних переживань дітей у ході ознайомлення з творами мистецтва.

5. Сюжетне малювання поділяють на такі види:

- 1) малювання на теми та ілюстративне малювання;
- 2) малювання по пам'яті та малювання на теми;
- 3) ілюстративне малювання та малювання по пам'яті;
- 4) ілюстративне малювання та декоративне.

6. У якому з даних поєднань порушена послідовність операцій в процесі засвоєння знань школярами:

1) осмислення, розуміння, узагальнення і систематизація знань, сприймання, застосування знань на практиці;

2) сприймання, осмислення, розуміння, узагальнення і систематизація знань, застосування знань на практиці;

3) сприймання, осмислення, застосування знань на практиці, розуміння, узагальнення і систематизація знань;

4) осмислення, сприймання, розуміння, узагальнення і систематизація знань, застосування знань на практиці.

7. Основним державним документом, що визначає обсяг і зміст навчального матеріалу з образотворчого мистецтва, коло знань, умінь і навичок, якими повинні оволодіти учні, є:

1) посібник;

2) календарно – тематичний план;

3) підручник;

4) програма.

8. Основні вимоги до творів мистецтва, що використовуються у початковій школі:

1) реалістичність, виразність, зрозумілість, тематична одноманітність, конкретність;

2) виразність, естетичність, абстрактність, зрозумілість, тематична різноманітність;

3) зрозумілість, виразність, абстрактність, тематична різноманітність, реалістичність;

4) реалістичність, виразність, зрозумілість, конкретність, тематична різноманітність.

9. Мистецтвознавчі поняття формуються на основі:

1) читання текстів;

2) сприймання творів;

3) аналізу репродукцій художніх творів, ілюстрацій, текстів;

4) екскурсій в музеї.

10. Методика образотворчого мистецтва – це:

1) галузь педагогічної науки, яка вивчає зміст, методи, засоби та форми організації навчально-виховного процесу з образотворчого мистецтва;

2) галузь педагогічної науки, яка вивчає зміст предмету та методи навчання;

3) теорія освіти і навчання в галузі «Мистецтва»;

4) провідні теоретичні положення, які складають наукову базу для змісту і процесу навчання.

11. Особливістю оцінювання учнівських робіт з образотворчого мистецтва за початковим рівнем є:

- 1) вербальна оцінка;
- 2) бальна оцінка;
- 3) неоцінювання;
- 4) наочна оцінка.

12. Доцільна тривалість етапу самостійної роботи на комбінованому уроці образотворчого мистецтва у 2–4 класах становить:

- 1) 10 хвилин;
- 2) 40 хвилин;
- 3) 15 хвилин;
- 4) 25 хвилин.

13. Методика образотворчого мистецтва – це:

- 1) галузь педагогічної науки, яка вивчає зміст, методи, засоби та форми організації навчально-виховного процесу з образотворчого мистецтва;
- 2) галузь педагогічної науки, яка вивчає зміст, методи навчання образотворчого мистецтва;
- 3) теорія освіти і навчання;
- 4) провідні теоретичні положення, які складають наукову базу для змісту і процесу навчання

14. Виконання малюнків до літературних творів «Їжак та Заєць», «Колобок», відноситься до виду уроку образотворчого мистецтва:

- 1) малювання з натури;
- 2) декоративне малювання;
- 3) тематичне малювання;
- 4) ліплення.

15. До спеціальних принципів організації позаурочної роботи з образотворчого мистецтва відносять:

- 1) безперервність;
- 2) наступність;
- 3) зв'язок теорії з практикою;
- 4) добровільність.

16. Основою якої навчальної програми є інтеграція змісту трудового навчання і образотворчого мистецтва:

- 1) «Художнє довкілля»;
- 2) «Художня праця»;
- 3) «Художня культура»;
- 4) «Художнє декорування».

17. До традиційних технік зображення, що використовуються на уроках не належить:

- 1) декоративний розпис;
- 2) портретний малюнок;
- 3) малюнок-ляпкографія;
- 4) сюжетний малюнок.

18. Визначення дидактичної структури уроку залежить від:

- 1) виду образотворчої діяльності;
- 2) типу уроку, його мети та завдань;
- 3) використання методів та прийомів роботи на уроці;
- 4) використання засобів навчання.

19. Позакласна робота вчителя образотворчого мистецтва в школі є:

- 1) розвага учнів;
- 2) гурткова та студійна робота;
- 3) індивідуальна творча діяльність.

20. Що є характерним для уроку формування умінь і навичок з образотворчого мистецтва?

- 1) відтворення теоретичних відомостей;
- 2) самостійна робота і її перевірка;
- 3) читання і аналіз зразка;
- 4) читання і аналіз технологічних карт, креслень.

Другий рівень

1. Метою художнього виховання є:

- 1) формувати в учнів особистісно-ціннісне ставлення до дійсності та мистецтва, розвивати естетичну свідомість, загальнокультурну і художню компетентність;
- 2) формування розумових здібностей та якостей особистості, наукового світогляду;
- 3) формування моральних якостей та норм поведінки, моральної культури особистості;
- 4) формування доброзичливих відносин в учнівському колективі.

2. У процесі аналізу учнівських робіт на уроці тематичного малювання вчитель звертає увагу на:

- 1) на правильність розкриття змісту теми; правильність рішення питань композиції;
- 2) правильність скопійованого зразку;
- 3) правильність розташування декоративних елементів;
- 4) на зовнішній вигляд учня.

3. Виокремлюють такі види педагогічного малюнка:

- 1) робота у групі;
- 2) малюнок учня в альбомі;
- 3) малюнок вчителя в альбомі малюнок на класній дошці (крейдою на дошці, фломастерами, вугіллям або фарбами); учня при виправленні помилок;
- 4) робота з батьками;
- 5) методичні таблиці до уроку.

4. Відповідно до методичних принципів, мети і завдань предметна програма з образотворчого мистецтва складається з розділів:

- 1) засоби розваг;
- 2) сприймання; практична (творча) художня діяльність;
- 3) зображення;
- 4) реалістичне відображення;

5. Малювання з натури – це:

- 1) зображення предметів і об'єктів дійсності при безпосередньому спостереженні за ними;
- 2) таке малювання, при якому учень постійно спостерігає за предметом в процесі його зображення;
- 3) зображення предмету на площині у тому положенні, в якому він знаходився в момент його зорового сприйняття;
- 4) відображення предмету на площині в довільному просторовому розміщенні.

6. Назвіть засоби навчання предметів художньо-естетичного циклу:

- 1) дидактичний матеріал;
- 2) наочність; технічні засоби навчання; програмне навчання; творчі вправи; спостереження учнів.
- 3) екскурсія;
- 4) немає правильної відповіді.

7. Під час самостійної роботи учнів вчитель слідкує:

- 1) проводить аналіз учнівських робіт;
- 2) пояснює виконання роботи чи малюнку;
- 3) нагадує про час, виправляє помилки, за роботою учнів, надає індивідуальну допомогу;
- 4) надає навчальні відомості по темі.

8. До уроку тематичного малювання ставляться наступні завдання:

- вчити:**
- 1) учнів зображувати натуру;
 - 2) розважати учнів;
 - 3) навчити малюванню;

4) передавати стан природи, через підбір кольорів, створювати образи позитивних і негативних героїв; учнів розкривати зміст теми; законам і правилам композиції тематичного малювання;

5) учнів копіювати картини художників.

9. Тематичне малювання – це вид уроку образотворчого мистецтва, на якому діти:

1) зображують предмети і об'єкти дійсності при безпосередньому спостереженні за ними;

2) один із найважливіших видів роботи в сфері образотворчого мистецтва, так як є школою зображувальної грамоти;

3) виконують малюнок із зображенням головного героя та обставин в яких перебуває головний герой;

4) відображують предмети на площині в довільному просторовому розміщенні;

10. Сприймання творів образотворчого мистецтва молодшими школярами включає в себе такі навчальні проблеми:

1) екологізація шкільної програми;

2) розвиток умінь розпізнавати засоби художнього вираження;

3) розвиток умінь розпізнавати засоби художнього вираження; ознайомлення з образною мовою різних видів образотворчого мистецтва; формування знань і уявлень про мистецтво; розвиток здібностей емоційного переживання у зв'язку зі змістом твору і вміння висловлювати своє ставлення до нього;

4) формування умінь використовувати образотворчу термінологію.

11. До дидактичних засобів навчання образотворчого мистецтва в початковій школі належать:

1) слово вчителя, навчально-методичний комплект; технічні засоби навчання, ППЗ, старт дошки;

2) художні приладдя й матеріали;

3) підручники, програми з образотворчого мистецтва

4) навчальний план.

12. Шкільний підручник з образотворчого мистецтва укладено за:

1) Державним стандартом початкової освіти. Типовими освітніми програмами для закладів загальної середньої освіти: 1–2, 3–4 класи;

2) за методичними посібниками;

3) інтересами батьків школярів;

4) інтересами молодших школярів.

13. Домашнє завдання з образотворчого мистецтва має такий зміст:

1) завершення роботи розпочатої у класі вдома;

2) підібрати репродукції творів, прочитати художній твір дитячої літератури, виконати короточасні зарисовки, підібрати лексику і сполучення слів, необхідні для розповіді про зроблене; провести спостереження за явищами в природі, тваринами;

3) виконати творчі роботи вдома за участю батьків;

4) всі відповіді правильні.

14. З якого віку потрібно прилучати дитину до світу образотворчого мистецтва:

1) з дитячого садка;

2) з народження;

3) зі школи.

15. Педагогічними методами на уроці образотворчого мистецтва є:

а) пояснення, бесіда, демонстрація, виконання завдань окремими учнями, фронтальна діяльність;

б) психолого-педагогічні закономірності;

в) зображальна діяльність.

16. Здібності до образотворчої діяльності це:

1) сукупність знань, умінь та навичок, що сприяють успішності образотворчої діяльності;

2) знання та вміння при виконанні практичних завдань;

3) індивідуально-психологічні особливості, що є провідними для успішного виконання образотворчої діяльності.

17. Змістом практичної (творчої) художньої діяльності є:

1) ознайомлення з художньо-образною мовою різних видів образотворчої діяльності, пластичними техніками та технологією створення власного художнього образу;

2) розвиток практичних умінь та навичок;

3) вміння самостійно працювати.

18. Видами образотворчого мистецтва є:

1) графіка, живопис, архітектура, декоративно-прикладне мистецтво;

2) портрет, живопис, композиція;

3) графіка, дизайн, декоративно-ужиткове мистецтво.

19. Як називають художника, який в своїй творчості зображує тварин:

1) дизайнер;

2) монументаліст;

3) анімаліст.

20. Техніка декоративно – ужиткового мистецтва в якій твори виконуються з квітів та інших природних матеріалів називається:

1) флористика; 2) гончарство; 3) лозоплетіння.

Тестова контрольна робота 3

1. Найдавнішим видом художньої діяльності вважають:

- а) скульптуру;
- б) декоративно-ужиткове мистецтво;
- в) архітектуру;
- г) живопис.

2. Специфічною формою відображення дійсності в мистецтві, основним продуктом художньої творчості, який характеризується особливою здатністю естетичного впливу на людину є:

- а) художній стиль;
- б) художній смак;
- в) художній образ;
- г) художній матеріал.

3. Один із видів народної художньої творчості – прикраси, що вирізують з білого або кольорового паперу називається:

- а) мальованка;
- б) аплікація;
- в) витинанка;
- г) орігамі.

4. Стилізований художній візерунок (прикраса), що характеризується ритмічністю, повторенням однакових або чергування різних елементів візерунку – це:

- а) силует;
- б) гравюра;
- в) орнамент;
- г) монотипія.

5. В якому столітті в Європі вперше виникли художні школи-академії:

- а) XVI ст.;
- б) XIII ст.;
- в) XVII ст.;
- г) XIX ст..

6. До традиційних технік зображення, що використовуються на уроках, не належить:

- а) декоративний розпис;
- б) портретний малюнок;
- в) малюнок - ляпкографія;
- г) сюжетний малюнок.

7. Чим відрізняються скульптурні твори від живописних або графічних?

- а) пропорцією та об'ємом;
- б) об'ємом та пластичністю форми;
- в) динамікою та пропорцією;
- г) об'ємом та пластичністю форми.

8. За видами скульптура поділяється на:

- а) анімалістичну; монументальну; декоративну;
- б) монументальну, декоративну, станкову;
- в) станкову, побутову, монументальну;
- г) портретну, станкову, анімалістичну.

9. Жанр образотворчого мистецтва, що в перекладі з французької мови означає «мертва природа» – це:

- а) плакат;
- б) натюрморт;
- в) пейзаж;
- г) вітраж.

10. Основними зображувальними засобами малюнка є:

- а) контур і світлотінь;
- б) композиція і тон;
- в) форма і проекція;
- г) перспектива і об'єм.

11. Мистецькі твори батального жанру – це зображення:

- а) сцен повсякденного життя;
- б) подій минулого;
- в) предметів, квітів;
- г) військових сцен.

12. Образ предмета, нанесений за допомогою ліній – це:

- а) офорт;
- б) образ;
- в) абрис;
- г) панно.

13. Мистецтво створення об'ємних художніх творів засобами різьблення, ліплення чи відливання – це:

- а) архітектура;
- б) живопис;
- в) скульптура;
- г) графіка.

14. Методика керівництва образотворчою діяльністю учнів початкової школи розглядає:

- а) педагогічні засади розвитку образотворчої діяльності;

- б) філософські засади розвитку образотворчої діяльності;
- в) зміст, форми та методи навчання образотворчої діяльності в її різновидах;
- г) психолого-педагогічні засади розвитку образотворчої діяльності.

15. Метою навчання образотворчої діяльності учнів є

- а) формування знань;
- б) формування навичок;
- в) формування умінь;
- г) сприяння розвитку творчої особистості.

16. Який прийом навчання використовується на першому етапі ознайомлення учнів початкових класі з живописом?

- а) прийом уявного створення власної картини за назвою художника;
- б) запитання конкретного характеру, спрямовані на формування емоційноособистісного ставлення до картини;
- в) прийом порівняння;
- г) розповідь-зразок, який розкриває емоційно-особистісне ставлення педагога до картини.

17. Який найбільш значущий чинник щодо результативності навчання учнів на уроках Мистецтва:

- а) бальна оцінка навчальних досягнень учнів;
- б) організація сприймання, обговорення та аналіз творів учнівських робіт;
- г) похвала.

18. Що не характеризує ступінь грамотності зображення?

- а) передача форми;
- б) передача будови предмета;
- в) вибір формату паперу для малюнка;
- г) композиція малюнка.

19. Виразжальними засобами в образотворчій діяльності є?

- а) сила натиску;
- б) колір;
- в) передача просторових відносин;
- г) активізація вольових зусиль;

20. Особливий інтерес до дитячого малювання виник:

- а) XV ст.;
- б) XVI ст.;
- в) XVII ст.; г) XIX ст.

Питання для підготовки до підсумкового контролю

1. Назвіть основні види практичної зображальної діяльності на уроках образотворчого мистецтва.
2. Ознайомлення учнів початкових класів з різновидами декоративно-вжиткового мистецтва. Декор. Зображальні види декору – сюжетне зображення, символічне зображення; орнамент; візерунок.
3. Портрет, карикатура, дружній шарж.
4. Розкрийте значення ігрових форм і методів навчання. Використання творчих ігор та ігор за правилами в умовах шкільних занять з образотворчого мистецтва.
5. Охарактеризуйте структуру та зміст процесу вивчення мистецьких творів у початковій школі (ознайомлення, сприймання та оцінювання як найважливіші його компоненти).
6. Різновиди декоративних композицій. Варіанти компонування візерунка (орнаменту). Композиційні схеми.
7. Охарактеризуйте педагогічний малюнок вчителя на дошці як один з прийомів наочного навчання, його особливості.
8. Значення композиційної різноманітності в реалізації художньо-творчого задуму. Шляхи досягнення варіативності рішень і вибору найбільш вдалого в дитячих роботах.
9. Назвіть та дайте характеристику усім видам живопису.
10. Формування в учнів умінь гармонійного заповнення площини кольором, лінією чи об'ємом; розуміння значення рівноваги в композиції.
11. Сформулюйте яку роль відіграє попередній ескіз та його різновиди (загальне рішення, колірне рішення, окремі деталі зображення). Виконання ескізів в початкових класах.
12. Послідовність і способи ліплення тварин та птахів.
13. Конкретизуйте основні етапи роботи над композицією.
14. Коротко охарактеризуйте основні дидактичні принципи у викладанні образотворчого мистецтва.
15. В чому полягає основний принцип малювання? Послідовність виконання зображень.
16. Вкажіть, в чому полягає зв'язок образотворчого мистецтва із спеціальними і психолого-педагогічними дисциплінами.
17. Охарактеризуйте основні правила (закони) лінійної перспективи.
18. Вкажіть основні принципи побудови та структуру сучасних шкільних програм з образотворчого мистецтва.

19. Розкрийте значення образотворчих понять, які засвоюють учні в процесі вивчення перспективи («висока» або «низька» точка зору, лінія горизонту, лінія «зламу», явище «загороджування», точка сходження).
20. Дайте стисло характеристику організаційним формам роботи з образотворчого мистецтва та особливостям її планування.
21. Розкрийте зміст поняття «композиція» у мистецтві. Вивчення композиційних понять (закономірності, правила, прийоми) на уроках образотворчого мистецтва в початкових класах.
22. Стисло проаналізуйте сучасні форми і методи навчання малюванню в початкових класах.
23. В чому полягають особливості та закономірності повітряної перспективи?
24. Ритм і мотив у декоративних композиціях. Різні види ритмічних чергувань. Послідовність виконання орнаменту.
25. Назвіть загальновідомі методи навчання, використання яких передбачається методикою викладання образотворчого мистецтва в початкових класах .
26. Відтворення явища наочної перспективи у зображенні відкритого простору (пейзаж).
27. Дайте характеристику міжпредметним зв'язкам на уроках образотворчого мистецтва.
28. Розкрийте особливості зображення предметів з натури «геометральним» та «натуральним» способами.
29. Етапи побудови складних форм (геометральний спосіб зображення).
30. Назвіть та охарактеризуйте організаційні, технічні засоби викладання образотворчого мистецтва в початковій школі.
31. В чому полягає навчання учнів особливостям зображення людей , різних видів тварин, дерев та інших рослин за певними пропорціями?
32. Інтеграція як найбільш результативний механізм активізації дитячої творчості в школі. Розкрийте значення міжпредметних зв'язків та способи інтегрування навчальних дисциплін.
33. Послідовність у засвоєнні перспективи учнями початкових класів. Вимоги програми.
34. Визначте місце дисциплін естетичного циклу в загальній системі навчальних предметів загальноосвітньої школи.
35. Дайте стисло характеристику програмних вимог з образотворчого мистецтва стосовно опанування учнями початкових класів знань та уявлень про форму, розміри , пропорції, конструкцію, будову, основні напрямки та положення у просторі, узагальнення та деталізацію форм.
36. Ескіз предмета побуту, що нагадує форми живої природи (асоціативний зв'язок у дизайнерській розробці).

37. Вкажіть способи та завдання підвищення ефективності навчально-виховного процесу уроків образотворчого мистецтва.
38. Які уявлення потрібно сформулювати в учнів початкових класів про колорит (колористичну гаму) та його художньо-образні можливості?
39. Основні пропорції будови голови та обличчя людини.
40. Розкрийте роль образотворчого мистецтва у вихованні та естетичному розвитку школярів.
41. Охарактеризуйте основні вимоги шкільних програм з образотворчого мистецтва щодо формування знань та уявлень учнів початкових класів про кольори, їх систематизацію, основні характеристики.
42. Охарактеризуйте мету та завдання, особливості методики викладання образотворчого мистецтва.
43. Розвиток яких колористичних умінь передбачено діючими програмами з образотворчого мистецтва для початкових класів.
44. Робота над декоративно-шрифтовими композиціями в початкових класах, її різновиди (за тематикою, технікою виконання) .
45. Охарактеризуйте яким вимогам повинен відповідати сучасний кабінет образотворчого мистецтва. Які особливості організації роботи на уроці та обладнання робочого місця учнів і педагога?
46. Коротко охарактеризуйте методи навчання образотворчому мистецтву в різні історичні періоди. Течії в мистецтві та їх вплив на методику викладання.
47. Послідовність створення сюжетної композиції. Особливості уроків тематичного малювання.
48. Основні етапи роботи над ілюстрацією. Особливості уроків ілюстрування.
49. Охарактеризуйте основні змістові розділи (навчальні проблеми), що розглядаються на уроках образотворчого мистецтва в початкових класах; методичні особливості викладання теоретичного матеріалу; способи перевірки знань учнів.
50. Значення та різновиди декоративної діяльності в початкових класах. Техніки, матеріали.
51. Послідовність зображення предмета з натури (на прикладі вази), натуральний спосіб зображення.
52. Наведіть приклад гри (з навчальною зображальною метою); кросворда (з метою засвоєння образотворчої термінології).
53. Розкрийте значення підготовчих вправ (тренувальних та навчальних) на уроках образотворчого мистецтва.
54. Вимоги програми щодо знань та уявлень учнів початкових класів про види, жанри мистецтва, їх виражальні засоби.

55. Особливості будови та пропорцій, послідовність зображення свійських тварин.
56. Послідовність у засвоєнні перспективи учнями початкових класів. Вимоги програми.
57. Розкрийте значення, різновиди та форми проведення спостережень на уроках образотворчого мистецтва.
58. Вкажіть основні етапи дидактичної структури та особливості уроків образотворчого мистецтва різних типів.
59. Засоби виховного впливу уроків образотворчого мистецтва.
60. Послідовність зображення натюрморту (з 2–3 предметів).

ТЕМАТИКА КУРСОВИХ РОБІТ З КУРСУ

- 1.Формування морально-естетичної оцінки творів українського народного мистецтва на уроках образотворчого мистецтва у початкових класах.
2. Прийоми створення емоційної основи творчого процесу сприймання і творення образу на уроках образотворчого мистецтва у початкових класах.
- 3.Методи формування знань, умінь та навичок образотворчої діяльності учнів початкових класів.
- 4.Вивчення на уроках образотворчого мистецтва в початкових класах народних промислів України.
- 5.Формування творчих здібностей молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва в 1–4 класах.
6. Бесіди про образотворче мистецтво як засіб естетичного виховання учнів 1–4 класів.
7. Особливості методики малювання тварин у початкових класах.
8. Колір – засіб виразу в образотворчій діяльності молодших школярів.
- 9.Творчість та самовираження школяра на уроках образотворчого мистецтва у початкових класах.
- 10.Розвиток відчуття кольору у молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва.
- 11.Формування просторових уявлень у молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва.
- 12.Психологічна основа художньої творчості молодшого школяра.
- 13.Ілюстрування літературних творів на уроках образотворчого мистецтва у початкових класах.
- 14.Формування духовності молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва.
- 15.Формування дизайнерського мислення молодших школярів на уроках художнього конструювання у початкових класах.
- 16.Особливості методики аналізу художніх творів різних жанрів на уроках образотворчого мистецтва у початкових класах.
- 17.Використання комп'ютерних засобів навчання на уроках образотворчого мистецтва у початкових класах.
18. Методика використання наочності зорового, музичного та літературного ряду на уроках образотворчого мистецтва у школі.
- 19.Особливості організації позакласної роботи з образотворчого мистецтва з молодшими школярами.
20. Виховні можливості змісту уроків образотворчого мистецтва у початкових класах.

21. Педагогічний малюнок як основа професійної підготовки вчителя образотворчого мистецтва.

22. Роль підготовчих вправ з різних видів художньої діяльності у формуванні образотворчих вмінь та навичок молодших школярів.

23. Малювання з натури як основа формування навичок реалістичного відтворення навколишнього світу молодшими школярами.

24. Особливості формування композиційних знань, умінь та навичок на уроках образотворчого мистецтва у початкових класах.

25. Форми побудови навчально-виховного процесу з образотворчого мистецтва у початкових класах на умовах співробітництва вчителя і учня.

26. Умови формування художньо-естетичних потреб молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва.

27. Моделювання, конструювання та дизайн на уроках образотворчого мистецтва у початкових класах.

28. Формування навичок оцінного судження творів мистецтва на уроках образотворчого мистецтва у початкових класах.

29. Тріада психолого-педагогічних умов: подив–пізнання–творчість – основа ефективності навчального процесу на уроках образотворчого мистецтва у початкових класах.

30. Формування навичок сприймання естетичних явищ у житті і в мистецтві на уроках образотворчого мистецтва у початкових класах.

31. Формування навичок передачі простору у молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва.

32. Формування навичок роботи з пластичними матеріалами на уроках ліплення у початкових класах.

НЕТРАДИЦІЙНІ ТЕХНІКИ МАЛЮВАННЯ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Неординарний підхід до виявлення творчих здібностей у дітей молодшого віку та створення відповідних умов для їх розвитку – одне із пріоритетних завдань педагогічних працівників і є запорукою успіху у формуванні творчо спрямованої особистості. Завдяки зображувальній діяльності, яка спрямована на виявлення особливостей художньо-творчих проявів дітей молодшого віку, відбувається розвиток творчих проявів та емоційно-позитивного ставлення дітей до образотворчого мистецтва, до оточуючого, засвоєння дітьми художніх технік малювання.

Всі діти люблять малювати. Творчість для них це відбиття щиросердечної роботи. Почуття, розум, очі й руки – інструменти душі. Зіштовхуючись із красою й гармонією миру, зазнавши при цьому почуття захвату й замилювання, вони випробовують бажання «зупинити чарівну мить», відобразивши своє відношення до дійсності на аркуші паперу. Малювання для дитини – радісна, натхненна праця, до якої не треба примушувати, але дуже важливо стимулювати й підтримувати дітей, поступово відкриваючи перед ними нові можливості зображувальної діяльності. Такі заняття дарують дітям радість пізнання та відчуття задоволення від виконаної роботи, значну роль також відіграє естетичне задоволення від творчості та створеного своїми руками витвору мистецтва.

Дитина дістає задоволення не тільки від результату творення, а головне – від самого процесу, вміє застосовувати набутий досвід в іграх, святах, повсякденному житті. Школярам потрібно навчитись бачити красу, відчувати її, реагувати на красиве емоціями і почуттями: дивуватися, захоплюватися і милуватися. Слід дбайливо вести дитину шляхом оволодіння культурою споглядання та спілкування, взаємин з природою, людиною, мистецтвом, рукотворною красою.

Незначні прояви творчої винахідливості заохочують дітей до подальшого пошуку, творчий характер роботи потребує невимушеної, вільної обстановки на заняттях. У цьому допомагає музика, поезія, картини, і тоді в роботах народжується справжня казка. Не зважаючи на те, який шлях у подальшому своєму житті вибере дитина, вона вмітиме бачити красу навколишнього світу.

Застосування нетрадиційних технік допоможе вчителіві:

- налагодити ефективну комунікативну взаємодію з дітьми під час спільної художньо-творчої діяльності;
- глибше пізнати внутрішній світ кожної дитини, відчувати її неповторність, особистісну своєрідність, визначити потреби та інтереси;

- діагностувати емоційний та психічний стан дитини;
- сприяти успішній соціалізації особистості.

Отже, пропонуємо деякі нетрадиційні методи малювання на уроках образотворчого мистецтва.

Малювання пальчиком

Малювання пальчиком – дитина вмочує палець у ємкість з гуашшю і робить відбитки на папері відповідно до теми.

Інструменти та матеріали: шматочки мочалки; фарби; вода; пензлик; папір.

Спосіб виконання. Спочатку нанесемо фарбу на мочалку пензликом. Тепер притиснемо до мочалки пальчик. Усе – на папері можна залишати кольоровий відбиток!

Рекомендації. Скільки відбитків залишати, яких кольорів, якими деталями завершити малюнок? Тут усе залежить тільки від Твоєї фантазії! Малювання відбитками пальців – це справжня свобода! Один або два відбитки пальчика можуть легко перетворитися на улюблену тваринку. З кількох відбитків підряд вийде гусінь! Відбитками пальців можна намалювати усе, що заманеться. Експериментуй!

Граттаж

Граттаж (від фр.gratter – шкребти, дряпати) – спосіб виконання малюнка шляхом процарапування пером або гострим інструментом паперу або картону, залитих тушшю. Інша назва техніки – воскографія. Твори, виконані в техніці граттажа, відрізняються контрастом білих ліній малюнка і чорного фону і схожі на ксилографію або ліногравюру.

Інструменти та матеріали: свічка; акварельні фарби чи воскові олівці; гуашева фарба чорного кольору чи туш; губка; будь-який гострий предмет (гусяче перо, дерев'яні палички, крючок), товстий папір чи картон; рідкий миючий засіб (шампунь).

Спосіб виконання. Перш ніж почати роботу по виконанню гравюри – перевіряємо наявність матеріалів.

На картон, відповідно до заданого зразка, наносимо за допомогою м'якого пензлика кольорові плями. Коли фарба повністю підсохне, потрібно щільно, не пропускаючи жодного відрізка, натерти всю робочу поверхню картону воском чи парафіном. Потім беремо туш, змішуємо з рідким милом у співвідношенні мило – туш (1:3) та ретельно змішуємо. Покриваємо цією сумішшю нашу картонну заготовку. Якщо поверхня, яку ми покрили тушшю, вийшла не досить темного відтінку, потрібно повторити процес.

Після повного і щільного покриття розчином робочої поверхні аркуша потрібно залишити заготовку на деякий час, до повного її висихання. Після цього за допомогою загостреного інструменту (дерев'яної палички, зубочистки і таке ін.) потрібно намітити (продряпати) контури майбутньої композиції, зразок якої повинен бути приготовлений заздалегідь.

Наступний етап – кінцевий: проштриховка (продряпування) по формі об'єкта, більш деталізованого зображення композиції, зберігаючи контраст. Завершення роботи. Оформлення художнього графічного твору.

Рекомендації. За допомогою цієї техніки можна зобразити: натюрморт; пейзаж; підводне царство; нічне місто; космос.

Техніка «Грифонаж»

«Грифонаж» в перекладі з французької мови означає каракулі, від (griffonner – писати карлючками, малювати на швидку руку), тому друга назва цієї техніки малювання – «Каракулі».

Багато письменників і вчених в чернетках своїх великих творінь робили швидкі начерки імпровізаційного характеру в техніці «Грифонаж».

Сучасні художники і дизайнери створюють в техніці «Грифонаж» оригінальні картини та скульптури.

Інструменти та матеріали: олівець; фломастери; гумка; альбомний лист.

Спосіб виконання. На аркуші альбомного паперу, простим олівцем «нашкрябайте» що-небудь. Для цього проведіть спочатку довгу лінію в будь-якому напрямку, а потім вільно «покружляйте» по паперу, малюючи петлі і вигини, перетинаючи вже намальовані лінії новими. При цьому намагайтеся не відривати олівець від паперу. Коли ви відчуєте, що ліній достатньо, зупиніться. У вас вийшли «каракулі».

Уважно розгляньте отримані каракулі. «Увімкніть» свою уяву і пошукайте серед ліній морських тварин, птахів, риб, тощо.

Рекомендації. На одному аркуші паперу ви можете знайти тільки одну фігуру, а можете відшукати відразу кілька об'єктів. Щоб знайдені вами образи не загубилися серед ліній, виділіть їх фломастером.

Ниткографія

Ниткографія - техніка отримання зображення на папері або картоні за допомогою нитки. Подаємо приклад організації такої роботи.

Інструменти та матеріали: гуашеві фарби (окрім білої); білий чи пастельних кольорів папір формату А4; пензлі; цупка нитка «Ірис» або бавовняна

№ 10 завдовжки із розмах ліктьової частини руки дитини; серветка для рук; склянка з водою.

Спосіб виконання. Спочатку потрібно аркуш паперу А4 зігнути навпіл по довжині чи ширині й розгорнути. Потім вмочити нитку у фарбу, великим та вказівним пальцями зняти зайву фарбу; промити пальці у воді та витерти серветкою. Далі підняти над однією із сторін підготовленого паперу фарбовану нитку й вільно опустити її так, щоб кінчик, що в руці, звисав із краю аркуша. Знову зігнути папір, накрити його цупким картоном. Однією рукою тиснути на картон, другою – тягнути за кінчик нитки, що звисає. Розгорнути папір.

Рекомендації. Уважно розглянути отримане зображення, визначити, на що воно схоже, розпізнати образ певного предмета.

Домалювати, доповнити деталями впізнаний образ фломастерами чи пензликом.

Виставити виконані роботи для перегляду. Запропонувати дітям скласти розповідь про кольори свого малюнка.

Кляксографія

Це гра з фарбами, яка добре розвиває дитяче мислення, уяву, творчість, наполегливість, дрібну моторику кистей рук, окомір; виховує у дітей впевненість у своїх силах та любов до образотворчої діяльності.

Інструменти та матеріали: акварельні фарби; кисть (бажано м'яку – білка або поні, № 4-5); баночка з водою; альбомні листи (чому листи, а не альбом, тому що так зручніше і малювати і сушити роботи); за бажанням фломастери.

Спосіб виконання. Дитина зачерпує гуаш пластиковою ложкою на папір. У результаті виходять плями в довільному порядку. Потім аркуш накривається іншим аркушем і притискається. Далі верхній аркуш знімається, зображення розглядається: визначається на що воно схоже. Відсутні деталі домальовуються.

Кляксографія з трубочкою

Спосіб виконання. Дитина зачерпує пластиковою ложкою фарбу, виливаючи її на аркуш, роблячи невеличку плямку (крапельку). Потім на цю пляму дує із трубочки так, щоб її кінець не торкався ні плями, ні паперу. При необхідності процедура повторюється. Відсутні деталі домальовуються.

Рекомендації. Можна залишити і просто кляксу на аркуші паперу. Адже якщо взяти трубочку і подути на неї в різні сторони, то одержимо малюнок. Можна просто дути на неї, але для меншого напруження можна використати гумову грушу. Діти видують дерева, кущі, фантастичних істот, домальовують до них певні елементи пальцем. Так вони отримують картину, намальовану без пензлика. Щоб діти краще зрозуміли колорит створеної картини, потрібно

уважніше придивлятися, звертати увагу до навколишнього світу, і розмаїття його барв.

Малювання мильними бульбашками

Інструменти та матеріали: гуаш; стаканчики з водою; трубочки для соку; пензлики; альбомні аркуші; шампунь, засіб для миття посуду, рідке мило.

Спосіб виконання. Візьміть стаканчики, наляйте воду, шампунь, засіб для миття посуду чи рідкого мила. Додайте гуаш. Перемішайте. Опустіть трубочку для соку в стаканчик і починайте дути в неї до тих пір, поки над чаркою не підніметься мильна «шапка». Дітям звичніше пити з трубочок, тому, спочатку запропонуйте дитині потренуватися пускати бульки з звичайною водою. Візьміть аркуш паперу і прикладіть до стаканчика з мильними бульбашками. Можна так зробити кілька разів, в залежності від вашого творчого задуму. Дайте їм висохнути.

Рекомендації. У що перетворяться «мильні» кульки залежить від вашої творчої уяви, це може бути букет мімози або веселий сніговик, а може, ви намалюєте планети сонячної системи.

Малювання губкою Губку вмочити у фарбу, зробити відбиток на аркуші, потім домалювати зображення. Губкою можна затонувати фон, а також передати зовнішні ознаки предмета.

Малювання сіллю

Інструменти та матеріали: сіль; щільний папір (можна білий, можна кольоровий, залежить від вашого проєкту); акварель або вода, підфарбована харчовими барвниками; пензлик або піпетка; клей ПВА; піднос з бортиками.

Спосіб виконання. Намалюйте малюнок клеєм. Це може бути що завгодно: проста квітка, геометричні фігури або візерунки. Клей не шкодуємо. Можна спочатку намалювати олівцем, потім обвести клеєм. Щедро посипте малюнок сіллю. Потім охайно струсіть зайву сіль на піднос. Тепер додайте кольору. Можна розфарбувати пензликом, а можна взяти піпетку і підфарбовану воду та по краплі наносити на малюнок. Ви зможете побачити, як краплі розтікаються і виходять яскраві візерунки і фігури.

Рекомендації. Залиште малюнок до повного висихання. Але зверніть увагу, що малюнок не довговічний, з часом він буде відшаровуватися.

СЛОВНИК ОБРАЗОТВОРЧИХ ТЕРМІНІВ

Абрис – лінійний контурний малюнок допоміжного призначення, виконаний за допомогою кальки.

Автентичний – правдивий, справжній, достовірний.

Автопортрет – портрет, виконаний художником із самого себе за допомогою дзеркала. Один із жанрів у малярстві, графіці, скульптурі.

Акварель – фарба, що розчиняється водою.

Акцент – засіб виокремлення кольором, світлом, пластичністю або розміром у просторі фігури, предмета, форми до яких треба привернути увагу.

Альбом – зібрані до купи і оправлені в палітурку чисті аркуші паперу, для малювання, збереження фотографій тощо.

Амулет – предмет, що його носять на тілі як оберіг від хвороб, ран, злого ока і ворожого чародійства.

Амфора – збанок, часто з двома вухами.

Анімалістичний жанр – зображення тварин у живописі, графіці, скульптурі. Художників, які спеціалізуються в цьому жанрі, називають анімалістами. Вони передають образи тварин, їх поведінку та середовище перебування.

Аплікація – спосіб створення твору шляхом нашивання або наклеювання на основу певного зображення (орнаменту, сюжетних композицій).

Арттерапія – терапія образотворчим мистецтвом з метою аналізу та позитивного впливу на психоемоційний стан дитини.

Афіша – оголошення про подію: концерт, виставку, зустріч, один із видів реклами, спеціалізація, самостійний художній твір.

Барельєф – низький рельєф (опукле зображення), яке виступає над площиною фону (стіни) не більше половини свого об'єму.

Бароко (іт. barocco – чепурний, дивний) – стиль в архітектурі та мистецтві Європи і Америки XVI–сер. XVIII ст. Відзначався напруженими, динамічними формами, прагненням до декоративності та ілюзорності.

Батальний жанр – жанр образотворчого мистецтва, що відображає військові події.

Батик – техніка декоративно-прикладного мистецтва: розпис тканин холодним і гарячим способом.

Бюст – погруддя, верхня частина тіла людини; в образотворчому мистецтві – твір круглої скульптури.

Вернісаж – перший день, відкриття, виставка інколи продаж творів, тимчасові відкриття.

Виставка – показ, експозиція творів мистецтва певного рівня і значення.

Витинанка – оригінальний вид народної творчості, художній твір декоративно-прикладного мистецтва, яким у давнину прикрашали ікони, стіни, вікна, сволоки тощо.

Відтінок – 1) зміна, іноді мало помітна, кольору натури під впливом навколишнього середовища; 2) невелике розходження у фарбах по світлосилі, насиченості, колірному тону; 3) розходження в якому-небудь кольорі при його переході від холодного до теплого й навпаки.

Візуальний – сприйнятий очима (на «око»).

Вітраж – твір декоративного або сюжетного характеру, виконаний з різнокольорового скла.

Галерея – значне зібрання творів образотворчого мистецтва (живопису, графіки, скульптури) вприміщенні для огляду.

Гама кольорів – зовнішні особливості колориту, єдність основних колірних властивостей (колірний відтінок, насиченість і світлота). Наприклад, тепла або холодна гама, сріблиста, світлозолотава, темно-синьо-зелена й т. д.

Гаптування – вишивання золотом або срібною ниткою.

Гармонія (гр. harmonia – зв'язок, стрункість, співзвуччя, співрозмірність) – струнка погодженість частин єдиного цілого. В архітектурі й образотворчому мистецтві гармонія – погоджене й розмірене сполучення всіх елементів художнього твору.

Геометричний орнамент – різновид орнаменту побудований на основі геометричних мотивів та елементів.

Гончарство – мистецтво виготовлення ужиткового глиняного посуду в ручну на гончарному крузі і випаленого у печі.

Горизонт – виднокруг, обрій, світогляд. У краєвиді уявна лінія стикання неба та землі.

Гравюра (фр. вирізати) – вид графіки, зображення вирізане, видряпане, викарбуване на певному матеріалі (дереві – дереворит, лінолеумі – лінорит, металі – офорт, камені – літографія) і відбите, розмножене друкарським способом.

Графіка (гр. graphike, від grapho – пишу, креслю, малюю) – вид образотворчого мистецтва, близький до живопису за змістом і формою, але має свої конкретні завдання й виражальні можливості. Основним образотворчим засобом графіки служить однотонний малюнок (тобто лінія, світлотінь), роль кольору в ньому порівняно обмежена. Найчастіше твори графіки виконують на папері, лінолеумі, дереві.

Гротеск – художній засіб, який полягає в сильному викривленні зображуваного, суттєвому перебільшенні чи применшенні його ознак, поєднанні різких контрастів, несумісних у реальності рис.

Гуаш (італ. guazzo – водяна фарба) – непрозора водяна фарба, розтерта на воді з клеєм і домішками білила.

Декор (лат. decoro – прикрашаю) – система художнього оформлення житлових приміщень і парадних зал, прикраси предметів побуту, одягу тощо.

Декоративно-прикладне мистецтво – це виготовлення побутових предметів, наділених художніми якостями й призначених не тільки для задоволення практичних потреб, але й для окраси житла, одягу, архітектурних споруд і т.д. До творів 126 декоративно-прикладного мистецтва відносяться: вироби з дерева(меблі, посуд, шкатулки) килими, декоративні тканини, мережива, вишивки, писанки, витинанки, ювелірні вироби та інші. Головною ознакою, що свідчить про приналежність до творів декоративно-прикладного мистецтва, є нерозривний зв'язок художньо-образного змісту із практичним призначенням речі.

Екскурсія – похід до музею, на виставку та природу, поїздка з метою ознайомлення, нагромадження вражень, вивчення конкретної теми, виду мистецтва, творчості художника, народного майстра тощо.

Екслібрис (із книг) твір-композиція не значних розмірів, який розташовують з внутрішнього боку обкладинки книг.

Експресіонізм (лат. expressio – враження) – напрям в європейському мистецтві першої чверті XX ст., який зосереджувався на хворобливому стані душі, негативних аспектах дійсності, співчутванні, приниженні і ображенні, жаху та відчаю.

Емблема – використовується для позначення певного поняття або абстрагованої ідеї за допомогою умовного знаку чи зображення. Вона лише вказує на їх зміст обмежуючись суто умовним зв'язком.

Ескіз (фр. – схема, конспект) – підготовчий начерк, малюнок, скульптура.

Етюд – короткочасний малюнок, начерк.

Жанр (фр. genre – рід, родина, гатунок, вид) – в образотворчому мистецтві поняття, що характеризує вид мистецтва, обмежений певним колом тем; історично сформований різновид художніх творів. Наприклад у живописі розрізняють жанри: портретний, побутовий, історичний, батальний, пейзажний, натюрморт, анімалістичний.

Живопис – один з основних видів образотворчого мистецтва; у вузькому змісті – художнє зображення предметного світу на площині, виконане за допомогою фарб, смальти і ін. Основним художнім засобом в живописі є колір, світлотінь і насиченість. З їхньою допомогою живописці досягають високої

точності в передачі зображуваного. Коли говорять про спосіб виконання живописних творів, уживають слово «писати»(про картину або настінний живопис кажуть: вони написані, а не намальовані).

Задум – сформоване у творчій уяві автора конкретне та цілісне уявлення про загальні риси змісту та форми художнього твору.

Замальовка – малюнок з натури, виконаний з метою вивчення, фіксації як окремої деталі, так і цілого об'єкту.

Зображення – процес і спосіб матеріалізації зорового образу дійсності, що оточує людину, з використанням певних матеріалів, технічних прийомів і засобів.

Ідеографічний малюнок (письмо) – (гр. idea – образ, поняття, а grapho – пишу) – коли знаки почали означати не тільки конкретні предмети, а й поняття. Зображення ноги людини могло бути прочитане як «ходити», «стояти», «приносити».

Ілюстрація (лат. освітлюю, пояснюю) – зображення, малюнок, фотографія, карта, схема, яка наочно пояснює або доповнює друкований текст.

Інтер'єр – внутрішній простір будівлі або окремий твір графіки, живопису як жанру.

Карикатура (італ. caricatura – перебільшувати) – жанр графіки, в якому навмисно чи навмання спотворюють, підкреслюють або перекручують події та зовнішній вигляд портрету, фігури з метою висміювання та викриття. Подібні перебільшення характерні загостреним сатиричним комічним портретам.

Картина – твір станкового мистецтва, виконаний митцем на папері, полотні, дереві, на певну тему і відповідного жанру.

Картинна площина – розміщена між митцем та зображуваним предметом перпендикулярно до предметної площини.

Кераміка – (гр. keramike–гончарне мистецтво, від keramos– глина) – у декоративно-прикладному мистецтві різновиди художніх виробів з випаленої глини спеціального складу, у першу чергу порцеляна, фаянс, майоліка, теракота, побутові гончарні вироби.

Кліше – металева плита для друкування.

Колаж – технічний прийом, твір в образотворчому мистецтві виконаний способом наклеювання різнофактурних і різнокольорових елементів композиції.

Колекція – зібрання творів мистецтва, предметів, які мають наукову, історичну, художню цінність. Колорит (італ. colorito, від лат. color – колір) – система колірних сполучень у творах образотворчого мистецтва. За характером колірних сполучень колорит може бути спокійним і напруженим. Його називають холодним, якщо у творі переважають тони сині, зелені, фіолетові, і теплим, якщо переважають жовті, червоні й жовтогарячі.

Композиція (лат. compositio – зв'язування, з'єднання, складання) – побудова художнього твору, обумовлена його змістом, характером і призначенням; розташування й взаємозв'язок його частин, що творять єдине ціле. Як правило, композиція будується на зіставленні головного сюжетно-тематичного центру і решти підпорядкованих йому елементів. Крім супідрядності предмет композиції включає й самий вибір, склад таких елементів.

Контур – начерк; лінія, що окреслює край предметів.

Кутова перспектива – засіб зображення вулиці, окремої споруди, як ззовні так і в середині з двома точками сходу.

Ландшафт – краєвид, пейзаж.

Лесування – один із прийомів малярської техніки, нанесення прозорої фарби на висохлий шар корпусної фарби.

Лінія – один із головних зображувальних засобів образотворчого мистецтва, результат перетинання або скорочення поверхонь зображуваного об'єкта. Це умовна границя всякої форми. Вона може зливатися з тлом, а може самостійно виявляти контур, силует певної форми, перетворюватися в штрих, проектуватися в крапку тощо.

Лінія горизонту (обрізу) – умовна пряма, відносно якої на малюнку передають перспективу, елементи відкритого простору (екстер'єру) чи закритого (інтер'єру).

Ліплення форми кольором – процес моделювання предмета, виявлення його об'єму кольірними відтінками з урахуванням їх змін насиченості й світлоти.

Літографія – вид друкованої графіки, за допомогою плаского літографського каменю, який залежно від зернистості може передавати різнофактурні відбитки.

Мазок – технічний прийом пов'язаний зі слідами пензля на поверхні картини.

Макет – зменшене зображення об'єкту зі збереженням загальних пропорцій, на відміну від точної моделі. Його створюють з дерева, картону, пінопласту з метою демонстрації (макет будівлі; технічних засобів – машини, велосипеда; друкованого видання – книги).

Мальовка – аркуш паперу чи мішковина із зображенням декоративних квіткових, сюжетних композицій поширених на стінах народних жител с. Петриківки Дніпропетровської обл.

Малюнок – основа будь-якого зображення: у вузькому значенні – лінія, штрих, контур; у широкому – умовна границя всякої форми.

Малярство – художнє відображення предметного світу на площині за допомогою кольорових матеріалів (фарб).

Манера – спосіб виконання твору чи творчості загалом, властивий митцеві або художній школі. Марина – твір пейзажного малярства, на якому зображені морські краєвиди, часто з кораблями.

Масштаб – співвідношення дійсних розмірів певного об'єкта та його зображення у зменшеному або збільшеному вигляді.

Мистецтво – термін, що позначає одну з найважливіших форм суспільної свідомості, в основі якого лежить образне відображення дійсності, насамперед життя людини, її відносин, характеру, переживань, а також навколишнього світу. До мистецтва належать: музика, живопис, графіка, скульптура, архітектура, кіно, література, театр, телебачення й інші види художньої творчості.

Мистецтвознавство – наука про історію та теорію мистецтва, а також художню критику. Найчастіше термін «мистецтвознавство» вживається при систематичному вивченні образотворчого мистецтва: художніх пам'яток, творів, наукових праць, мистецьких шкіл та стилів.

Мистецька освіта – термін введений О. П. Рудницькою для визначенні галузі освіти спрямованої на розвиток у людини спеціальних здібностей і смаку, естетичного досвіду і ціннісних орієнтацій, здатності до спілкування з художніми цінностями. На ґрунті цього визначення з'явилися терміни: «вчителі мистецьких дисциплін», «педагогіка мистецтва», «мистецька педагогіка», «мистецька парадигма», «загальна мистецька освіта».

Мініатюра – твір образотворчого мистецтва невеликого розміру, що вимагає витонченої техніки виконання. Це книжкові ілюстрації та невеликі портретні твори образотворчого мистецтва виконані фарбою на папері, фарфорі тощо.

Моделювання – передача форми зображуваних предметів і фігур в умовах того або іншого освітлення. У малюнку моделювання здійснюється тоном (світлотінню), при цьому враховується й перспективна зміна форм.

Модель (фр. *modele*) – у практиці образотворчого мистецтва натурщики, що позують художникам, або предмети слугуючи в якості натури. У скульптурі моделлю служить оригінал, виконаний з м'якого матеріалу (глини, воску) для переведення у твердий матеріал: мармур, камінь, бронзу.

Мозаїка (фр. *mosaïque*, буквально – призначене музам) – зображення з різнокольорових частинок скла, каменю, емалі, тощо; вид мистецтва, який полягає у створенні картин та орнаментів з різних матеріалів. В наш час мозаїчні твори часто створюють з використанням випалених глиняних плиток або плоского кольорового каменю (флорентійська мозаїка).

Мольберт – дерев'яний верстат для малювання, на який встановлюють полотно, картон тощо. Художники використовують переносні, невеликих розмірів етюдники.

Монотипія – ця техніка проста у виконанні і захоплююча для дітей. Особливо ефектні роботи вони виконують, коли симетрична композиція, наприклад метелика (одну сторону малюють фарбою, іншу відбивають, згинаючи малюнок навпіл. Для відбитків можна використовувати кліше, картопляні штампи. В минулому народні майстри використовували «вибійку» – малюнок різьблений на дереві, який відбивали на полотні, та форми для печива багаторазового використання.

Монумент – пам'ятник, архітектурна чи скульптурна споруда значних розмірів на честь визначної події чи особи.

Монументальне мистецтво – рід пластичних мистецтв, твори яких взаємодіють з архітектурним, інколи природнім середовищем. Це пам'ятники та інше скульптурне, живописне чи декоративне оздоблення (мозаїка, фреска, вітраж, сграфіто).

Мотив (фр. motif) – в образотворчому мистецтві одиничне явище (найчастіше картина природи), що служить предметом зображення. Термін «мотив» відноситься як до самої натури, так і до її зображення художником. Орнамент це окрема одиниця, складена з елементів, деталей.

Муляж (фр. moulage) – скульптурний зліпок з натури або з подібного твору; зліпок з паперу, глини, воску або парафіну, який передає точну форму предметів, їхній розмір і колір (наприклад, муляжі яблук, груш і т.д.).

Народне мистецтво – мистецтво, створене народом і відображає його смаки та уподобання. Воно завжди носить яскраво виражений національний характер. За своєю специфікою є прикладним (має практичне застосування) у самому широкому змісті слова, охоплює всі сторони матеріальної культури – від будівництва до виготовлення ювелірних виробів. Художні прийоми народного мистецтва вироблялися в процесі практики протягом тривалого часу й передавалися з покоління в покоління. Народні художні промисли – вид діяльності майстрів, об'єднань у сфері художнього ремесла, відповідних видів та жанрів (типологічних груп): виробів з дерева, металу, глини, тканих, мальованих, різьблених тощо.

Натура (лат. natura – природа) – в образотворчому мистецтві реальні об'єкти (людина, різні предмети, ландшафт і т.п.), які художник безпосередньо спостерігає при їхньому зображенні. З натури виконують етюди, начерки, замальовки, портрети, пейзажі, натюрморти.

Натюрморт (фр. naturemorte – буквально «мертва природа») – один із жанрів образотворчого мистецтва, в якому зображують не одухотворені предмети побуту в натуральній обстановці або створені штучно з певною ідеєю, композицією. Його складають з групи предметів об'єднаних певним змістом.

Начерк – короткочасний малюнок, ескіз, виконаний для задоволення або фіксації важливих деталей, передачі ідеї. У пластичному мистецтві начерк – це витвір графіки, живопису або скульптури невеликих розмірів, виконаний бігло й швидко з фіксацією окремих спостережень і задумів. Начерк може виконуватися з натури, з пам'яті або уяви.

Нюанс (фр. nuance) – дуже тонкий відтінок кольору або дуже легкий перехід від світла до тіні.

Обдарованість – унікальні здібності та потенціал особистості, які виходять за рамки середніх показників і дозволяють досягати високих результатів у різних сферах життя. Розуміння та визнання обдарованості є важливими кроками для створення сприятливого середовища для розвитку обдарованих осіб і максимізації їх потенціалу.

Образ – узагальнене художнє відображення у формі і змісті певного твору, його типових характеристик, що виражає творчий потенціал автора.

Образотворче мистецтво – мистецтво, пов'язане із зоровим сприйняттям і створенням зображень на площині й у просторі: живопис, графіка й скульптура. Найважливіша властивість образотворчого мистецтва – можливість передавати відчуття живої, справжньої дійсності, із граничною точністю й повнотою фіксувати зовнішній вигляд людини, передавати її настрій, почуття, розкривати характер. Образотворче мистецтво – важливий засіб пізнання й відображення дійсності у всій її складності й різноманітності. Має значний психологічний вплив на людську свідомість, активно сприяє вихованню людини, формуванню її почуттів. До специфічних художніх засобів образотворчого мистецтва відносять малюнок, колір, світлотінь, лінію, об'єм і т.п., які повинні підкреслювати і доповнювати творчий задум художника.

Об'єм – тривимірний зображувальний засіб передачі форми в малюнку, скульптурі, архітектурі. Обумовлений колір – частково видозмінений предметний колір; у живописі – найважливіший образотворчий засіб. Обумовленість кольору (фарбування) у натурі створюється освітленням, глибиною простору, навколишнім середовищем і контрастною взаємодією кольорів.

Олівець – матеріал, паличка (грифель) для малювання, що має різну м'якість (М–Т, Н–В).

Орігамі – оригінальний метод складання образно-просторових, об'ємних форм – геометричних фігур, птахів і тварин.

Орнамент (лат. ornamentum – прикраса) – візерунок, призначений для прикраси різних предметів. Орнамент широко використовують у декоративно-прикладному мистецтві, архітектурі, декоративному живописі, книжковій графіці. Його складають в певній закономірності з геометричних, рослинних,

зооморфних, антропоморфних, геральдичних та інших стилізованих елементів та мотивів.

Палітра – невелика тонка дощечка, на якій змішують фарби, перед тим як їх покласти на роботу.

Панно – живописний твір декоративного призначення, вставлений у стіну інтер'єру.

Панорама – різновид образотворчого мистецтва, у якому малярство доповнюється іншими художніми засобами.

Перспектива (лат.) – те, що видимо перед собою, образ речі, предмету на віддалі, наука про зображення у малюнку, кресленні, в натурі; (фр. perspective – бачити наскрізь) – система зображення об'ємних тіл на площині, яка передає їх власну просторову структуру і розташування в просторі у відповідності до зорового сприйняття людини. В образотворчому мистецтві спосіб зображення об'ємних тіл на площині. Існують лінійна, повітряна й зворотна перспективи. Лінійна перспектива дозволяє художникові за рахунок перспективного скорочення предметів у просторі створювати ілюзію глибини на двомірній (тобто має тільки висоту й ширину) площині. Повітряна перспектива передає зміну тону і кольору залежно від ступеня віддалення предмета в просторі й характеру його взаємодії з навколишнім середовищем.

Писанки – оздоблені яйця свійських птахів, крапанки, на які крапають воском і занурюють у фарбу (крашанки), мальованки. Найпоширенішою технікою на Гуцульщині є воскова, за допомогою спеціальної трубочки – писальця.

Плакат (лат. placatum – свідоцтво) – самостійний вид графіки, який здавна був засобом впливу на маси людей. Його відрізняють від інших видів лаконізмом зображальної мови, поєднанням малюнку і тексту, і розміром.

Пляма – один і основних зображальних засобів у графіці та живописі, яку характеризує площинність, тональність і фактура.

Плямографія – малюнок, утворений на основі плями.

Полотно – основа для малювання олійними фарбами.

Портрет (фр. portrait) – один з жанрів живопису, скульптури й графіки, присвячений зображенню певних, конкретних людей. Портрет може зображувати одного або декількох людей; відомі парні й групові портрети. В мистецтві поширений різновид портрета – автопортрет, тобто портрет художника, що зобразив самого себе.

Постава – положення фігури, моделі для малювання чи ліплення.

Постамент (нім. постамент, п'єдестал) – підвищення, підставка під скульптурою значних розмірів, здебільшого для пам'ятника.

Пропорції (лат. *proportio* – співрозмірність) – в образотворчому мистецтві й архітектурі співрозмірність всіх частин художнього твору, їхня відповідність один одному й певне співвідношення із цілим.

Простір – загальна властивість матеріального світу; передають художніми засобами на картині, має важливе значення в архітектурі і скульптурі.

Профіль – вигляд об'єкта зображення збоку.

Реклама – художньо-графічний твір з інформацією про товари, послуги, вистави (листівки, проспекти, плакати).

Рельєф – один із основних видів скульптури, що частково виступає над зображуваною площиною.

Репродукція – відтворене зображення твору образотворчого мистецтва довільного розміру засобом поліграфії або фотографії з метою тиражування та популяризації. Репродуктивна діяльність направлена на виконання чогось, часто за зразком.

Рефлекс (лат. *reflexus* – відбитий) – відбиття кольору й світла, що падає на предмет або яку-небудь частину його (переважно затемнену), від сусідніх з ним освітлених предметів, від неба, площини. Термін «рефлекс» застосовують як до самої натури, так і до її зображення. Точне й тонке відтворення рефлексу сприяє передачі об'єму, багатства кольорів і відтінків зображуваної натури у їхньому взаємозв'язку.

Рисунок – основний засіб побудови зображення в графіці, який відіграє визначальну роль, і дуже важливий в живописі та скульптурі. У вузькому значенні слова рисунок – це риска, лінія, тон, пляма; в широкому – це форма, ідея, проект, задум. Його виконують від руки, «на око», він унаочнює задум, виражає емоції і почуття автора. Основа дисципліни навчального плану з підготовки художників, дизайнерів, архітекторів.

Ритм (гр.) – розмір, гармонійне звучне упорядкування складів.

Розетка (фр. *троянда, роза*) – орнаментальний мотив у вигляді стилізованої, розкритої квітки з однаковими пелюстками.

Рококо – стильовий напрям у мистецтві кінця першої половини XVIII ст., який характеризується відходом від життя у світ фантазії, гри, міфології, ідеалізації; наділений декоративністю, витонченістю, вишуканістю.

Розпис – охоплює всі пов'язані з архітектурою твори малярства (фреска, олійний живопис), а також декоративно-прикладного мистецтва (писанки, кераміка, декоративне малювання).

Романтизм – ідейний і художній напрям в європейській і американській культурі кінця XVIII століття – першої половини XIX століття, характеризується утвердженням самоцінності духовно-творчого життя особистості, зображенням

сильних (найчастіше бунтарських) пристрастей і характерів, одухотвореною і цілющою природи.

Сангіна – матеріал для малювання червонувато-коричневого кольору у формі стержнів (червона крейда).

Світлотінь – розділення світлих і темних зон на об'єкті, обумовлене формою і фактурою його поверхні, освітленням, що дозволяє бачити рельєф і об'єм.

Силует – різновид графіки, профіль об'єкта зображення вирізаний здебільшого з чорного паперу.

Симетрія – розмірність, повна дзеркальна відповідність у розташуванні частин цілого відносно середньої лінії, центру. Разом з ритмом і пропорціями у мистецтві є одним із головних засобів гармонізації форми.

Скульптура – вид образотворчого мистецтва, де об'єм і простір мають важливе значення у композиції. Буває монументальна, станкова, декоративна, малих форм (мініатюрна).

Стенд – обладнання у вигляді щита зі стояками.

«Сухий пензель» – допоміжний технічний прийом у живописі і графіці, що виконується жорстким пензлем при мінімумі фарби.

Талант – високий рівень обдарованості, природний хист людини до певного виду діяльності; видатні природні здібності людини до діяльності в якійсь галузі та уміння, які розвиваються з набуттям навичок і досвіду.

Творчість – це розумова й практична діяльність, результатом якої є створення оригінальних, неповторних цінностей, виявлення нових фактів, властивостей, закономірностей, а також методів дослідження і перетворення матеріального світу або духовної культури.

Тематична картина (композиція) – об'єднує твори соціальнопобутового та історичного жанрів, що розкривають дійсність або події певного часу, епохи.

Темпера (італ. *tempera*) – художній твір, виконаний фарбами, розтертими на яєчному жовтку або суміші клею з олією.

Теракота (італ.) – палена глина.

Тінь – неосвітлена або мало освітлена частина моделі фігури, предмета, об'єкта зображення або споглядання. Розрізняють власну і падаючу (відкинуту) тінь предмету.

Тон – найпростіший елемент світлотіні, ступінь світлості будь-якої деталі об'ємної форми, кольорового відтінку, гами.

Тушування – технічний прийом графічного мистецтва.

Фарби – у технології образотворчого мистецтва спеціально приготовлені рідкі, тістоподібні або тверді речовини, наділені здатністю зафарбовування і достатньою стійкістю до зовнішніх впливів. Основою будь-якої барвистої

речовини служать пігменти – порошкоподібні сухі фарби. Вони можуть бути природного походження (мінерального або рослинного), а також штучного. В залежності від характеру домішаної до пігментів зв'язувальної речовини фарби діляться на масляні, клейові (акварель, темпера, гуаш), а також пастель, воскові (енкаустика).

Фігура (лат.) – образ, рисунок, постава, стан, статуя.

Формат – геометрична характеристика зображальної поверхні твору.

Фреска (італ. fresco – сирий, свіжий) – найпоширеніша техніка монументального живопису на сирому тиньку в один прийом водяними фарбами на свіжому тиньку (штукатурці) з додаванням вапняного молока.

Художнє конструювання – вид проектної діяльності метою якої є створення виробів побутового і промислового призначення, з врахуванням вимог технічної естетики та дизайну.

Художній образ – специфічна, властива мистецтву форма відображення дійсності вибрана митцем і часто визначена матеріалом. Художня культура (лат. культура – догляд, розвиток) – у первинному розумінні означає усе, що створено зусиллями людей і задля людей: художні твори, мистецькі цінності та явища, пов'язані з їх творенням, зберіганням і поширенням. Особлива сфера, вищий рівень будь-якої галузі знань і діяльності, в якій мистецтво, як першооснова має визначальне значення. Українська художня культура – це частина світової культури, що яскравою палітрою мистецьких видів, жанрів і форм втілює ментальні риси українського народу: емоційність, ліризм, героїзм, оптимізм, гумор, естетичне світосприйняття.

Шаблон (фр.) – візерунок, зразок.

Шарж – різновид художньої графіки, окремий твір відповідного типу, як і карикатура, заснований на сатиричному загостренні та перебільшенні характерних рис зображуваного.

Шрифт – особливий вид графічного мистецтва у вигляді писаних знаків-літер алфавіту певного стилю і техніки виконання.

Штамп – спеціально виготовлені інструменти, робоча частина яких має зворотній вигляд.

Штрих (нім. strich) – лінія, яку виконують одним рухом руки: один із важливих образотворчих засобів в більшості видів графіки. Ним передають контур і форму предметів, фігур. Штрих є складовою певної лінійно-зображувальної системи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арнхейм Р. Мистецтво та візуальне сприйняття. URL: https://royallib.com/book/arnheim_rudolf/iskusstvo_i_vizualnoe_vospriyatie.html
2. Арттерапія і війна: контексти і досвід практичної роботи : колективна монографія /за заг. ред. Н. Кальки, Г. Одинцової. Львів: ЛьвДУВС, 2023. 283 с.
3. Антонова О. Є., Поліщук Н. М. Підготовка вчителя до розвитку здоров'язбережувальної компетентності учнів: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. 248 с.
4. Безпечне освітнє середовище: нові виміри безпеки. *Державна служба якості освіти України* : веб-сайт. URL: https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Bezpechne_osvitnie_seredovysche_2022_SQE-SURGe.pdf.
5. Биков І. Використання арттерапії в професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів для формування позитивного ставлення учнів до здоров'язбереження. *Acta Paedagogica Volynienses*: Розділ 2. Початкова освіта. Вип. 3 (2023). С. 29–34.
URL:<http://journals.vnu.volyn.ua/index.php/pedagogy/article/view/1329/1235>
6. Бондарюк Л. С. Навчасмо мистецтва у дистанційному форматі. Мистецтво та освіта. Том 2. № 101. 2021. С. 16–22.
7. Волошенюк О., Чорний О. Методика формування умінь з медіаграмотності на заняттях з інтегрованого курсу «Мистецтво» в НУШ. Навчально-методичний посібник. Київ: Академія української преси, Центр Вільної Преси, 2020. 54 с.
8. Вплив війни на психічне здоров'я дітей. *War childhood museum*. URL: <https://warchildhood.org/ua/impact-of-war-on-childrens-mental-health/#:~:text=%D0%A3%20%D1%80%D0%B5%D0%B7%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%>.
9. Гайдамака О. В. Пріоритети початкової загальної мистецької освіти. Мистецтво та освіта. №1 (87). 2018. С. 12–16.
10. Гловацький С., Лемешева Н. НУШ у базовій середній освіті: мистецька освітня галузь. Черкаси, 2022. 131 с.
11. Державний стандарт початкової загальної освіти. Постанова Кабінету Міністрів України №87 від 21. 02. 2018.
12. Ілійчук Л.В. Педагогічні умови використання арт-терапії в освітньо-виховному просторі початкової школи. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя*. Психолого-педагогічні науки. 2016. № 2. С. 114–118.

13. Калька Н., Ковальчук З. Практикум з арт-терапії: навчально-методичний посібник. Ч. 1. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 232 с.
14. Кириленко Л. Г., Власенко Н. В. Визначення пріоритетності кольоротерапії у формуванні основ здоров'язбережувальної компетентності дітей. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. № 2 (36). С. 429–436.
15. Кізілова Г. О., Шулько О. А. Використання підручника з мистецтва на уроці: рекомендації вчителю. *Мистецтво та освіта*. №2 (92). 2019. С. 21–25.
16. Комаровська О. А. Мистецькі досягнення учнів: що і як оцінюємо? *Мистецтво та освіта*. №4 (90). 2018. С. 21–25.
17. Красовська О. О. Образотворче мистецтво з методикою викладання у початковій школі. Перероблене і доповнене видання. Львів: Новий світ – 2000. 2020. 300 с.
18. Красовська О. О. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у галузі мистецької освіти засобами інноваційних технологій: монографія. Рівне: Видавець О. Зень. 2017. 480 с.
19. Красовська О. О. Технології викладання освітньої галузі «Мистецтво». Навчально-методичний посібник. Львів: Новий Світ-2000, 2020. 152 с.
20. Кузьменко Г. В. Освітньо-творчий проєкт «Разом до прекрасного»: опановуємо образотворче мистецтво. *Мистецтво та освіта*. Том 2. № 101. 2021. С. 22–26.
21. Ліпчевська І., Малихін О. Педагогічна майстерність учителя початкових класів: візуалізація навчальної інформації в початковій школі: методичний посібник. Київ: «Видавництво Людмила», 2023. 74 с.
22. Лобова О., Сидорська А. Педагогічні умови творчого розвитку молодших школярів засобами образотворчого мистецтва. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2023, № 4 (128). С.206–217.
23. Локаєва Г. В. Можливості використання музикотерапії в загальноосвітніх закладах. *Мистецтво та освіта*. 2016. № 4. С. 7–11.
24. Мартинова В. Мистецтво: особливості викладання в початковій школі: навчально-методичний посібник. Харків: Друкарня Мадрид, 2019. 111 с.
25. Марчук Ж. С. Методи навчання мистецтва молодших школярів у НУШ. *Мистецтво та освіта*. №2 (92). 2019. С. 14–20.
26. Масол Л., Миропольська Н., Рагозіна В., Руденко І., Хлебникова Л. Формування базових компетентностей учнів загальноосвітньої школи в системі інтегративної мистецької освіти: метод. посіб. для вчителя / за наук. ред. Л. Масол. Київ : Пед. думка, 2010. 232 с.

27. Масол Л. М. Інтегративні технології формування предметних компетентностей учнів початкових класів у процесі навчання інтегрованого курсу «Мистецтво». Мистецтво та освіта. №6 (96). 2020. С. 4–10.

28. Методика формування умінь з медіаграмотності на заняттях з інтегрованого курсу «Мистецтво» в НУШ: навчально-методичний посібник. О. В. Волощенко. Чорний Київ: Академія української преси, Центр Вільної Преси, 2020. 54. с.

29. Мистецтво : особливості викладання в початковій школі : навчально-методичний посібник / автор-уклад. В. П. Мартинова. Харків : Друкарня Мадрид, 2019. 111 с.

30. Мистецтво у Новій українській школі. 2 клас (за новим Державним стандартом). Книжка для вчителя. / Н. А. Лемешева, І. В. Субота Черкаси: КНЗ «ЧОПОПП ЧОР» 70 с.

31. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Мистецтво» у 1–2 класах на засадах компетентнісного підходу» / Масол Л. М. Київ: Генеза, 2019. 208 с.

32. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Мистецтво» у 3–4 класах закладах загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу» / Масол Л. М. Київ: Генеза, 2020. 160 с.

33. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва. Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін. Київ: Освіта України, 2008. 274 с.

34. Порадник з питань організації освітнього процесу в початкових класах закладів загальної середньої освіти. Матеріали інструктивно-методичної наради «Початкова освіта в нових реаліях: досвід, ризики та перспективи». Ужгород, ЗІППО, 2022. 81 с.

35. Руденко І. В. Виховний потенціал художніх технік у навчанні майбутніх вчителів образотворчого мистецтва: зб. матеріалів Всеукраїнської наук.-прак. конф. Харків: ФОП Петров В. В., 2016. С. 174–177.

36. Сара Торнтон Сім днів в мистецтві. Київ: Вид-во Абетка, 2008. 352 с.

37. Скрипник І. М. Кольоротерапія: методичний посібник. Рівне, 2014. 147 с.

38. Стівен Фаргтінг Історія мистецтва від найдавніших часів до сьогодення. *Серія книг «Мистецтво і культура»*. Київ: Вид-во Vivat, 2019. 576 с.

39. Сова О. Навчання образотворчого мистецтва на пленері: навчальний посібник. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 104 с.

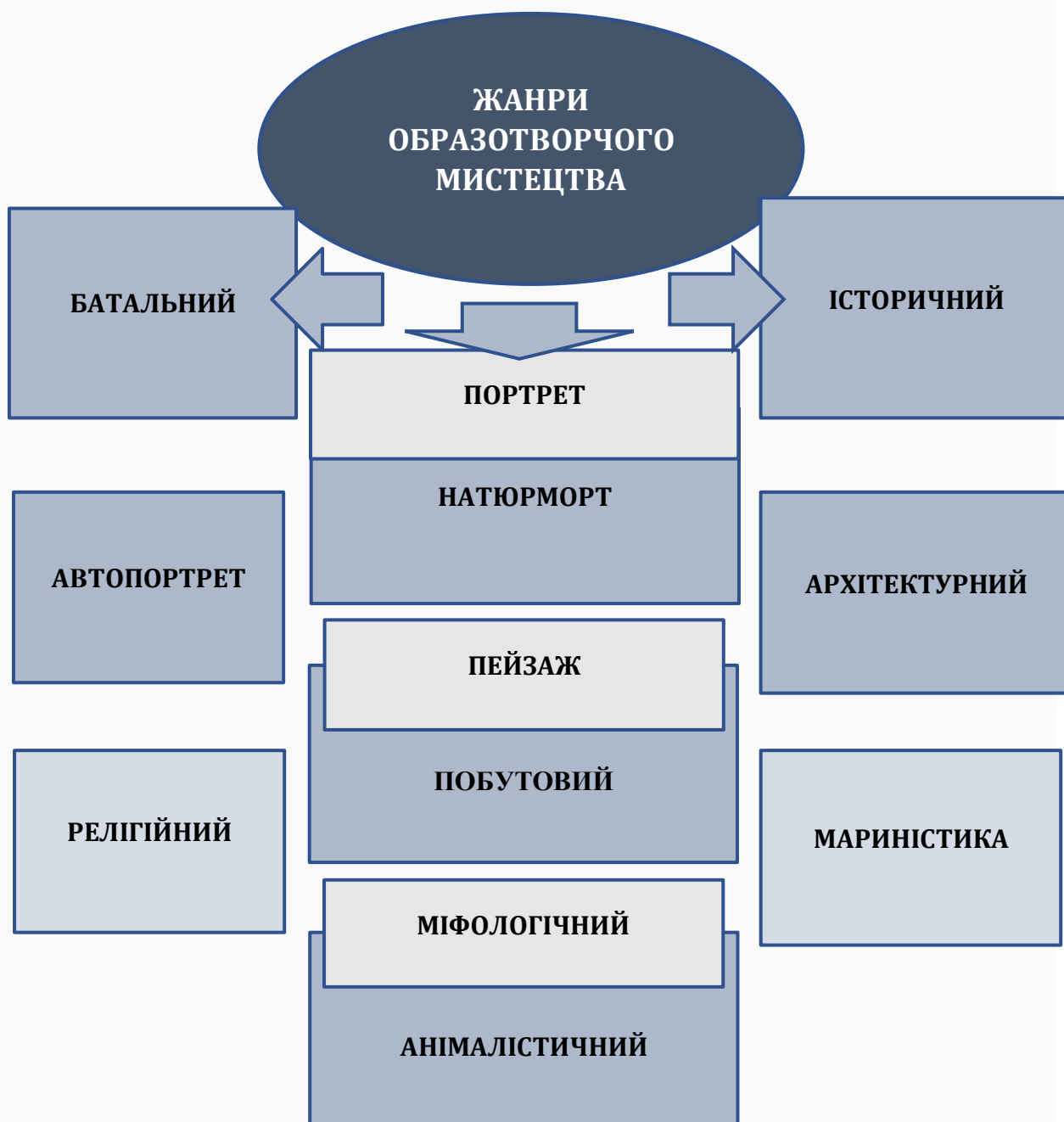
40. Сорока О. В. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до використання арттерапевтичних технологій: теоретико-методичні основи: монографія. Тернопіль : Астон, 2015. 350 с.
41. Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти : 1–2 та 3–4 класи, Київ : Видавництво «Світоч», 2019. 336 с.
42. Теорія і практика арт-терапії: навчально-методичний комплекс / укл. І. В. Бабій. Умань, 2014. 75 с.
43. Топузова О. Онопрієнко О. Діагностика та механізми подолання втрат у навчанні молодших школярів. *Методичні рекомендації*. Київ : Інститут педагогіки НАПН України, 2023. 146 с.
44. Федій О. Естетотерапія: навчальний посібник. Київ: ЦУЛ, 2012. 304 с.
45. Фідкевич О., Бакуліна Н. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: теорія і практика формувального оцінювання у 1–2 класах закладів загальної середньої освіти». Київ: Генеза, 2019. 64 с.
46. Фідкевич О., Богданець-Білокаленко Н. Нова українська школа: теорія і практика формувального оцінювання у 3–4 класах закладів загальної середньої освіти» для педагогічних працівників. Київ: Генеза, 2020. 96 с.
47. Шевнюк О. Л. Структура дидактичних форм навчання студентів образотворчого мистецтва у закладах вищої освіти. *Мистецтво та освіта*. Том 2. № 101. 2021. С. 12–16.
48. Ширко А. А. Формування професіоналізму вчителя мистецтва як учасника освітньої взаємодії в умовах НУШ. *Мистецтво та освіта*. Том 2. № 101. 2021. С. 24–28.

ДОДАТКИ

Додаток 1



Види образотворчого мистецтва



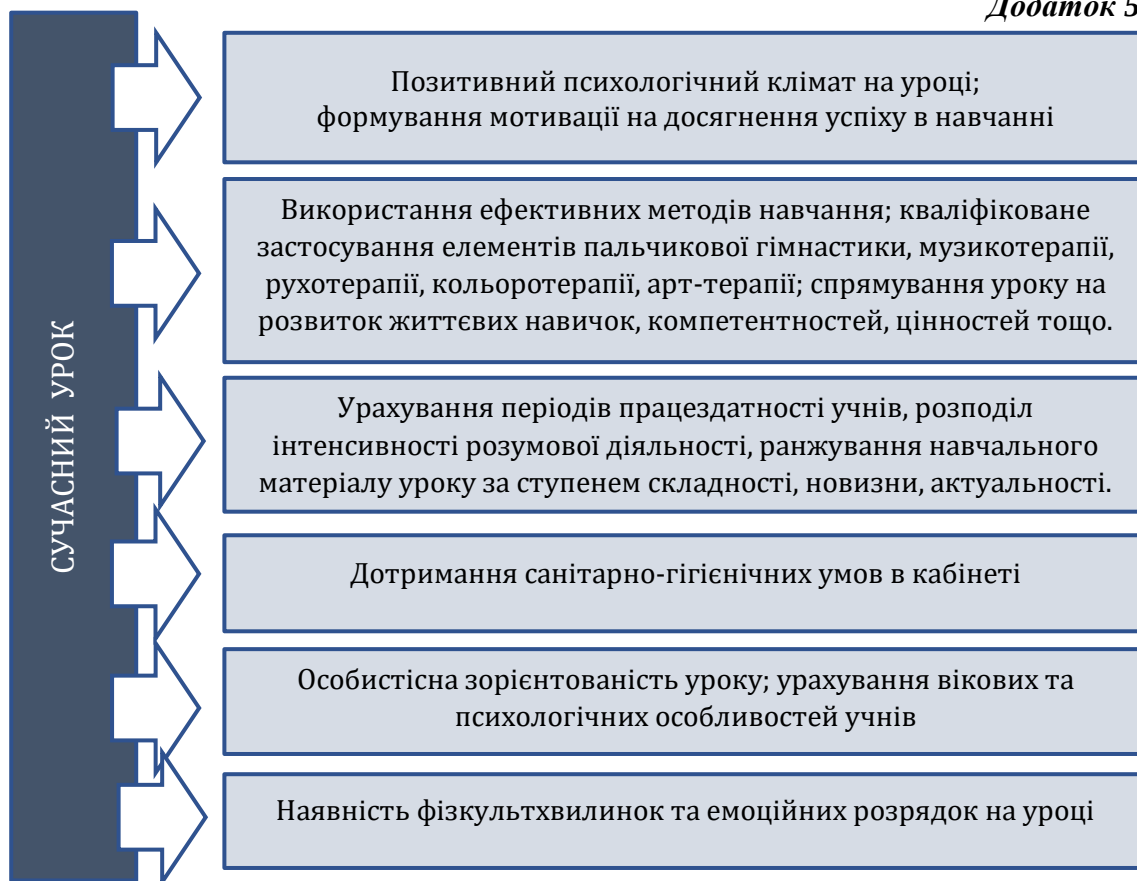
Жанри образотворчого мистецтва



Ознаки навчання здобувачів на засадах компетентнісного підходу



Принципи дидактики в освітньому процесі з образотворчого мистецтва

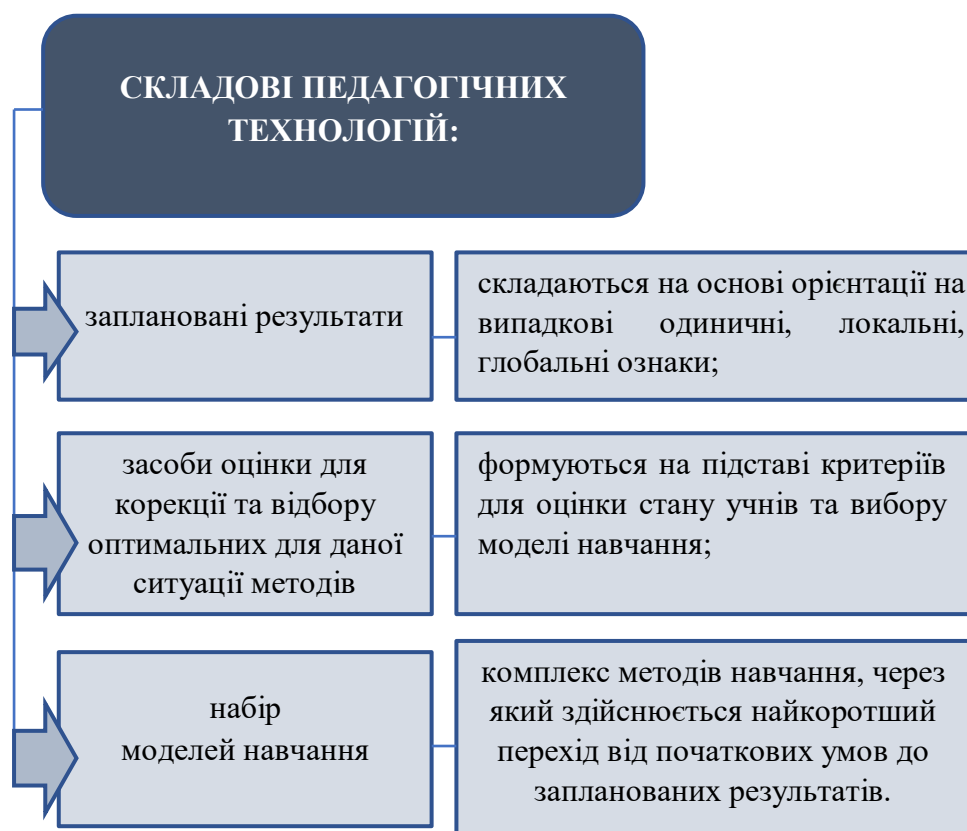


Пріоритетні аспекти сучасного уроку

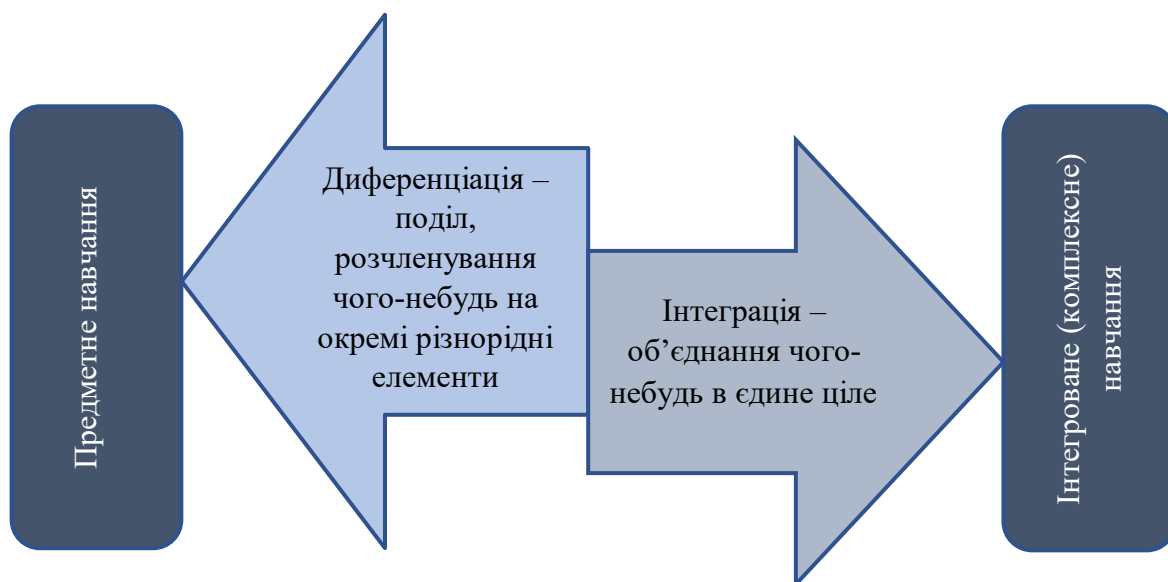


Складові м'яких навичок (Soft Skills)

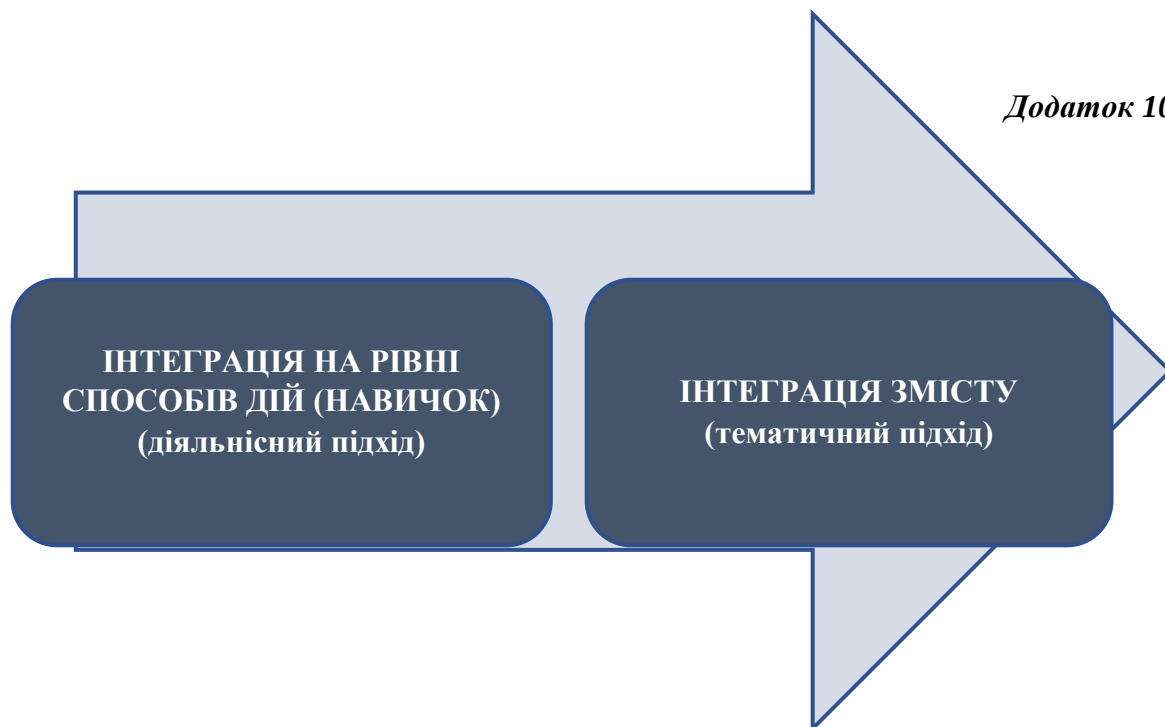




Основні вимоги та складові педагогічних технологій



Сутність інтегрованого навчання



Способи створення програми інтегрованого навчання



Етапи вирішення проблеми

Технологія проектного навчання у початковій школі

Проектування – це технологія створення і виконання певних проектів

- ▶ підвищення мотивації навчання;
- ▶ розвиток критичного мислення;
- ▶ розвиток в учнів комунікативних навичок, умінь працювати в різноманітних групах, виконувати соціальні ролі;
- ▶ орієнтування в інформаційному просторі;
- ▶ застосування знань на практиці;
- ▶ створення позитивної атмосфери.

Типи проєктів:

- ▶ Рольові, ігрові проєкти передбачають виконання ігрових ролей (казкові, літературні герої, професійні ролі).
- ▶ Творчі (оформлення результату в вигляді дитячого свята, спектаклю, виставки малюнків).
- ▶ Інформаційні проєкти спрямовані на збір даних про предмет дослідження (кінцевий продукт – газета, альбом).
- ▶ Дослідницькі проєкти – діти досліджують, аналізують, а результати видають у вигляді звіту, газети, усного журналу.

Структурування проєкту

1. Вибір теми проєкту.
Планування роботи.
Формування групи.



2. Дослідницька робота.
Ознайомлення і збір
інформації.

3. Опрацювання
інформації. Формулювання
результатів і висновків.



4. Оформлення результатів.
Вибір форми представлення
результату.

5. Презентація проєкту.

**Технологія
проектного навчання у початковій школі**

Скетчноутінг як новітній інструмент візуалізації на уроках образотворчого мистецтва

- Це можливість коротко та швидко фіксувати ідеї, з'єднувати їх, а потім презентувати візуально.
- Це гарний спосіб придумати все в деталях та поглянути на проект з різних боків.
- Такі нотатки найкращий спосіб подачі інформації.
- Вони підсумовують головну ідею в малюнках від руки та основних фазах.
- При цьому нотатки зручніші за відео слайди та сприймаються краще ніж звичайні таблиці.
- Вони зацікавляють аудиторію в будь-якому разі.

Завдання скетчноутінгу – допомогти зрозуміти й розібратися в ідеях, просто і цікаво донести їх.

АЛГОРИТМ

1. Малюйте. Це перший та найголовніший шлях. Починайте з елементарних малюнків та діаграм. Їх завжди можна доповнити трохи пізніше. Малюнок не повинен бути одразу ідеальним. Просто не забувайте брати із собою блокнот, щоб домальовувати картинку як тільки з'явиться нова ідея або візуальне оформлення вже чогось придуманого.

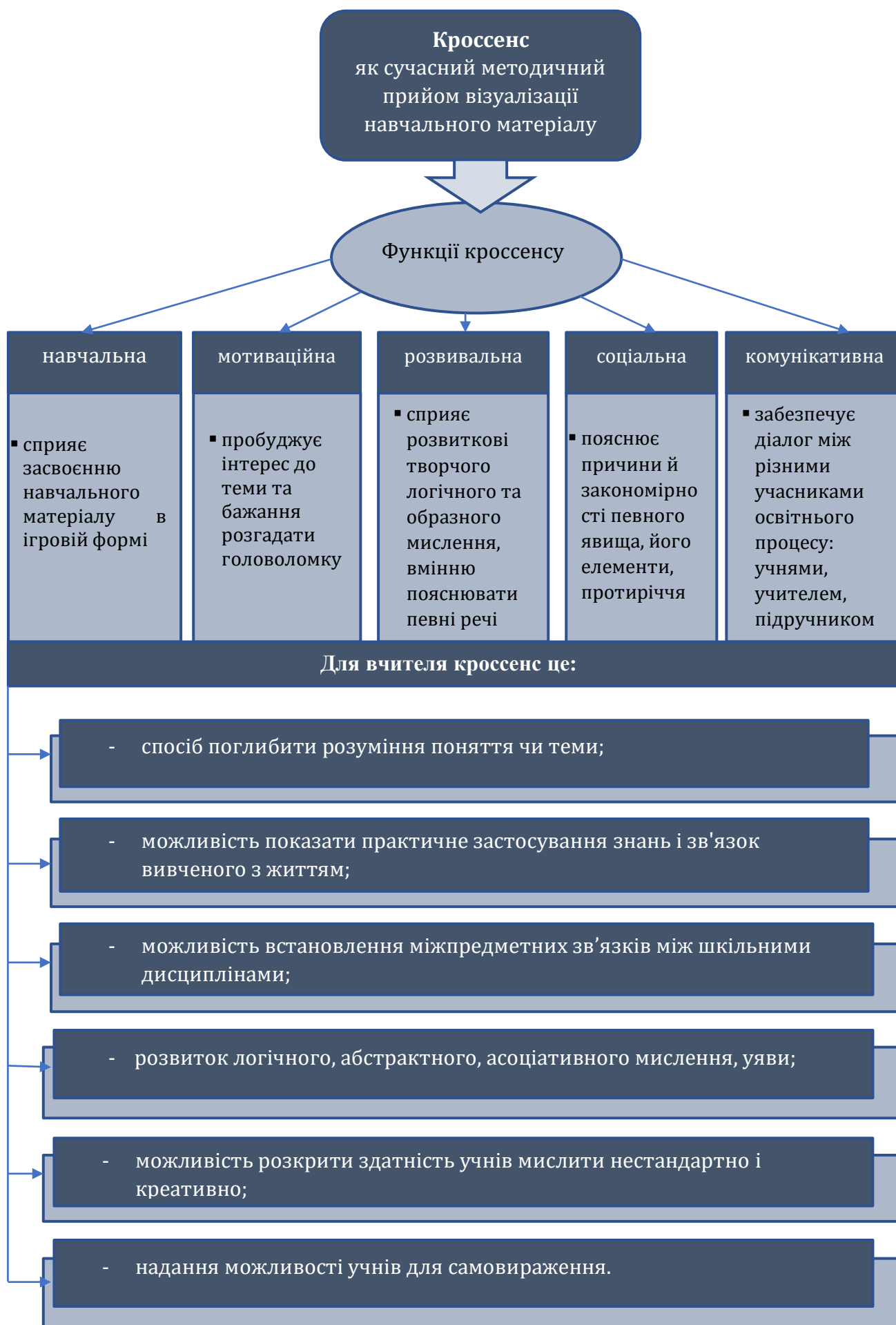
2. Редагуйте. Якщо ви записуєте за кимось, не потрібно нотувати все слово в слово. Перефразуйте, скорочуйте, робіть усе зрозумілішим. Таким, щоб було зрозуміло саме вам. Якщо записуєте дослівно, не забувайте позначати, що це цитата.

3. Діліть на частини. Використовуйте окремі блоки та секції для запису інформації. Так зручніше – вона не буде накопичуватися в рядках, а сприйматиметься краще.

4. Працюйте. Необхідно робити декілька справ одночасно – слухати, перефразовувати, малювати. Спочатку це може бути важко, проте це неабияка зарядка для мозку.

5. Відпочивайте. Якщо щось зовсім не хоче залишатися на папері (малюнки не виходять, слова не записуються), можливо, вам це і зовсім не треба. Зачекайте, поки знову почуєте/придумаєте щось цікаве.

6. Тренуйтеся. Розвивати навички скетчноутінгу зовсім неважко. Головне бажання, старанність і трошки часу. Спробуйте нотувати фільми, пісні, власні розмови, записи лекцій тощо. Малюйте прості речі, все, що бачите навколо.



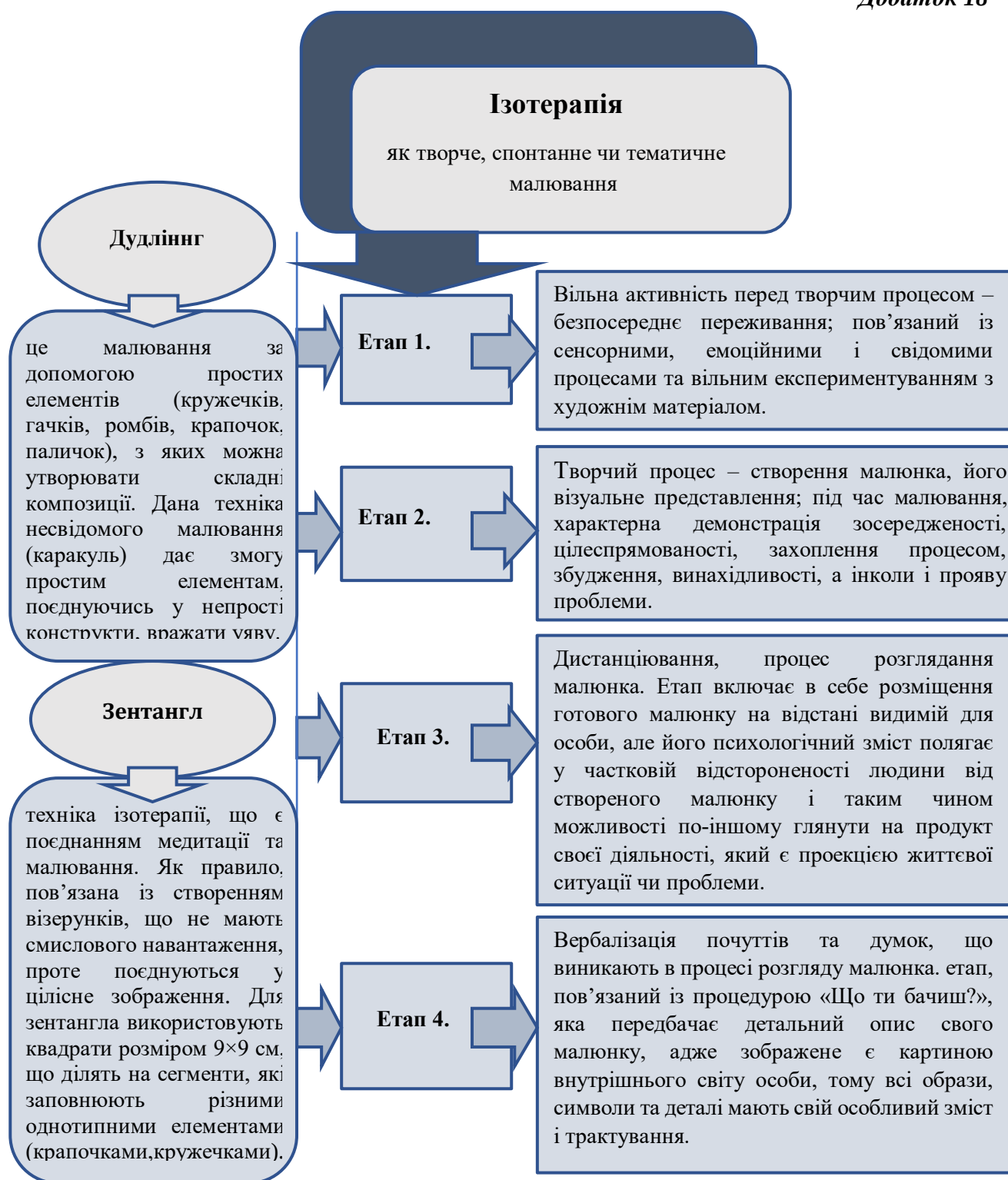
Алгоритм створення кроссенсу



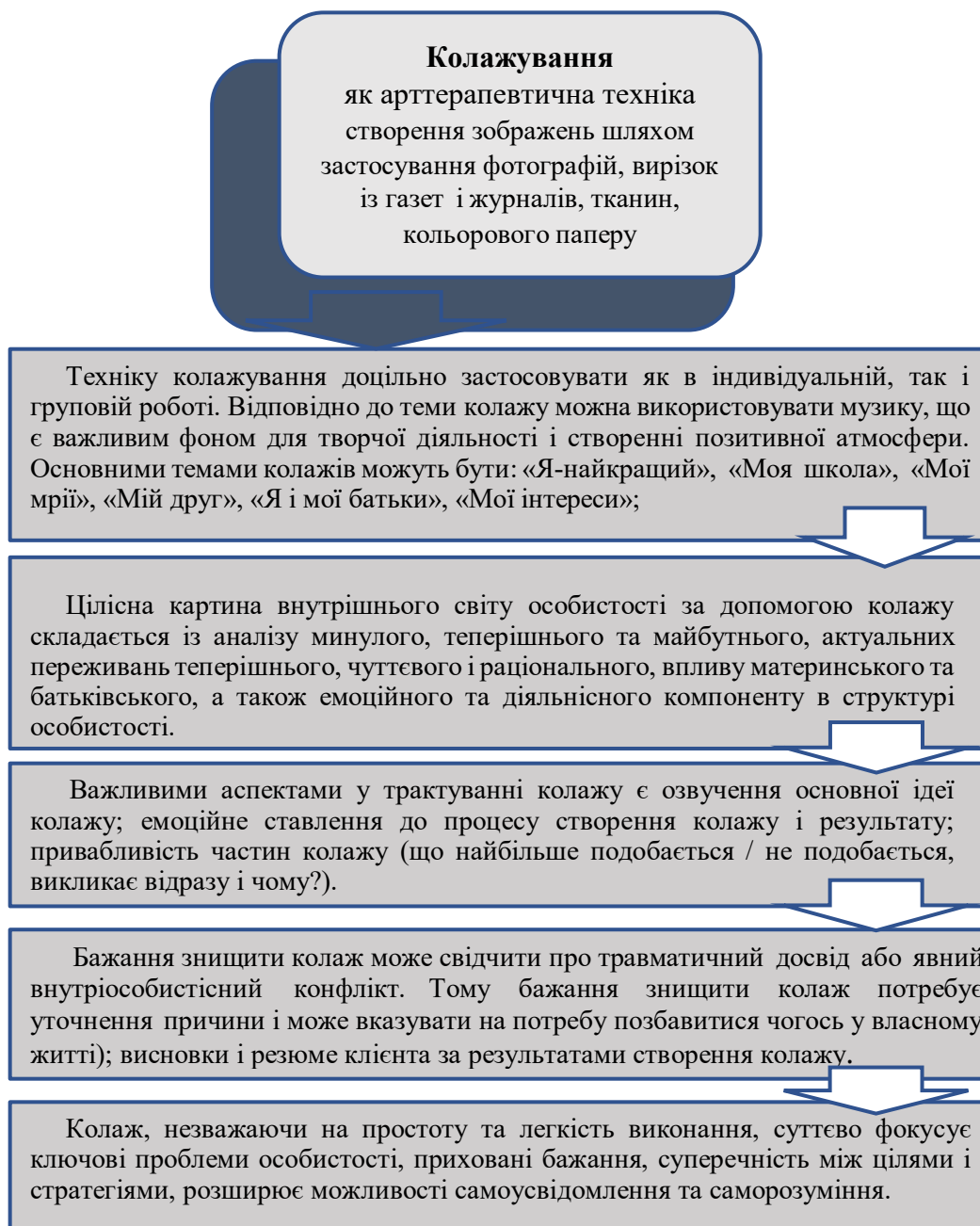




Критерії виявлення ефективності арттерапевтичного методу



**Ізотерапія як арттерапевтичний метод:
техніки ізотерапії та етапи створення малюнка**



Колажування як арттерапевтична техніка

Глиноterapia
як напрям арттерапії,
який передбачає роботу з
пластичними матеріалами

Психокорекційний потенціал роботи з глиною спрямований на розвиток емоційного інтелекту дитини, формування нових переживань, подолання травматичного досвіду та усвідомлення власних емоційних станів.

Етапи роботи з глиною

1. Знайомство з глиною. Змішування сухої глини і води.	Змішування з водою потребує відчуття пропорції, щоб відчутти ідеальну консистенцію для подальшого створення виробів. Вода, у випадку змішування, виступає метафорою емоцій та переживань, а глина – тілесності. Тому цей етап є знайомством двох начал індивіда. Переживання, що виникають під час цього процесу свідчать про відповідність та гармонію між тілесним та емоційним.
2. Катання кулі	Після змішування глини і води настає етап формування однорідної маси. На цьому етапі відбувається «вслуховування» дитини в свої внутрішні ритми, відчуття внутрішньої рівноваги і набуття індивідуального темпу та спокою. Для дитини рекомендовано створення первинної форми – кулі, яка символізує зародок, яйце, початок творення.
3. Формування образів і форм	Створення форм і образів з глини передбачає не тільки інструментальну ефективність роботи, а є показником взаємодії індивіда і глини. На цьому етапі ліпка може бути усвідомленою «я хочу зліпити оце» або несвідомою «я ліплю, не задумуючись», або ж «ліплю, не задумуючись із закритими очима». Таким чином відбувається екстерналізація внутрішніх, свідомих чи несвідомих образів, втілення їх у форми.
4. Діалог	Результати роботи з глиною можуть бути представлені для інших (терапевта, групи, іншої особи) з метою опису, асоціацій, відреагувань.
5. Трансформація форм і позицій	В результаті озвучення емоцій, думок, переживань, асоціацій, ідей, метафор, а також осмислення пережитого процесу творіння – може відбутися переосмислення, тому можлива трансформація форм і позицій. Фігури можуть змінювати форму або ж місця, або все разом.
6. Пауза всередині зліпленого	Цей етап пов'язаний з остаточним прийняттям створеного ряду образів. Це власний світ, що створений з первинного матеріалу. Кожна сукупність фігур – це внутрішній світ дитини.
7. Повернення до цілісності кулі	Завершення процесу творіння є поверненням до форми кулі. Такий ритуал символічно дає відчуття свободи, істинності та реальності світу. Це вже не просто глина, а наповнена сенсом первинна форма для народження чогось.

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Змістовий модуль I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	
Тема 1. Образотворче мистецтво з методикою навчання як педагогічна наука та складова мистецької освітньої галузі.....	8
Тема 2. Особливості навчання образотворчого мистецтва учнів початкової школи.....	25
Змістовий модуль II. ЗМІСТ І МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ОБРАЗОТВОРЧОЇ ГРАМОТИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	
Тема 3. Методика проведення занять зображення з натури.....	45
Практичне заняття 1. Особливості навчання образотворчого мистецтва в початковій школі.....	55
Практичне заняття 2. Теоретичні основи композиції. Структура та зміст процесу вивчення творів мистецтва в початковій школі. Аналіз композиційних виражальних засобів.....	57
Лабораторне заняття 1. Аналіз змісту програм з мистецтва для початкових класів.....	59
Лабораторне заняття 2. Зображення предметів з натури.....	61
Лабораторне заняття 3. Зображення пейзажу.....	63
Лабораторне заняття 4. Зображення натюрморту.....	64
Лабораторне заняття 5. Методика проведення уроків тематичного малювання та ілюстрування.....	65
Методичний супровід до підготовки і проведення уроку.....	66
Структура сучасного уроку в контексті компетентнісного підходу.....	67
Типи уроків образотворчого мистецтва.....	68
Загальна структура уроку художньо-практичної діяльності.....	68
Етапи конструювання вчителем сучасного уроку в контексті компетентнісного підходу.....	70
План-конспект уроку з образотворчого мистецтва для першого класу..	73
План-конспект уроку з образотворчого мистецтва для другого класу...	75
Самоаналіз уроку.....	77
Завдання для самостійного опрацювання.....	80
Теми рефератів.....	81
Методичні рекомендації до виконання ІНДЗ.....	87
Тестова контрольна робота 1.....	88

Тестова контрольна робота 2.....	95
Тестова контрольна робота 3.....	102
Питання для підготовки до підсумкового контролю.....	105
Тематика курсових робіт з курсу.....	109
Словник образотворчих термінів.....	111
Література.....	123
Додатки.....	127